

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä –selvityksen taustamateriaali

VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2018:4
Saku Rikala

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO

Statens idrottsråd

Opetus- ja kulttuuriministeriö/
Undervisnings- och kulturministeriet
Valtion liikuntaneuvosto/Statens idrottsråd
PL/PB 29
00023 Valtioneuvosto/Statsrådet
www.liikuntaneuvosto.fi

Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä (2018)
-selvityksen taustamateriaali

Selvityksen tilaaja: Valtion liikuntaneuvosto (OKM)
Selvityksen toteutus: Liikuntatieteellinen Seura ry
Teksti: Saku Rikala
Ulkoasu ja taitto: Pirjo Uusitalo-Aura
Kannen kuva: Shutterstock

978-952-263-581-5 (pdf)
ISSN 2242-4571 (verkkojulkaisu)

Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:4

*Valtion liikuntaneuvosto on liikuntalaissa (2015) määritelty opetus- ja kulttuuri-
ministeriön asiantuntijaelin. Neuvoston tehtävänä on käsitellä liikunnan kan-
nalta laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä asioita ja erityisesti arvioida
valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia liikunnan alueella, tehdä aloitteita
ja esityksiä liikunnan kehittämiseksi sekä antaa lausuntoja toimialansa liikunta-
määrärahojen käytöstä. Neuvostolla on jaostoja asioiden valmistelua varten.*

Valtio soveltavan liikunnan ja
vammaisurheilun edistäjänä
–selvityksen taustamateriaali

VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2018:4

Saku Rikala

Sisällys

1.	JOHDANTO	5
2.	SOVELTAVAN LIIKUNNAN KOHDERYHMÄN MÄÄRITTELY	7
	2.1. Perinteinen määritelmä	9
	2.2. Määritelmä toimintakyvyn ja -rajoitusten mukaan (lähinnä fyysinen ja kognitiivinen)	12
	2.2. Muut toimintakyvyn osa-alueet	17
3.	TOIMINTARAJOITTEISTEN ELÄMÄNTILANNE JA LIIKUNTA	19
	3.1. Elämäntilanne ja taustat	19
	3.2. Liikkumisen ja liikunnan määrä	22
	3.3. Liikkumista ja liikuntaa edistävät ja estävät tekijät	23
	3.4. Vammaiskilpa- ja huippu-urheilua estävät ja edistävät tekijät	27
	3.5. Toimintarajoitteisten liikuntapolku	27
	3.6. Nykyisen järjestelmän tavoitettavuus	28
	3.7. Liikuntaa ja urheilua järjestävien toimijoiden kokemat esteet ja edesauttavat tekijät	30
4.	NORMIOHJAUS	32
5.	INFORMAATIO-OHJAUS	36
	5.1. Hallitusohjelmat	37
	5.2. Opetus- ja kulttuuriministeriön suositukset ja ohjelmat	38
	5.3. Muiden hallinnonalojen ja toimijoiden suositukset ja ohjelmat	41
6.	RESURSSIOHJAUS	44
	6.1. Resurssiohjauksen muodot	45
	6.2. Resurssiohjauksen jakautuminen avustusmuodoittain	46
	6.3. Liikunnan vastualueen avustukset ja määrärahat	48
	6.4. Opetus- ja kulttuuriministeriön muiden sektorien resurssiohjaus	66
	6.5. Muiden hallinnonalojen resurssiohjaus	71
	VIITTEET	76

1 Johdanto

1 Johdanto

Valtion liikuntaneuvosto (VLN) tilasi kesällä 2017 Liikuntatieteelliseltä Seuralta (LTS) arvioinnin *”valtionhallinnon toimenpiteistä ja ohjauskeinoista liikkumis- ja toimintaesteisten arkiliikunnan, liikunnan ja huippu-urheilun edistämiseksi ”*. Arviointityön tuloksena syntyi kolme julkaisua: loppuraportti *”Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä”* (Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:2), sitä taustoitava laajempi selvitys (tämä julkaisu) sekä arvioinnin yhteydessä toteutettu kuntaselvitys *”Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017”* (Timo Ala-Vähälä, Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:3).

Arviointi- ja selvitystyön tavoitteena oli tuottaa tietoa soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun ohjauksesta ja arvioinnista valtionhallinnon toimenpiteiden kehittämiseksi. Selvityksen keskeistä aineistoa olivat haastattelut sekä asiakirja- ja tutkimustieto. Tässä laajemmassa taustoittavassa selvityksessä käydään läpi arviointiteemaan liittyvä asiakirja- ja tutkimusaineisto, jonka perusteella laadittiin loppuraportti.

Tässä taustoittavassa selvityksessä esitellään arviot toimintarajoitteisten henkilöiden määrästä, elämäntilanteesta, liikunnan harrastamisesta sekä liikkumisen, liikunnan ja urheilun esteistä ja edesauttavista tekijöistä. Lisäksi esitellään valtionhallinnon keskeinen ohjaus ja toimenpiteet toimintarajoitteisten liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämiseksi. Aineistosta tehdyt johtopäätökset ja havainnot on esitetty arviointityön loppuraportissa.

Taustoittavan selvityksen kirjoittamisesta on vastannut Saku Rikala Liikuntatieteellinen Seura ry:stä.

2

Soveltavan liikunnan kohderyhmän määrittely

2 Soveltavan liikunnan kohderyhmän määrittely

Soveltavan liikunnan tehokas edistäminen edellyttää (1) yhteisen käsityksen jakamista soveltavan liikunnan käsitteestä ja (2) niiden väestöryhmien tunnistamista, jotka tarvitsevat liikkumiseensa soveltamista ja erityisiä tukitoimia liikunnan harrastamiseen. Yhtenäistä käsitystä näistä on ollut kuitenkin haastava saavuttaa.

Suomessa alettiin keskustelemaan vakavammin tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista 1960- ja 1970-luvuilla. Samalla liikunnassa alettiin kiinnittää huomiota kaikkien väestöryhmien tasavertaisiin liikuntamahdollisuuksiin. Huomiota kiinnitettiin myös organisoituneen liikuntajärjestelmän ulkopuolella oleviin ryhmiin. Erityisesti piiloon jääneet vammaiset ja pitkäaikaissairaat haluttiin mukaan organisoituun liikuntajärjestelmään. Syntyi käsite erityisryhmien liikunta ja myöhemmin erityisliikunta. Myös tukea liikunnan harrastamiseen tarvitsevat eläkeläiset määriteltiin mukaan erityisryhmiin.¹

Erityisryhmien liikunta ja erityisliikunta ovat käsitteinä lähes synonyymejä. Erityisliikunnassa korostuu enemmän liikunta kuin ryhmä. Käsitteitä on kritisoitu monesta syystä. Erityis-etuliite on siltä osin epäselvä, että jokainen ihminen voi kokea olevansa tai olla kokematta olevansa erityinen. Erilaisia erityisryhmiä voi myös olla liikunnassa lukematon määrä. Erityis-alkuiset käsitteet korostavat liikkujien sairautta tai vammaerusteisia erityistarpeita, mikä voi eristää yksilöä yhteisöstä. Käsitteet saattavat vahvistaa ajattelua, jossa kyse on yleisestä liikuntakulttuurista irrallisesta väestöryhmästä, jota kuuluukin tarkastella erikseen.²

Erityis-alkuisten käsitteiden rinnalla alettiin käyttämään 2000-luvulla käsitettä soveltava liikunta, joka on vakiintunut etenkin kansainvälisesti (Adapted Physical Activity). Soveltava liikunta ei muodosta mielikuvallisesti jyrkkää rajaa ”yleiseen liikuntaan”. Soveltava liikunta-käsite korostaa liikuntatoimintaa ja sen sovellettavuutta kaikille sekä kaikille avointa toimintaa. 2010-luvulla soveltava liikunta -käsite on syrjäyttänyt hiljalleen erityis-alkuiset käsitteet, jotka näkyvät enää lähinnä alan liikunnanohjaajien nimikkeissä kunnissa (erityisliikunnanohjaajat).

Soveltavalla liikunnalla (erityisliikunnalla) on tarkoitettu perinteisesti sellaisten henkilöiden liikuntaa, joilla on vamman, sairauden tai muun toimintakyvyn heikentymisen tai sosiaalisen tilanteen vuoksi vaikea osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan.³ Käytännössä määritelmällä on tarkoitettu vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja toimintakyvyltään heikentyneiden iäkkäiden liikuntaa.

Tässä perinteisessä mallissa määrittely on tapahtunut ensisijaisesti lääketieteellisesti. Määritelmä korostaa henkilön vammaa tai sairautta. Lähtökohtana on ollut yksilön patologisointi, jossa yksilöt on määritetty diagnoosin perusteella osaksi kollektiivisia ominaisuuksia omaavaa ryhmää.⁴ Tällöin sairaus tai vamma on yksilön ensisijainen ominaisuus ja pääasiassa ongelma tai rajoitus, mikä synnyttää lukematon määrän erilaisia diagnoosiin pohjautuvia soveltavan liikunnan ryhmiä. Mikään niistä ei kuitenkaan muodosta lopulta yhtenäistä ryhmää.⁵ Samalla korostuu tiedon, asiantuntijoiden ja hallinnon valta. Yksilölle määrittävät rooli ja rajat, joiden puitteissa hän voi

toimia.⁶ Yksilöt nähdään yhteiskunnan toimenpiteiden kohteina, palveluiden käyttäjinä ja tukimuotojen saajina.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo voivat toteutua kuitenkin vain, kun jokaista henkilöä kohdellaan yksilönä ja omana toimijana eikä ulkopuolelta määritellyn ryhmänsä edustajana. Tällöin korostuu (esim. liikuntapalveluissa) kyky vastata yksilöiden tarpeisiin ilman kielteistä erilaisuuden leimaa ja kokemusta.⁷

Perinteisestä lääketieteellisestä mallista ollaan siirtymässä kohti sosiaalista ja oikeusperustaista mallia, jossa korostetaan vammaisuuden sosiaalista ja ympäristöstä johtuvaa luonnetta sekä yksilön oikeuksia, toimijuutta ja osallisuutta. Yksilön vamma ei ole sinällään ongelma, vaan ympäristö, joka rajoittaa vammaisen ihmisen mahdollisuuksia toimia tasavertaisesti yhteisössään. Yhteiskunta on tällöin kyvytön muotoutumaan kaikille saavutettavaksi, tuottamaan kaikille soveltuvia palveluja ja huomioidaan riittävästi erilaisista toimintarajoitteista johtuvia tarpeita. Tärkeää on myös, että vammaisilla henkilöillä on samat oikeudet kuin muillakin ja he voivat osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.⁸ Keskeistä on poistaa yhteiskunnasta yksilöiden toimimisen ja osallistumisen esteitä.

2.1. Perinteinen määritelmä

Soveltavan liikunnan perinteisellä määritelmällä (vammaisat, pitkäaikaissairaat ja toimintakyvyltään heikentyneet iäkkäät) voidaan laskea hyvin karkea ja suuntaa-antava arvio soveltavan liikunnan potentiaalisesta tarpeesta Suomessa. Tarkkaa tarvetta ei voida laskea, sillä osa ihmisistä lukeutuu useampaan soveltavan liikunnan ”alaryhmään”. Ulkopuolelta käsin ei voida myöskään tarkasti määritellä, milloin jokin vamma tai pitkäaikaissairaus haittaa yksilön liikkumista niin paljon, että henkilön liikunta vaatii soveltamista tai erityisosaamista. Lopulta jokainen itse määrittelee, milloin liikunta vaatii soveltamista.

Vammaiset (alle 65-vuotiaat)

Vammaisuus on kehittyvä käsite. Perinteisellä käsityksellä, joka ilmenee myös vammaispalvelulaissa, vammaisella tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.⁹

Yhdistyneiden kansakuntien Vammaissopimuksessa, jonka Suomi ratifioi 10.6.2016, on hyväksytty uudenlainen käsitys vammaisuudesta. Yleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa ympäristön esteiden kanssa voi estää vammaisten täysimääräisen osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.¹⁰

Vammaisia henkilöitä on väestöstä määrittelytavasta riippuen 5–10 prosenttia. Tämän arvion mukaan Suomessa olisi vähintään 275 000 ja enimmillään 550 000 vammaista henkilöä. Vuoden 2016 lopussa Kelan vammaisuuksia sai yhteensä 274 900 henkilöä (5,0 % koko väestöstä).¹¹ Alle 16-vuotiaita vammaistuen saajia oli 35 600, 16 vuotta täyttäneitä 13 100 henkilöä ja eläkettä saavan hoitotukea myönnettiin 226 400 henkilölle. Vammaistukea saavien määrä on vähentynyt 2000-luvun alkuvuosista noin 20%.¹²

Vammaisetuksia saavien osuus väestöstä vaihtelee jonkin verran alueellisesti. Alle 16-vuotiaan vammaistukea saavien väestöosuus oli pienin Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla (noin 3 %), ja suurin Kainuussa (5,1 %). 16 vuotta täyttäneen vammaistukea saavien osuus väestöstä vaihteli 0,3–0,7 %:n välillä. Eläkettä saavan hoitotukea saavien osuus 16 vuotta täyttäneestä väestöstä oli pienin Uudenmaan (3,0 %) ja Ahvenanmaan (3,2 %) maakunnissa. Suurin hoitotukea saavien väestöosuus (7,9 %) oli Kainuussa.¹³

Pitkäaikaissairaat (alle 65-vuotiaat)

Pitkäaikaissairaudella tarkoitetaan tilaa, joka vaatii vähintään kuuden kuukauden pituista jatkuvaa lääkinnällistä hoitoa ja aiheuttaa pysyvästi muutoksia henkilön päivittäiseen elämään. Sairauteen liittyy myös sopeutumista sairauden ennakoimattomaan kulkuun.¹⁴ Sairaudet heikentävät olennaisesti väestön toimintakykyä. Eniten väestön toimintakykyä rajoittavia sairauksia ovat mm. verenkierroelinten taudit, diabetes, mielenterveysongelmat, polvinivelrikko ja selkäsairaudet.¹⁵

Noin 17 %:lla lapsista ja nuorista on eri selvitysten perusteella jokin pitkäaikaissairaus.¹⁶ Tämä vastaa muiden maiden kansallisia selvityksiä, joiden mukaan noin 20 %:lla lapsista on lääkärin toteama pitkäaikainen sairaus tai vamma. Suomessa on siis arviolta noin 320 000 alle 30-vuotiasta, jolla on pitkäaikaissairaus tai vamma.

Itse raportoitu pysyvä tai pitkäaikainen sairaus tai vamma, joka vähentää henkilön työ- tai toimintakykyä on reilulla 840 000 suomalaisella 30–65-vuotiaalla. Pitkäaikainen sairaus tai vamma on noin neljänneksellä 30–44-vuotiaista, noin kolmanneksella 45–54-vuotiaista ja vajaalla puolella 55–65-vuotiaista.¹⁷ Yhteensä alle 65-vuotiaita, jolla on pitkäaikaissairaus tai vamma, on siis arviolta noin 1,2 miljoonaa.

Pitkäaikaissairaiden määrää voidaan arvioida myös Kelan rekisterien avulla. Oikeus erityiskorvattavaan lääkitykseen toimii kohtalaisen hyvänä pitkäaikaissairastavuuden indikaattorina. Reilut 660 000 alle 65-vuotiaasta oli oikeutettuja erityiskorvattaviin lääkkeisiin vuonna 2016. Joukossa oli lähes yhtä paljon miehiä ja naisia. Pitkäaikaissairastavuus näyttää vähentyneen huomattavasti menneen vuosikymmenen aikana.¹⁸

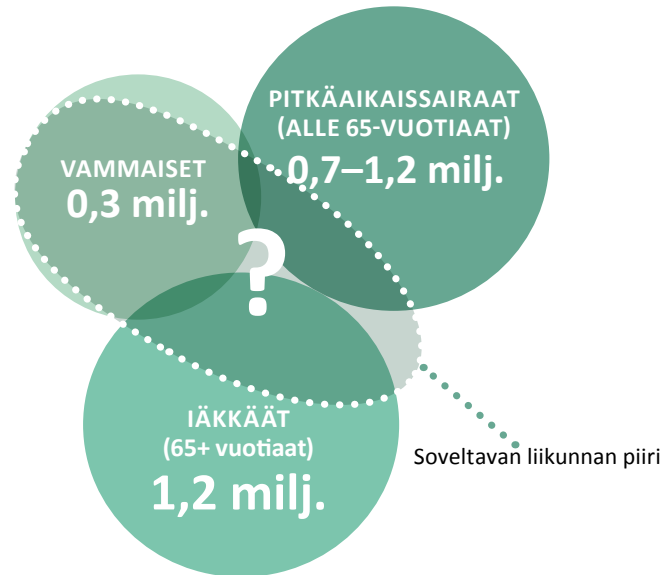
Vaikka pitkäaikaissairaiden määrää voidaan vielä jotenkin arvioida, siitä ei ole kuitenkaan tietoa, kuinka monella heistä toimintakyky on alentunut niin paljon, että heidän voitaisiin katsoa olevan soveltavan liikunnan potentiaalista kohderyhmää.

Toimintakyvyltään heikentyneet iäkkäät (65 vuotta täyttäneet)

Vuonna 2016 Suomessa oli noin 1,15 miljoonaa 65 vuotta täyttänyttä henkilöä. Tämän väestöryhmän toimintakyvyssä on suuria vaihteluita. Toimintakyky alkaa heikentyä monilla mittareilla mitattuna 75 ikävuoden jälkeen.

Itse raportoitu pysyvä tai pitkäaikainen sairaus tai vamma, joka vähensi henkilön työ- tai toimintakykyä, oli noin vajaalla 700 000:lla 65 vuotta täyttäneellä. Näistä henkilöistä vajaat 400 000 oli naisia ja vajaat 300 000 miehiä.¹⁹ 65 vuotta täyttäneistä vajaat 400 000 koki tarvitsevansa jonkinlaista kuntoutusta.²⁰ Omaishoidon tuen, säännöllisen kotihoidon, tavallisen ja tehostetun palveluasumisen, vanhainkotien ja terveyskeskusten pitkäaikaissairaushoidon piirissä oli 65 vuotta täyttäneistä yhteensä reilut 150 000 henkilöä vuonna 2015.²¹

Ikääntyneiden toimintakykyä voidaan arvioida myös erilaisten testien avulla. Yli 65-vuotiaissa noin 310 000 henkilöllä oli yleensä suuria vaikeuksia 500 metrin kävelyssä tai he ovat siihen täysin kykenemättömiä. Heistä kaksi kolmesta oli naisia. Yhden kerrosvälin nousemisessa portaita pitkin oli vaikeuksia 65 vuotta täytäneistä noin 250 000 henkilöllä. Tälläkin mittarilla mitattuna naisten toimintakyky oli miehiä heikompia: Esimerkiksi yli 75 vuotiaista miehistä neljänneksellä oli vaikeuksia porraskäynnin nousussa, kun naisista noin 45 %:lla.²²

Kuvio 1. Soveltavan liikunnan (erityisliikunnan) piiriin kuuluvat perinteisen käsityksen mukaan vuonna 2016.

2.2. Määritelmä toimintakyvyn ja -rajoitusten mukaan (fyysinen ja kognitiivinen)

Toimintarajoitteiset henkilöt muodostavat hyvin monimuotoisen joukon ihmisiä, joiden toimintakyky on heikentynyt esimerkiksi vamman, sairauden tai ikääntymisen takia. Toimintarajoitteisten henkilöiden määrä vaihtelee sen mukaan, miten toimintarajoitteet ja toimintakyky määritellään. Toimintarajoite ei ole myöskään vain yksilön ominaisuus, vaan myös ympäristöllä ja sen fyysisillä sekä asenteellisilla esteillä on keskeinen vaikutus toimintakykyyn.²³

Toimintakyvyn käsite voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Toimintakyvyn eri ulottuvuudet sisältävät erilaisia liikkuvien erityistarpeita. Liikuntaa sovelletaan eri tavoin riippuen yksilön toimintakyvystä ja sen mahdollisista rajoitteista.²⁴

Tässä luvussa soveltavan liikunnan kohderyhmän määrittelyssä keskitytään fyysiseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn, joista on parhaiten väestötason tutkimustietoa. Toimintakyvyn arvioinnissa väestö on jaettu kolmeen ikäryhmään: lapsiin ja nuoriin (alle 20-vuotiaat), työikäiseen väestöön (20–64-vuotiaat) ja ikääntyviin (65 vuotta täyttäneet).

Tietoihin toimintarajoitusten yleisyydestä liittyy paljon epävarmuutta, minkä vuoksi niihin täytyy suhtautua varauksella. Tiedot vaihtelevat mm. sen mukaan, mitä muutujia ja luokittelua käytetään sekä miten luotettavasta lähteestä tieto on saatu (mm. kyselyn osallistumisprosentti). Epävarmuutta lisää myös se, että kyselyt perustuvat monesti henkilöiden omiin ilmoituksiin ja kyselyiden ulkopuolelle jää monesti kaikista toimintarajoitteisimmat henkilöt.

Maailman väestöstä noin 15 %:lla on toimintakyvyn ongelmia, mikä tarkoittaisi vähintään yli miljardia ihmistä. Heistä 2-4 % kohtaa huomattavia vaikeuksia päivittäisessä elämässään. Vaikka lukemat perustuvat luotettavimpiin saatavissa oleviin tutkimuksiin, kyseessä on lähinnä suuntaa antava arvio.²⁵ Suomen kohdalla tämä tarkoittaisi reilua 800 000 ihmistä, joilla on toimintakyvyn kanssa ongelmia.

Viimeisen parin viime vuosikymmenen ajan useat kansainväliset järjestöt ovat kehittäneet mittareita, joilla saataisiin luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa väestön toimintarajoitteista. Yksi näistä on Yhdistyneiden kansakuntien tilastokomitean alaisuuteen perustetun ”Washington Group on Disability Statistics” -ryhmän laatima ICF:n viitekehikseen pohjautuva lyhyt kysymyssarja, jota on hyödynnetty myös suomalaisissa väestötutkimuksissa. Kysymykset koskevat kuutta perustoimintoa: näköä, kuuloa, liikkumista, kognitiota, päivittäistoimintoja ja kommunikaatiota. Vastaajat arvioivat omia vaikeuksiaan neliluokkaisella asteikolla (ei vaikeuksia...ei pysty lainkaan). Suositus on, että toimintarajoitteisiksi luokitellaan vastaajat, jotka eivät kykene johonkin toimintaan lainkaan tai kokevat suuria vaikeuksia vähintään yhdessä toiminnossa.²⁶

Toinen kehitetty indikaattori on ns. GALI-kysymys (Global Activity Limitation Indicator), joka on kehitetty eurooppalaisiin väestötutkimuksiin toimintarajoitteiden mittaamiseksi. GALI-kysymyksellä selvitetään osallistumisrajoitteita (participation

restrictions) tavanomaisissa toiminnoissa aina työssäkäynnistä harrastuksiin ja itsestä huolehtimiseen. GALI-kysymysten validiteetista suomalaisessa väestössä ei ole tietoa.²⁷

Suomi on osallistunut aktiivisesti kansainväliseen toimintarajoitteiden mittaamisen kehittämistyöhön. Suomi on ollut myös edelläkävijä toimintakykyä ja toimintarajoitteita koskevan tiedon keräämisessä.²⁸ Seuraavassa toimintarajoitteiden määrää arvioidaan suomalaisten väestötutkimusten pohjalta, joissa on sovellettu sekä WG-ryhmän mittaristoa että GALI-kysymystä. Haasteen arvioinnille luo se, että juuri eniten toimintarajoitteiset ihmiset saattavat jäädä vastaajien ulkopuolelle, koska heidän voi olla hankalaa osallistua kyselyihin.

Lapset ja nuoret (alle 20-vuotiaat)

Suomessa oli yhteensä vajaat 1,2 miljoonaa alle 20-vuotiasta vuonna 2016. Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) Kouluterveyskyselyn 2017 mukaan 14 %:lla nuorista oli jokin itseraportoitu vakava toimintarajoite, joka koski näkemistä, kuulemistä, liikkumista tai kognitiivisiin tiedonkäsittelyihin liittyviä toimintoja (muistaminen, oppiminen ja keskittyminen). Eniten vaikeuksia oli kyvyssä muistaa asioita (7–9 %) ja oppia uusia asioita (4–6 %).

Vastaajina Kouluterveys-kyselyssä olivat perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Heistä eniten toimintarajoitteita oli ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilla (15,4 %) ja vähiten lukion opiskelijoilla (12,4 %). Tytöistä suurempi osa raportoi vakavasta toimintarajoitteesta kuin pojista. Tyttöjen ja poikien välinen ero oli tilastollisesti erittäin merkittävä kaikilla kouluasteilla.²⁹

Kansallisen LIITU-tutkimuksessa vuonna 2016 saatiin hyvin samansuuntaisia lukuja. LIITU-tutkimuksen perusteella keskimäärin noin 15 %:lla 13- ja 15-vuotiaista koululaisista oli jokin pysyvä toimintarajoite. Kyselyssä vastaajina olivat suomen- ja ruotsinkielisten peruskoulujen 11-, 13- ja 15-vuotiaat oppilaat.

LIITU-kyselyssä toimintarajoitteet koskivat Kouluterveyskyselyn mukaisesti kykyä nähdä, kuulla, liikkua ja muistaa asioita tai keskittyä, mutta lisäksi mukana olivat kyky puhua sujuvasti, käsitellä esineitä sekä hengittää. Tämän tyyppiset vaikeudet ovat hyvin usein vahvasti yhteydessä sensorisiin, fyysisiin ja älyllisiin vammoihin, jotka aiheuttavat pysyvää toiminnanvajavuutta. Toimintarajoitteisista lapsista ja nuorista kahdella kolmesta oli vakava toimintarajoite yhdessä edellä mainituista toiminnoista, noin viidenneksellä oli kahdessa ja kymmenesosalla useammassa toiminnossa. Myös LIITU-tutkimuksessa suurempi osa tytöistä kuin pojista koki, että hänellä oli rajoite jossakin toiminnoista (16,8 % vs. 13,4 %).³⁰

Kouluterveyskyselyn 2016 ja LIITU-tutkimuksen tulokset perustuvat lasten ja nuorten omiin vastauksiin eivätkä heidän ilmoittamat toimintarajoitteet ole välttämättä lääkärin toteamia. Kouluterveyskyselyn 2017 ja LIITU-tutkimuksen tulokset ovat kyselyissä esiintyneiden yhteisten toimintakyvyn osa-alueiden (näkeminen, kuuleminen, liikkuminen ja muistaminen) osalta hyvin samansuuntaisia. Molemmista kyselyistä kuitenkin puuttuvat erityiskoulua käyvät lapset ja nuoret, joten vakavasti toimintarajoitteisia lapsia ja nuoria on vieläkin enemmän.

Toimintarajoitteisten lasten ja nuorten määrää voidaan arvioida myös sen perusteella, kuinka moni on saanut suunnitelmallista tukea oppimiseensa. Tosin kaikille yleisen tuen oppilaille ei ole tehty suunnitelmaa, joten vaikka lapsi tai nuori ei ole tehostetun tai erityisen tuen piirissä, hänellä voi olla kuitenkin lieviä rajoitteita.

Perusopetuksen oppilaista yhteensä 16,4 % sai tehostettua tai erityistä tukea syksyllä 2016. Perusopetuksen oppilaista vajaat kymmenen prosenttia on erityiskouluissa (reilut 70 erityiskoulua). Tehostettua tukea sai reilut 49 000 oppilasta eli 9,0 % oppilaista. Erityistä tukea sai 41 000 oppilasta eli 7,5 % oppilaista. Arvion mukaan erityistä tukea tarvitsevista oppilaista noin 10 000 oppilasta tarvitsee vuosittain vaativaa erityistä tukea oppimisessa ja koulunkäynnissä. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret, joilla on esimerkiksi vakavia psyykkisiä ongelmia, moni- tai vaikeavammaisuutta, kehitysvammaisuutta tai autismikirjoa. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus edellyttää useiden eri alojen ammattilaisten yhteistyötä ja oppilaalla saattaa olla henkilökohtainen avustaja, koulunkäynnin ohjaaja tai tulkki.³¹

Tehostettua tai erityistä tukea saavien peruskoululaisten osuudessa on vaihtelua maakuntien välillä. Suurin tehostetun ja erityisen tuen saajien yhteenlaskettu osuus oli Kymenlaaksossa ja Päijät-Hämeessä, reilut 20 %. Pienin tuen saajien osuus oli Kainuussa, Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla, 12–13 %. Sukupuolittain tarkasteltuna tukea saavia näyttää olevan selvästi enemmän pojissa kuin tytöissä. Tehostetun tuen oppilaista oli poikia 65 % ja tyttöjä 35 %. Erityistä tukea saaneista poikia oli 70 % ja tyttöjä 30 %.³²

Edellä esiteltyjen tutkimustulosten ja tilastotietojen perusteella arviolta noin 16 %:lla alle 20-vuotiaista on toimintarajoite, mikä tarkoittaisi noin 200 000 lasta ja nuorta.

Työikäinen väestö (20–64-vuotiaat)

Suomessa oli yhteensä reilut 3,2 miljoonaa 20–64-vuotiaista vuonna 2016. THL:n Terveys 2011 -tutkimuksen aineiston perusteella aikuisväestöstä (29–64 vuotiaista) noin 6 %:lla oli näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai kognitiiviseen toimintakyyn (muistaminen tai keskittyminen) liittyvä vakava rajoite vuonna 2011.³³ Jos toimintarajoitteisten osuuden oletetaan pysyneen työikäisissä samana ja mukaan otetaan myös 20–29-vuotiaat, tämä tarkoittaisi noin 180 000 toimintarajoitteista työikäistä vuonna 2016.³⁴

Toimintarajoitteet olivat hieman yleisempiä miehillä kuin naisilla (6,8 % vs. 4,4 %). Työikäisissä miehillä näkö-, kuulo- ja muistivaikeudet olivat hieman yleisempiä kuin naisilla. Aineistosta puuttuu kommunikointivaikeuksia kokevien määrä. Näiden rajoitteiden lisäksi itsestä huolehtimisessa (pukeutuminen tai peseytyminen) vakavia ongelmia oli noin prosentilla 55–64-vuotiaista.³⁵

Samansuuntaisia lukuja on saatu Tilastokeskuksen kyselyillä. Tilastokeskus kerää vuosittain tietoja 16 vuotta täyttäneen väestön terveydestä ja toimintarajoitteista osana EU-SILC-tutkimusta. Kyselyissä vastaajat ovat voineet arvioida omia toimintarajoitteitaan tavanomaisissa toiminnoissa. Vuoden 2015 tutkimuksessa 20–64 vuotiaista itsensä vakavasti toimintarajoitteiseksi arvioi 5 % eli noin 150 000 henkilöä. Lievästi toimintarajoitteiseksi arvioi itsensä 12 % eli noin 370 000 20–64 vuotiaista. Vakavan toimintakyvyn rajoitukset kasvoivat iän myötä: 20–29-vuotiaissa vakavasti toimintarajoitteiseksi itsensä määritteli 1-4 % vastaajista, kun 45–64-vuotiaista 7 %.

Luvuista puuttuvat mm. laitoksissa asuvat, joten todellisuudessa toimintarajoitteisia on vieläkin enemmän.³⁶

Myös Tilastokeskuksen väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttöä koskevassa tutkimuksessa vuosina 2013–2014 oli mukana kysymys, jossa vastaaja sai arvioida omia toimintarajoitteitaan. Kyselyyn vastanneista 25–64-vuotiaista vakavasti toimintarajoitteisiksi itsensä arvioi 5 %.³⁷

Edellä esiteltyjen väestötutkimusten perusteella voidaan todeta, että työikäisestä väestöstä vähintään noin 6 %:lla on vakavia toimintarajoitteita näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai kognitiiviseen toimintakyyn liittyen. Tämä tarkoittaisi noin 180 000 suomalaista työikäistä.

Ikäihmiset (65 vuotta täyttäneet)

Suomessa oli yhteensä vajaat 1,2 miljoonaa 65 vuotta täyttänyttä vuonna 2016. THL:n Terveys 2011 -tutkimuksen aineiston perusteella ikäihmisistä (65 vuotta täyttäneet) kolmanneksella oli näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai kognitiiviseen toimintakyyn (muistaminen tai keskittyminen) liittyvä vakava rajoite vuonna 2011. Vuoden 2016 väestömäärällä se tarkoittaisi 370 000 henkilöä. Tosin nykyiset iäkkäät ovat keskimäärin paremmassa kunnossa kuin vuosikymmenen alussa.

Yleisimmät toimintarajoitteet liittyivät liikkumiseen (20 %) ja muistamiseen (14 %). Sukupuolten välillä ei ollut yleisesti ottaen merkittävää eroa toimintarajoitteisuudessa. Osa-alueittain tarkasteltuna iäkkäillä naisilla oli selvästi enemmän liikkumisvaikeuksia kuin miehillä ja muistiongelmat olivat miehillä yleisempiä.

Tilastokeskuksen EU-SILC-tutkimuksessa 65 vuotta täyttäneistä itsensä lievästi toimintarajoitteiseksi määritteli 36 % ja vakavasti toimintarajoitteiseksi 15 % vuonna 2015. Tämä tarkoittaisi noin 420 000 lievästi toimintarajoitteista ja 180 000 vakavasti toimintarajoitteista 65 vuotta täyttänyttä.

Vakavasti toimintarajoitteisten määrä kasvoi selvästi ikääntymisen myötä: 65–74-vuotiaista vakavasti toimintarajoitteiseksi itsensä määritteli 10 %, kun 75 vuotta täyttäneistä jo 22 %. Tutkimuksen ulkopuolella olivat mm. laitoksissa ja ulkomailla pysyvästi asuvat iäkkäät, joten todellisuudessa vakavasti toimintarajoitteisia on vielä enemmän.

Vastaavanlaisia lukuja saatiin Tilastokeskuksen väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttöä koskevissa tutkimuksissa, jossa molempina vuosina 74–89-vuotiaista itsensä lievästi toimintarajoitteiseksi määritteli reilu kolmannes vastaajista ja vakavasti toimintarajoitteisiksi vajaa viidennes. Tässäkin tutkimuksessa ulkopuolella olivat mm. laitoksissa ja ulkomailla pysyvästi asuva vanhusväestö, mutta myös yli 89-vuotiaat (noin 60 000 henkilöä).³⁸

Väestön liikkumiskyky on parantunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Tutkimusten mukaan ainakin alle 80-vuotiaiden liikkumiskyky, mutta myös itsestä huolehtiminen, näkö ja kuulo, ovat parantuneet 1980-luvun alun ja 2010-luvun alun välillä. Eriyisen positiivinen kehitys on tapahtunut iäkkäimmissä väestössä, mikä näkyy niin koettujen vaikeuksien vähenemisenä kuin parempana suoriutumisenä erilaisissa testeissä.³⁹ Näköongelmat alkavat yleistymään väestössä vasta 75 ikävuoden jälkeen. Tässä ikä-

luokassa heikkonäköisiä miehiä on noin 4 % ja naisia noin 6 %. Yhteensä näkövammaisia 75 vuotta täyttäneitä on arviolta noin 30 000. Heistä vaikeasti heikkonäköisiä on arviolta noin 3 000 ja syvästi heikkonäköisiä, lähes sokeita tai sokeita reilut 5 000 henkilöä. Näköongelmaisten iäkkäiden osuus ikäryhmästä näyttää selvästi vähentyneen viimeisten vuosikymmenten aikana.⁴⁰

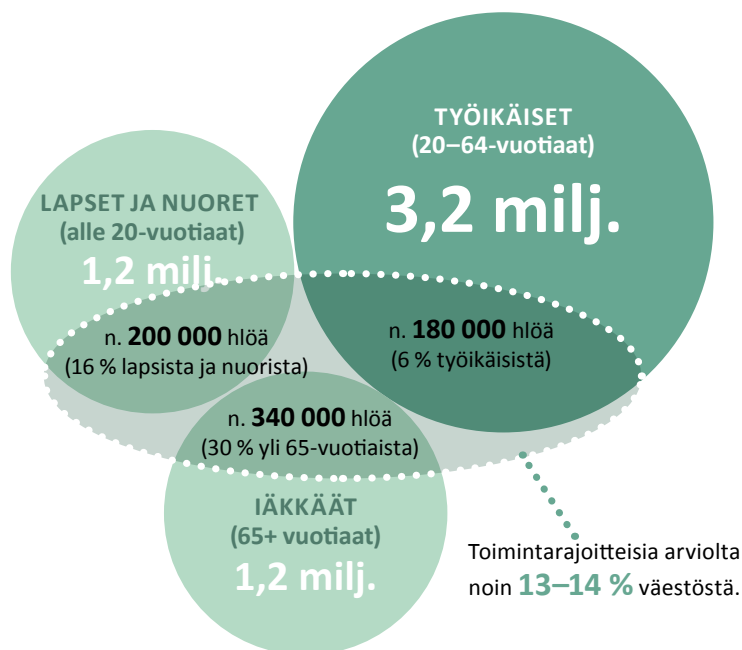
Myös kuulovaikeudet yleistyvät nopeasti iän mukana. Miehillä vaikeudet ovat yleisempiä kuin naisilla.⁴¹ Joka toisella 75 vuotta täyttäneestä on kuulovaikeuksia. Kuulovammaisia tulkinkäyttäjiä (kuurot, huonokuuloiset, kuuroutuneet) on Kela:n tilastojen mukaan ikääntyneissä reilut 1 000 henkilöä. Lisäksi kuurosokeita on muutama sata.⁴²

Perusskenaario ikäihmisten toimintakyvyn kehittämisessä tulevina vuosikymmeninä on, että toimintarajoitteisten osuus laskee alle 80-vuotiaissa ja 80 vuotta täyttäneissä pysyy samana. Jos keskeisten sairauksien vähentämisessä ja ehkäisyssä onnistutaan, toimintarajoitteisten osuus voi vähentyä myös 80 vuotta täyttäneissä. Kuitenkin väestön ikääntyessä toimintarajoitteisten määrä kasvaa lähivuosina merkittävästi. Jos toimintarajoitusten yleisyys muuttuu tulevina vuosikymmeninä yhtä nopeasti kuin jaksolla 1980–2000, esimerkiksi liikkumiskyvyssä vaikeuksia kokevien määrä tulee yli 55-vuotiaissa kasvamaan 2000-luvun alun reilusta 0,5 miljoonasta 0,8 miljoonaan vuoteen 2040 mennessä.⁴³

YHTEENVETO

Yhteenveto

Suomessa toimintakykyä on kartoitettu väestötutkimuksilla lähinnä fyysisten ja kognitiivisten toimintarajoitteiden (näkeminen, kuuleminen, liikkuminen, kognitio) näkökulmasta. Tästä näkökulmasta toimintarajoitteiksi voidaan laskea noin 700 000–750 000 ihmistä eli noin 13–14 % väestöstä (kuvio 2).

Kuvio 2. Arvio toimintarajoitteisten määrästä fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn perusteella vuonna 2016.

2.3. Muut toimintakyvyn osa-alueet

Edellä toimintarajoitteisten määrää arviointiin lähinnä fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn rajoitusten perusteella. Näistä on olemassa väestötason tutkimustietoa. Toimintakyky on kuitenkin tärkeää ymmärtää kaikessa laajuudessaan ja huomioida myös psyykkisen sekä sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteet. Psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteista ei ole suoranaista väestötason tutkimustietoa vaan rajoitteita kokevien määrää joudutaan arvioimaan sovelletuilla yksittäisillä mittareilla.

Psyykinen toimintakyky

Psyykkisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen voimavaroja, joilla hän selviytyy arjen haasteista ja kriisitilanteista. Psyykinen toimintakyky liittyy elämäntapaan, mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin sekä tuntemiseen ja ajatteluun liittyviin toimintoihin. Se sisältää myös persoonallisuuden ja selviytymisen sosiaalisen ympäristön haasteista.⁴⁴

Mielenterveyshäiriöt heikentävät yksilön toimintakykyä ja aiheuttavat eri sairausryhmistä eniten työkyvyttömyyttä Suomessa. Reilut puoli miljoonaa 20 vuotta täyttänyt kokee olevansa psyykkisesti merkittävästi kuormittunut. Merkittävä psyykinen kuormittuneisuus viittaa siihen, että henkilöllä on mieliala- tai ahdistuneisuushäiriö tai jokin muu mielenterveyshäiriö. Itse raportoitu masennus on noin 380 000:lla 20 vuotta täyttäneistä.⁴⁵

Vakavia masennus- ja ahdistusoireita oli 30 vuotta täyttäneistä miehistä vajaalla 6 %:lla ja naisista reilulla 7 %:lla vuonna 2011. Suhteutettuna 20 vuotta täyttäneisiin, tämä tarkoittaisi noin 280 000 henkilöä. Masennushäiriöt olivat yleisempiä naisilla kuin miehillä ja ikäryhmittäin tarkasteltuna yleisimpiä 30–44-vuotiailla ja harvinaisimpia 75 vuotta täyttäneillä.⁴⁶

Nuorista noin 20–25 % kärsii jostain mielenterveyden häiriöstä. Mielenterveyshäiriöt ovat koululaisten ja nuorten aikuisten tavallisimpia terveysongelmia. Kahdeksanvuotiaista pojista 12 % ja tytöistä 4 % oli käyttänyt mielenterveyspalveluita vuonna 2005. Valtaosa mielenterveyspalveluita tarvitsevista lapsista ei ole kuitenkaan palvelujen piirissä. Hoitoon päädytään vasta, kun toimintakyky on vuosien oireilun heikentämää.⁴⁷

Kaikki ikäluokat huomioiden noin 380 000 suomalaista sai debressiolääkkeisiin korvauksia Kelalta vuonna 2016, mikä kuvaa kohtalaisen hyvin depression esiintyvyyttä Suomessa.⁴⁸

Sosiaalinen toimintakyky

Sosiaalinen toimintakyky sisältää kaksi ulottuvuutta: ihmisen vuorovaikutussuhteissaan sekä aktiivisena toimijana, osallistujana yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Sosiaalinen toimintakyky muodostuu yksilön, hänen sosiaalisen verkoston ja ympäröivän yhteiskunnan vuorovaikutuksessa sekä niiden tarjoamien mahdollisuuksien ja rajojen puitteissa. Sosiaalinen toimintakyky ilmenee esimerkiksi sosiaalisena aktiivisuutena sekä yhteisyyden ja osallisuuden kokemuksina.⁴⁹

Reilulla 5 %:lla 30–74-vuotiaista naisista ja miehistä on ainakin jonkin verran vaikeuksia asioiden hoitamisessa yhdessä muiden kanssa ja/tai asioiden esittämisessä vieraille ihmisille. Tällaisten vuorovaikutusongelmien yleisyys kasvaa merkittävästi 75 vuotta täyttäneissä, joissa noin viidennes miehistä ja neljännes naisista kokee vuorovaikutusongelmia. Jos oletetaan, että 20–29 vuotiaissakin on vuorovaikutusongelmia noin reilulla 5 %:lla, vuorovaikutusongelmia on yhteensä noin 340 000:lla 20-vuotiaalla.⁵⁰

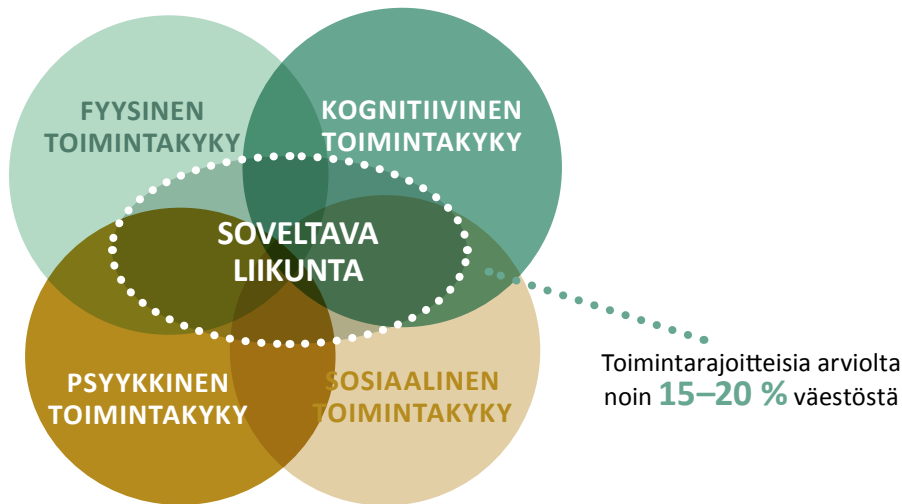
Noin 10 % 20–64-vuotiaista kokee itsensä melko usein tai jatkuvasti yksinäiseksi ja 65-vuotta täyttäneistä noin 9 %.⁵¹ Lapsista ja nuorista vajaan 10 % kokee itsensä pitkäaikaisesti eli yli 1,5 vuotta yksinäiseksi. Heillä yksinäisyys jatkuu vuodesta, tilanteesta ja kontekstista toiseen.

Tutkimusten mukaan etenkin iäkkäiden yksinäisyyden taustalla on huono terveys ja toimintakyky, mikä selittää myös vuorovaikutusongelmia. Tosin sosiaalinen toimintakyky ei ole ainoastaan yksilön ominaisuus vaan ikäihmisten kokemien vuorovaikutusongelmien syynä voivat olla myös heitä ympäröivän yhteisön asenteet ja sukupolvien väliset erot. Kaiken kaikkiaan näyttää kuitenkin siltä, että suomalaisten aikuisten sosiaalinen toimintakyky on parantunut viime vuosikymmeninä.⁵²

YHTEENVETO

Yhteenveto

Kun huomioidaan toimintakyky kaikessa laajuudessaan, toimintarajoitteisia on arviolta vähintään 15 % väestöstä, mutta määrä voi kasvaa jopa lähes 20 %:iin eli noin miljoonaan henkilöön. Tarkan arvion tekemistä haittaa se, että osalla väestöstä on rajoitteita monilla toimintakyvyn osa-alueilla (kuvio 3). Toimintakyvyn osa-alueet näyttävät myös kietoutuvan toisiinsa. Esimerkiksi iäkkäiden yksinäisyyden taustalla on huono terveys ja toimintakyky, mikä selittää myös vuorovaikutusongelmia.⁵³

Kuvio 3. Arvio toimintarajoitteisista toimintakyvyn eri ulottuvuudet huomioiden vuonna 2016.

3 Toimintarajoitteisten elämäntilanne ja liikunta

3 Toimintarajoitteisten elämäntilanne ja liikunta

3.1 Elämäntilanne ja taustat

Toimintarajoitteisten henkilöiden toimintavalmiutta voi heikentää toimintakyvyn rajoitteiden lisäksi monet muut tekijät, kuten taloudellinen tilanne, työttömyys ja yksinäisyys. Kaikki nämä tekijät yhdistettynä toimintarajoitteeseen voivat vaikuttaa siihen, että esimerkiksi liikkuminen tai liikunnan harrastaminen on liikuntarajoitteisella monin kerroin haastavampaa ja siksi lopulta myös vähäisempää kuin muulla väestöllä.

Toimijuuden haasteet ja hyvinvointia uhkaavat tekijät näyttävät kasautuvan samoille henkilöille. Toimintarajoitteisten osalta onkin nähtävä koko heidän elämäntilanne, jossa heikentynyt toimintakyky ei ole välttämättä ainoa tekijä, jota parantamalla voidaan edistää heidän toimijuuttaan. Tämä korostaa moniammatillista ja eri hallinnonalojen kanssa tehtävää yhteistyötä toimijuuden parantamiseksi. Samalla se myös tarjoaa mahdollisuuksia eri hallinnonalojen ja toimijoiden välisille yhteistyölle vaikka yhteistyön intressit olisivat hyvin erilaiset: yhdellä toimijalla voi olla intressinä koulutustason parantaminen, toisella yksinäisyyteen puuttuminen ja kolmannella liikkumisen lisääminen.

Seuraavassa toimintarajoitteisten tilannetta käydään läpi toimintarajoitteisten nuorten ja 29 vuotta täyttäneen aikuisväestön osalta. Nuorten tiedot perustuvat Kouluterveyskyselyyn 2017 ja aikuisväestön tiedot Terveys 2011-tutkimuksen tuloksiin.

Toimintarajoitteiset nuoret

Toimintarajoitteita kokevien nuorten elämäntilanne on monesti haastavampi kuin muiden nuorten. Monet hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä, koulunkäyntiä tai kasvuympäristön turvallisuutta vaarantavat tekijät ovat yleisempiä toimintarajoitteisilla kuin muilla nuorilla (taulukko 1). Lisäksi toimintarajoitteisille nuorille saattaa kasautua samanaikaisesti useita hyvinvointia uhkaavia tekijöitä.⁵⁴

Toimintarajoitteisten nuorten perhetaustat vaihtelevat, mutta toimintarajoitteiset nuoret ovat muita nuoria useammin ulkomaalaistaustaisia tai heidän toinen vanhemmistaan on ulkomaalaistaustainen. Toimintarajoitteisten nuorten äidin koulutustaso on keskimäärin alhaisempi kuin muilla nuorilla. Vanhempien työttömyys on yleisempää toimintarajoitteisilla nuorilla ja heidän perheen taloudellinen tilanne on keskimäärin heikompi kuin muilla nuorilla.⁵⁵

Tyytyväisyys elämään on vahvasti yhteydessä nuorten elämänhallintaan. Pitkäaikainen yksinäisyys puolestaan heikentää nuoren elämänlaatua ja hyvinvointia. Yksinäisyys on myös riskitekijä psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle. Puolet toimintarajoitteisista nuorista on tyytyväisiä elämäänsä, kun muista nuorista noin 80 prosenttia. Toimintarajoitteisilla nuorilla on myös muita nuoria vähemmän osallisuuden kokemuksia. Toimintarajoitteisista nuorista neljännes tuntee yksinäisyyttä, kun muista nuorista yksinäisyyttä kokee alle kymmenesosa.⁵⁶

Toimintarajoitteiset nuoret kokevat myös terveydentilansa muita nuoria huonommaksi. Esimerkiksi kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus on toimintarajoitteisilla nuorilla kuusinkertaisesti todennäköisempää muihin nuoriin verrattuna. Nuorten psyykkisten ja fyysisten ongelmien taustalla voi olla esimerkiksi kiusaaminen. Toimintarajoitteisilla nuorilla on lähes kolminkertainen todennäköisyys kohdata syrjivää kiusaamista verrattuna muihin nuoriin.⁵⁷

Huolestuttavaa on myös se, että toimintarajoitteiset nuoret eivät näytä saavan riittävästi tukea ongelmiinsa. Toimintarajoitteiset nuoret eivät kokeneet yhtä usein kuin muut nuoret, että heillä on mahdollisuus keskustella jonkun kanssa mieltä painavista asioista tai että he olisivat saaneet tukea hyvinvointiinsa esimerkiksi koulukuraattorilta.⁵⁸

Taulukko 1. *Liikkumis- ja toimintaesteiset nuoret verrattuna nuoriin yleensä.*

Asvat useammin vain yhden vanhemman kanssa tai eivät asu vanhempiensa kanssa.
Äidin koulutustaso alhaisempi
Vanhempien työttömyys yleisempää
Perheen taloudellinen tilanne heikompi
Vähemmän tyytyväisiä elämään
Vähemmän osallisuuden kokemuksia
Enemmän yksinäisyyden kokemuksia
Kokemus omasta terveydentilasta huonompi
Kolminkertainen todennäköisyys tulla kiusatuksi

Toimintarajoitteinen aikuisväestö

Myös toimintarajoitteita kokevien aikuisten elämäntilanne on monesti haastavampi kuin muun aikuisväestön (taulukko 2).

Taulukko 2. *Liikkumis- ja toimintaesteiset aikuiset verrattuna aikuisiin yleensä.*

Yksin asuminen yleisempää
Harvemmin parisuhteessa
Koulutusaste heikompi
Vain kolmannes töissä
Työttömien osuus lähes kaksinkertainen
Taloudelliset resurssit heikommat
Yksinäisyys kolme kertaa yleisempää
Koettu elämänlaatu huonompaa
Kokemus omasta terveydentilasta huonompi

Toimintarajoitteisten aikuisten koulutusaste on muuta väestöä heikompi. Vain perusasteen suorittaneiden osuus oli yleisempää kuin muulla väestöllä, ja vain 23 %:lla oli korkea-asteen tutkinto, kun muulla väestöllä tutkinto oli 40 %:lla. Koulutusasteella ja liikunnalla on todettu monissa tutkimuksissa olevan yhteys: Keskimäärin mitä koulutautuneempi henkilö on, sitä enemmän hän harrastaa liikuntaa.⁵⁹

Toimintarajoitteisten taloudelliset resurssit eivät näyttäyty yhtä hyviltä kuin muulla väestöllä. Noin viidenes toimintarajoitteisista joutui tinkimään kulutuksestaan, kun muusta väestöstä vain kymmenesosa. Työikäisistä toimintarajoitteisista runsas kolmannes oli töissä, kun muusta väestöstä 75 %. Työttömien osuus oli lähes kaksinkertainen toimintarajoitteisilla muihin työikäisiin nähden.⁶⁰

Toimintarajoitteisten tukiverkostoissa ja sosiaalisissa suhteissakin näyttää olevan eroa muuhun väestöön verrattuna. Kolmannes toimintarajoitteisista asui yksin, kun muusta väestöstä noin neljännes. Toimintarajoitteiset henkilöt olivat harvemmin parisuhteessa kuin muu väestö. Toimintarajoitteisilta puuttuu useammin sellainen läheinen henkilö, jolta voi saada tarvittaessa käytännön apua. Joka viides toimintarajoitteinen tapasi ystäviään tai tuttaviaan hyvin harvoin tai ei koskaan, kun muusta väestöstä 15 %. Yksinäisyys oli kolme kertaa yleisempää toimintarajoitteisilla (16 %) kuin muulla väestöllä (5 %).⁶¹

Myös elämänlaadussa, elintavoissa ja koetussa terveydessä oli selviä eroja toimintarajoitteisten ja muun väestön välillä. Toimintarajoitteisista henkilöistä 73 % koki elämänlaatunsa keskimääräistä huonommaksi, muusta väestöstä vain 37 %. Toimintarajoitteisista 39 % koki terveytensä hyväksi tai melko hyväksi, muusta väestöstä 78 %. Oman terveytensä huonoksi arvioi kolmannes toimintarajoitteisista, muusta väestöstä vain noin 5 %. Toimintarajoitteiset henkilöt tupakoivat useammin kuin muu väestö, mutta alkoholin riskikulutus ei ollut yleisempää. Lihavuus (painoindeksi vähintään 30) oli yleisempää toimintarajoitteisilla henkilöillä kuin muulla väestöllä.⁶²

3.2. Liikkumisen ja liikunnan määrä

Liikuntasuosituksot ovat pääsääntöisesti samat, on henkilöllä toimintakyvyn rajoituksia tai ei. Tutkimusten mukaan toimintarajoitteiset liikkuvat ja harrastavat liikuntaa vähemmän kuin muu väestö. Sama ilmiö on havaittu myös muiden harrastusten keskuudessa.

Toimintarajoitteiset lapset ja nuoret

Perusopetuksessa olevat toimintarajoitteita kokevat nuoret saavuttavat WHO:n liikuntasuosituksot suurin piirtein yhtä usein kuin vammattomat nuoret: Noin kolmannes pojista ja neljännes tytöistä saavuttaa suosituksot. Selvän poikkeuksen tekevät ainoastaan liikuntarajoitteita kokeneet lapset ja nuoret, jotka saavuttavat liikuntasuosituksot muita selvästi harvemmin: Vain 12 % liikuntarajoitteisista tytöistä ja 15 % pojista saavuttaa liikuntasuosituksot. Kuten vammattomilla nuorilla, toimintarajoitteisten liikunta-aktiivisuus vähenee iän myötä. Toimintarajoitteiden lisääntyessä ruutuaika ja muu istuminen lisääntyvät, mutta ovat määrältään samansuuntaista kuin vammattomilla nuorilla.⁶³

Edellä esitetyissä tiedoissa ei ole mukana erityiskoulua käyviä lapsia ja nuoria. Heidän liikunnastaan ei ole kotimaista väestötasoista tutkimusta. Monet kansainväliset tutkimukset⁶⁴ viittaavat siihen, että toimintarajoitteiset lapset ja nuoret liikkuvat vähemmän kuin ikätoverinsa. Liikunta-aktiivisuuden määrä näyttää olevan erityiskoulujen pojilla (kuten vammattomilla ikätovereilla) suurempi kuin tytöillä ja nuorilla suurempi kuin vanhemmilla ikäryhmillä.⁶⁵

Toimintarajoitteiset aikuiset (29 vuotta täyttäneet)

Liikunta- ja ulkoiluharrastukset ovat yleisimpiä harrastuksia niin toimintarajoitteisten aikuisten kuin muun väestön keskuudessa. Harrastaminen, riippumatta mistä harrastamisesta on kyse, on kuitenkin harvinaisempaa toimintarajoitteisten aikuisten keskuudessa kuin muulla väestöllä.

Toimintarajoitteiset aikuiset harrastavat myös vapaa-ajan liikuntaa harvemmin kuin muu väestö. Naisilla ero toimintarajoitteisten ja muiden välillä oli suurempi kuin miehillä. Ulkoilua tai liikuntaa vähintään kerran viikossa harrastaa puolet toimintarajoitteisista aikuisista, kun muusta väestöstä kolme neljäsosaa. Jopa kolmannes toimintarajoitteisista ei juuri osallistu liikunta- ja ulkoiluharrastuksiin, kun muussa väestössä näin raportoi joka kymmenes.⁶⁶

Ikääntyneistä (75 vuotta täyttäneistä) naisista lähes puolet ja miehistä noin 40 % ei harrasta liikuntaa, oli heillä toimintarajoitetta tai ei.⁶⁷ Noin 80 % 75 vuotta täyttäneistä harrastaa riittävästi kestävyysliikuntaa sekä lihaskunto- ja tasapainoharjoittelua.⁶⁸ 80–84-vuotiaista miehistä reilu viidennes ja naisista neljännes ei pysty lainkaan harrastamaan liikuntaa.⁶⁹

3.3. Liikkumista ja liikuntaa edistävät ja estävät tekijät

Toimintarajoitteisten arkiliikunnan, liikunnan sekä kilpa- ja huippu-urheilun edistäminen edellyttää, että tunnistetaan heidän liikkumista ja liikuntaa edesauttavat ja estävät tekijät. Nämä tekijät ovat osittain samoja, kuin jotka edesauttavat ja estävät myös toimimista muilla elämän osa-alueilla.

Liikuntaa edistävät ja estävät tekijät ovat samankaltaisia lapsilla, aikuisilla ja ikäihmisillä. Yleensä tutkittavaa ilmiötä, kuten liikkumista tai liikkumattomuutta, ei kuitenkaan selitä mikään yksittäinen muuttuja, vaan ne ovat monien tekijöiden summa. Eri tekijöiden tarkkaa painoarvoa voi olla vaikea arvioida. Esteet ja edistävät tekijät ovat yksilön itsensä kokemia ja yksilöllisiä, mutta niiden tarkastelu tuottaa tärkeää tietoa liikunnan edistämistyön tueksi.

Edistäviä ja estäviä tekijöitä selvittävässä tutkimuksissa korostuvat esteet. Lähes kaikissa tutkimuksissa tarkastellaan esteitä, mutta kaikki esteitä tarkastelevat tutkimukset eivät huomioi edistäviä tekijöitä. Lisäksi edistäviä tekijöitä mainitaan tutkimuksissa tyypillisesti vähemmän kuin estäviä tekijöitä. Haasteen riittävän kokonaiskuvan luomiselle tuottaa myös se, että liikuntatutkimus on painottunut vapaa-ajan kunto liikuntaan. Hyötyliikunnasta on vähemmän tutkimusta, joten myös esteistä ja edistävästä tekijöistä tiedetään paremmin kuntoliikunnan osalta.⁷⁰

Liikkumisen ja liikunnan esteet

Liikuntaan osallistumisen esteet voidaan jakaa yksilöstä (sisäiset tekijät) ja ympäristöstä (ulkoiset tekijät) johtuviin esteisiin, mikä sopii hyvin myös kansainväliseen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden ICF-luokitukseen (kuvio 4 ja 5).⁷¹

Yleisimmät esteet toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamiselle näyttävät liittyvän ympäristöstä johtuviin ulkoisiin esteisiin. Yleisimpiä ulkoisia esteitä ovat puute (1) sopivista ryhmistä (esim. erityisryhmä/kaikille avoin ryhmä tai so-

piva kilpailullisuuden aste), (2) esteettömistä ja turvallisista tiloista tai paikoista, (3) osaavista valmentajista, ohjaajista ja avustajista sekä (4) varusteista tai apuvälineistä. Keskeisiä esteitä ovat myös (5) harrastuksen kustannukset, (6) kokemus ennakkoluuloista ja syrjinnästä sekä (7) pääsy liikkumaan ja kuljetusongelmat. Moni näistä esteistä voi johtua liikkujien heikosta osallisuudesta ja osallistamisesta palveluiden suunnitteluun, minkä vuoksi palvelut eivät välttämättä vastaa liikkujien tarpeita.⁷²

Yksilöön liittyvät sisäiset esteet voivat liittyä (1) yksinäisyyden kokemukseen, kaverin puutteeseen ja sosiaalisten verkostojen vähyyteen, (2) pelkoon tulla syrjityksi tai kiusatuksi, (3) itseluottamuksen puutteeseen, (4) ajan tai (5) rahan puutteeseen, (6) puutteeseen tiedosta liikunnan soveltuvuudesta itselle tai sopivista harrastuksista ja harrastuspaikoista sekä (7) terveydentilaan tai vammaan.

Vammaiset lapset ja nuoret kokevat moninkertaisia esteitä ja liikunnan harrastaminen voi vaatia erityistä tahdonvoimaa, koska he ovat muita enemmän riippuvaisia toisista ihmisistä esimerkiksi liikuntapaikalle pääsyssä ja siellä toimimisessa. Vammaisen lapsen ja nuoren liikkumiseen vaikuttaa paljon etenkin vanhemmat ja miten aktiivisesti he motivoivat lasta liikkumaan. On melko tavallista, että vammaisen lapsi tai nuori ei saa liikkumiseensa juurikaan ulkoista motivointia.⁷³

Aikuisväestöllä ja ikäihmisillä liikkumisen ja liikunnan harrastamisen esteet ovat hyvin samanlaiset kuin lapsilla ja nuorilla eli yksinäisyys, välimatka itselle soveltuvaan ja itseä kiinnostavaan harrastukseen, pelot, harrastamisen hinta jne. Tosin erityiskysymyksiä voivat nousta esiin vähäiset tulot, heikko koulutustaso, työ ja kiire sekä väsymys.

Ikäihmisten kohdalla erityisiä esteitä voivat olla heikko terveydentila, turvattomuuden pelko ja tulevaisuuden tavoitteettomuus. Ikäihmisillä heikentynyt toimintakyky ja erilaiset fyysiset vaivat voivat estää liikunnan harrastamista tai liikunta aiheuttaa väsymystä tai kipua. Kun toimintakyky heikentyy ikääntyneillä, aikaisemmista liikuntatottumuksista saatetaan luopua.⁷⁴

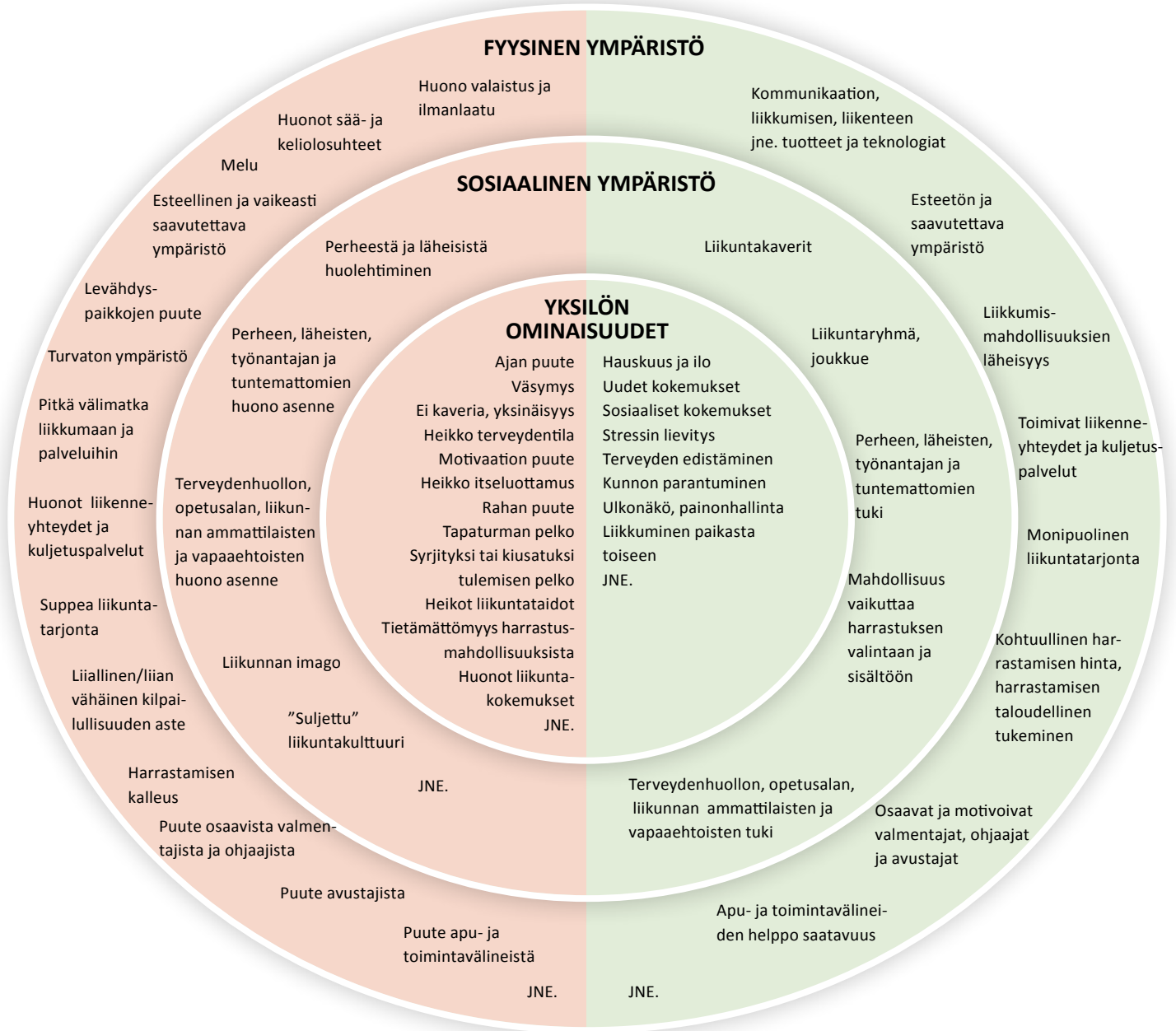
Liikkumista ja liikuntaa edistävät tekijät

Toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikuntaa edistävät tekijät ovat hyvin samansuuntaisia kuin muilla ikätovereilla. Keskeisiä edistäviä tekijöitä ovat (1) halu liikkua, (2) kokemukset liikunnan hauskuudesta, onnistumisesta ja sosiaalisuudesta, (3) kaverien, perheen ja muiden ihmisten tuki, (4) halu kunnon kohottamiseen ja terveyden edistämiseen, (5) itselle soveltuvan harrastusmahdollisuuden löytyminen ja sen (6) sijainti lähellä kotia tai koulua, (7) avustaja ja (8) apuvälineet sekä (9) mahdollisuus vaikuttaa itse harrastukseen ja sen valintaan.⁷⁵

Myös liikkumista ja liikuntaa edistävät tekijät ovat aikuisväestöllä ja ikäihmisillä hyvin samanlaiset kuin lapsilla ja nuorilla, kuten hyvä motivaatio, liikuntapalveluiden saavutettavuus, liikunnan positiiviset vaikutukset, sosiaalisuus sekä muiden ihmisten kannustus. Aikuisväestöllä voivat korostua mm. liikunnan positiiviset vaikutukset mielialan kohentumiseen ja stressin vähentyminen sekä keino liikkua paikasta toiseen.

lääkkäillä liikunnassa näyttävät korostuvan sen vaikutukset terveyteen. Liikunta on iäkkäille niin lääke kuin sairauksia ehkäisevää ja toimintakykyä ylläpitävää toimintaa,

joka auttaa heitä säilyttämään itsenäisyytensä mahdollisimman kauan. Myös ryhmätoiminnan ja ohjauksen merkitys näyttää korostuvan iäkkäämmille, sairaille ja huonosti liikuntaan motivoituneille. Ryhmätoiminnan ja ohjauksen toivotaan kuitenkin olevan joustavaa sekä soveltuvan omiin kykyihin ja tarpeisiin.⁷⁶

Kuvio 4. Toimintarajoitteisen henkilön liikunnan harrastamista edistävät ja estävät tekijät.

Kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus (ICF)

TOIMINTAKYKY JA TOIMINTARAJOTTEET		KONTEKSTUAALISET TEKIJÄT	
<p>KEHON TOIMINNOT JA RAKENTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kehon toiminnot: Mielentoiminnot Aistitoiminnot Ääni- ja puhetoiminnot Sydän ja verenkiertojärjestelmän toiminnot Tuki- ja liikuntaelämistöön ja liikkeisiin liittyvät toiminnot Jne. • Kehon rakenteet: Hermostojärjestelmän rakenteet Silmät, korvat ja niihin liittyvät rakenteet Ääneen ja puheeseen liittyvät rakenteet Sydän ja verenkiertojärjestelmän rakenteet Liikkeeseen liittyvät rakenteet Jne. 	<p>SUORITUKSET JA OSALLISTUMINEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppiminen ja tiedon soveltaminen • Yleisluontoiset tehtävät ja vaateet • Kommunikointi • Liikkuminen • Itsestä huolehtiminen • Kotielämä • Henkilöiden välinen vuorovaikutus ja ihmisuhteet • Keskeiset elämäalueet • Yhteisöllinen, sosiaalinen ja kansalaiselämä 	<p>YMPÄRISTÖTEKIJÄT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tuotteet ja teknologiat: Kommunikaation, liikuttamisen, liikenteen jne. tuotteet ja teknologiat • Luonnonmukainen ympäristö: Valo, ilman laatu, sää- ja keliolosuhteet sekä muu luonnonmukainen ympäristö • Tuki, keskinäiset suhteet ja asenteet: Perheen, ystävien, työn antajan, tuntemattomien sekä terveydenhuollon, opetusalan ja liikunnan ammattilaisten ja vapaaehtoisten tuki ja asenteet • Palvelut, hallinto ja politiikat: <i>Arkkitehtuuri ja rakentaminen:</i> ympäristön esteettömyys ja saavutettavuus <i>Kaavoitus:</i> harrastusmahdollisuuksien sijainti suhteessa kotiin, kouluun tai työpaikkaan <i>Liikenne:</i> kuljetuspalvelut harrastuksiin <i>Koulutus:</i> koulu- ja opiskelijaliikunta sekä julkinen liikuntatarjonta <i>Yhdistykset ja järjestöt:</i> kolmannen sektorin liikuntatarjonta <i>Sosiaaliturva:</i> avustus- ja tulkkipalvelut sekä apu- ja toimintavälineet <i>Talous:</i> liikuntaharrastamisen hinta <i>Poliittinen päätöksenteko:</i> osallisuus liikuntapalveluiden järjestämisessä <i>Tiedotus:</i> liikunnan imago, liikuntakulttuurin avoimuus • Jne. 	<p>YKSILÖTEKIJÄT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aikaresurssit • Väsymys / vireystila • Taloudelliset resurssit • Liikuntatavat ja halu liikkua • Kokemukset liikunnan hauskuudesta ja onnistumisista • Halu parantaa kuntoa ja terveyttä • Suhtautuminen terveyteen ja sairauksiin • Itsensä identifioiminen liikuntaan ja soveltavan liikunnan kohderyhmään • Liikuntataidot • Sosiaaliset taidot ja suhteet • Itseluottamus • Pelko tulla syrjityksi tai kiusatuksi • Pelko liikunnan vaaroista ja turvallisuudesta • Tieto harrastusmahdollisuuksista ja lajien soveltavuudesta • Jne.

Kuvio 5. Toimintarajoitteisen henkilön liikunnan harrastamisen edistävät ja estävät tekijät ICF-kaaviossa.

3.4. Vammaiskilpa- ja huippu-urheilua estävät ja edistävät tekijät

Vammaiskilpa- ja huippu-urheilua estävät ja edistävät monet samat tekijät kuin vammattomien urheilua. Vammaisurheilija tarvitsee kuitenkin erityistä tukea urheilijan polullaan. Keskeiset ulkoiset estävät ja edistävät tekijät liittyvät tietoon, mahdollisuuksiin, olosuhteisiin, osaamiseen, apuvälineisiin ja avustajiin.

Vammaisurheilijan polku käynnistyy tietoisuudesta. Urheilijaksi haluavalle vammaiselle lapselle ja nuorelle tai vammautuneelle aikuiselle tulee olla tarjolla tietoa liikunnan harrastamisen aloittamisesta ja etenemisestä vammaisurheilijana. Lisäksi alussa tarvitaan seurojen ja muiden toimijoiden järjestämiä eri lajien kokeilumahdollisuuksia lähellä kotia. Kokeilut, kuten myöhempi urheilu, voivat vaatia apuvälineitä, jotka ovat monesti vammaisurheilussa kalliita. Välineiden saatavuus voi olla haasteellista, jos lähiseudulla ei ole välinevuokraamoja.⁷⁷

Kokeilujen jälkeen tarvitaan harrastusmahdollisuuksia, joita toimintarajoitteisille on tarjolla paljon vähemmän kuin vammattomille liikkujille. Seurojen kyvyssä ottaa vammaisen henkilö mukaan toimintaan ja järjestää heille harrastusmahdollisuuksia on suurta vaihtelua. Kaikille avoimen seuratoiminnan lisäksi tarvitaan enemmän osaavia ohjaajia ja valmentajia, joilla vammaisliikunnan ja -urheilun erityisosaamista. Lisäksi moni urheilija tarvitsee osaavia avustajia, joista on puutetta.⁷⁸

Vammaisurheilussa korostuvat myös harjoitteluolosuhteet. Tarvitaan lisää esteettömiä ja saavutettavia olosuhteita, joissa on huomioitu vammaisurheilulajien olosuhdevaatimukset. Nousua kansainväliselle huipulle haastaa myös kansallinen kilpailujärjestelmä: vammaisurheilijoilla on vähemmän kilpailuja kuin vammattomilla urheilijoilla.⁷⁹

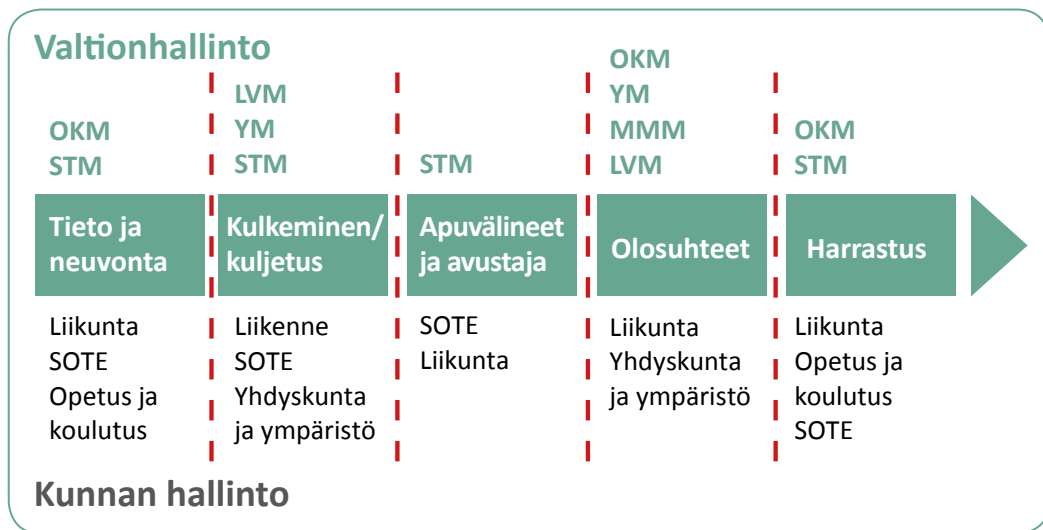
3.5. Toimintarajoitteisten liikuntapolku

Täysin toimintakykyisen ihmisen polku liikkumaan on monesti melko yksinkertainen. Tarvitaan lähinnä liikuntahallinnon ja liikunnan ammattilaisten toimenpiteitä, kuten sopivaa liikuntatarjontaa tai sopiva liikuntapaikka. Monesti ei tarvita edes liikuntahallinnon ratkaisuja, sillä iso osa esimerkiksi aikuisväestön liikunnasta tapahtuu oma-toimisesti kevyen liikenteen väylillä ja erilaisessa luontoympäristössä.

Toimintarajoitteisilla tilanne on monesti toinen. Toimintarajoitteisten polku liikkumaan voi rakentua monista osista: (1) tiedosta liikunnan sopivuudesta itselle ja sopivista liikuntamahdollisuuksista, (2) kulkemismahdollisuuksista tai kuljetuspalveluista liikkumaan, (3) apuvälineistä ja avustajista, (4) esteettömistä olosuhteista sekä (5) itselle soveltuvasta liikuntatarjonnasta. Jos yksikin osa polusta pettää, liikunnan harrastaminen voi vaikeutua merkittävästi tai jäädä vain haaveeksi.

Toimintarajoitteisten liikuntapolku on useiden hallinnonalojen vastuulla, mutta polkua ei usein hahmoteta kokonaisuutena eikä kokonaisuus näytä olevan kenenkään hallussa, oli kyse valtiosta tai kunnista (kuvio 6). Liikuntapalvelut voivat vastata tiedottamisesta ja tarjonnasta, sote-palvelut avustajista ja apuvälineistä sekä yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut kulkemisestä ja olosuhteista. Ratkaisevaa ei ole vain liikunta-alan ammattilaisen toiminta vaan yhtä tärkeää voi olla se, mitä ratkaisuja tekevät esimerkiksi sosiaalityöntekijät, liikennesuunnittelijat tai kaupunginpuutarhurit. Mitä

enemmän ihmisellä on toimintarajoitteita, sitä enemmän merkitystä on muiden hallinnonalojen ratkaisuilla.

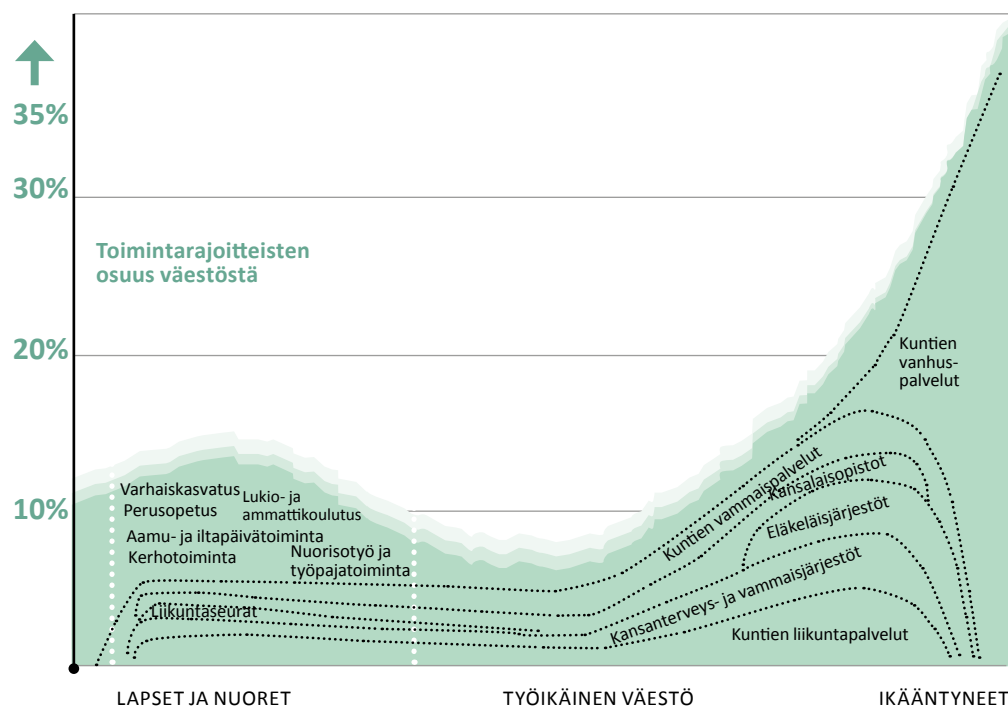

Kuvio 6. Toimintarajoitteisen liikuntapolku hallinnonaloittain.

3.6. Nykyisen järjestelmän tavoitettavuus

Toimintarajoitteisten arvioinnin kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat: (1) kuinka hyvin nykyinen järjestelmä tavoittaa heidät ja (2) mitkä väestöryhmät jäävät mahdollisesti nykyisten toimintojen ulkopuolelle?

Nykyinen järjestelmä tarjoaa monia toimintoja, joiden yhteydessä voidaan tarjota organisoitua liikuntaa toimintarajoitteisille, etenkin lapsille ja nuorille sekä iäkkäille. Perusopetus ja sen ympärille painottuvat monet muut julkisrahoitteiset toiminnot (esim. aamu- ja iltapäivätoiminta, kerhotoiminta sekä nuorten työpajatoiminta) tavoittavat pääsääntöisesti koko ikäluokan ja osa myös kohdennetusti erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret (kuvio 7).

Kuvio 7. Toimintarajoitteisten potentiaalisia liikuttajia eri ikävaiheissa (suuntaa-antava kuvaus).

Julkisrahoitteiset toiminnot luovat hyvän potentiaalin erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi. Potentiaalia täydentää järjestöjen toiminta. Keskeistä on, että kaikissa näissä toiminnoissa huomioitaisiin erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret sekä heidän liikunnan erityiskysymykset. Vielä näin ei ole eikä tätä potentiaalia pystytä hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla.

Julkisrahoitteiset toiminnot luovat myös hyvän potentiaalin iäkkäiden liikunnan edistämiseen. Liikuttamismahdollisuuksia tarjoavat kunnan eri hallinnonalojen toiminnot, kuten kansalaisopistot ja kuntien liikuntapalvelut sekä kolmassektori. Etenkin iäkkäiden kohdalla toiminnot jakautuvat eri hallinnonalojen ja palveluiden välille, kuten liikuntasektorille, nuorisotyölle, opetuspalveluille sekä sosiaali- ja terveystalouksille. Nämä toiminnot kuitenkin myös saavuttavat paljon iäkkäitä. Esimerkiksi kuntien liikuntapalveluiden sekä kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen organisoidussa toiminnassa liikkuvat pitkälti iäkkäät. Iäkkäiden ryhmä on kuitenkin niin suuri ja koko ajan kasvava, että nykyinenkään järjestelmä ei tavoita läheskään kaikkia ja organisoidussa toiminnassa liikkuu paljon hyväkuntoisia iäkkäitä.

Työikäisten potentiaalisia liikuttajia on selvästi vähemmän. Työikäisille näyttää painottuvan oma ehtoinen liikunta, sillä esimerkiksi järjestötoiminnassa, kuten kansanterveys- ja vammaisjärjestöissä he eivät ole laajamittaisesti edustettuna. Työpaikka- ja liikunnan merkityksestä toimintarajoitteisille ei ole tietoa.

Tarkkaa tietoa ei ole myöskään siitä, miten eri toiminnot tavoittavat toimintarajoitteiset ja -esteiset sekä ketkä jäävät ulkopuolelle. Hyvin karkeasti on arvioitu, että soveltavan liikunnan organisoitu toiminta tavoittaisi noin 250 000 henkilöä.⁸⁰ Tämä tarkoittaisi, että vähintään noin puoli miljoonaa henkilöä jäisi organisoidun liikunnan ulkopuolelle. Osa heistä harrastaa omatoimista liikuntaa, mutta osa jää varmasti kokonaan liikunnan ulkopuolelle.

Ulos jääviksi ryhmiksi on arvioitu mm. vähemmistöt vähemmistössä (esim. vammaiset maahanmuuttajat), vaikeavammaiset, asuntoloissa asuvat ja palveluasumisen piirissä olevat vammaiset sekä muistisaira, kotona asuvat/kotiavun piirissä olevat ja muut heikkokuntoiset iäkkäät.⁸¹ Soveltavan liikunnan palveluiden ulkopuolelle jäävät siis todennäköisesti juuri ne ryhmät, jotka hyötyisivät liikunnasta eniten. Soveltavaa liikuntaa vaivaa siis osaltaan sama haaste kuin liikuntapalveluita yleisestikin: Se liikuttaa pääsääntöisesti ”helpoiten” liikuttettavaa väestönosaa.

Kenenkään ei ole pakko liikkua. Olennaista on tavoittaa ne henkilöt, joilla on halu liikkua, mutta syystä tai toisesta eivät pysty harrastamaan mielestään riittävästi liikuntaa. Tällöin puhutaan ns. tyydyttymättömästä liikuntatarpeesta.

Tyydyttymättömyyttä liikunnantarvetta on tutkittu vasta iäkkäillä. Kotona itsenäisesti asuvista yli 75-vuotiaista 14 %:lla on tyydyttymätön liikunnantarve.⁸² Kotona asuvista kotisairaanhoidon piirissä olevista jo joka kolmanneksella on tyydyttymätön liikunnantarve. Jos sama ilmiö toistuu muilla soveltavan liikunnan kohderyhmillä, tyydyttymättömyyttä liikunnantarvetta lienee eniten niillä, joilla toimintakyky on heikoin.

3.7. Liikuntaa ja urheilua järjestävien toimijoiden kokemat esteet ja edesauttavat tekijät

Kunnat

Kunnat ovat keskeisiä soveltavan liikunnan järjestäjiä Suomessa. Soveltavan liikunnan palveluissa on paljon kuntakohtaisia eroja. Kaikissa yli 20 000 asukkaan kunnissa on erityisliikunnanohjaaja, jolla näyttää olevan keskeinen merkitys kunnan soveltavan liikunnan palveluiden kehittymiselle. Keskimäärin mitä suuremmasta kunnasta on kyse, sitä organisoidumpaa, koordinoitumpaa ja ammattimaisempaa on soveltavan liikunnan toiminta. Kaikkein pienimmissä kunnissa toiminta on improvisoitumpaa ja perustuu eri toimijoiden yhteistyöhön. Suurimmat haasteet ovatkin asukasluvultaan pienissä alle 20 000 asukkaan kunnissa, joista noin kolmannes ei näytä järjestävän lainkaan soveltavaa liikuntaa.⁸³

Pienten kuntien yleisimmät esteet soveltavan liikunnan järjestämisessä liittyvät resursseihin, niin taloudellisiin resursseihin kuin henkilöstö- ja ohjaajaresursseihin. Monessa kunnassa ei ole esimerkiksi täysipäiväistä liikuntatoimen työntekijää tai yhden henkilön toimenkuvaan kuului koko liikuntapalveluiden kenttä, jolloin soveltavan liikunnan järjestämiseen ei riitä resursseja.⁸⁴

Pienissä kunnissa nähdään keskeisinä esteinä myös ohjaajapula, mutta toisaalta myös kohderyhmän vähäinen kiinnostus erityisliikuntaan. Toimintaa ei ole järjestetty, koska sen perään ei ole kysytty tai kunnassa ei nähty olevan riittävästi palveluiden tarvitsijoita. Myös puute sopivista tiloista ja vuoroista, kuljetusongelmat ja pitkät välimatkat, osaamisen puute, välineiden vähäisyys, asenneongelmat sekä luottamushenkilöstön sitoutumisen soveltavaan liikuntaan ja tietoisuus asiasta koetaan ongelmina asukasluvultaan pienissä kunnissa.⁸⁵

Liikunta- ja urheiluseurat

Suomessa on arviolta noin 10 000 liikunta- ja urheiluseuraa. Noin 6 000–7 000 seuraa saa toimintaansa tukea kunnilta. Liikunta- ja urheiluseuroista arviolta noin kymmenen prosenttia järjestää erityisryhmille toimintaa, kuten liikuntaryhmiä.⁸⁶

Liikunta- ja urheiluseuroissa keskeisimmiksi esteiksi soveltavan liikunnan järjestämisessä koetaan ohjaajien, valmentajien ja avustajien vähäisyys sekä puutteet ohjaajien ja valmentajien osaamisessa. Tärkeäksi esteeksi nousevat myös puutteet tiedotus- ja markkinointiosaamisessa: Seuran toiminnasta ei osata tiedottaa toimintarajoitteisille henkilöille eikä seuroilla ole riittäviä verkostoja soveltavan liikunnan kohderyhmän ja toimijoiden tavoittamiseksi.⁸⁷

Merkittävänä esteenä on myös vähäinen kysyntä. Seuroissa monesti koetaan, etteivät toimintarajoitteiset henkilöt ole kiinnostuneita heidän toiminnastaan tai toimintarajoitteisten asenteet ja varovaisuus estävät tulemasta mukaan seuratoimintaan.⁸⁸

Muita seuroissa koettavia merkittäviä esteitä ovat tilojen ja harjoitusvuorojen vähäisyys sekä tilojen ja oman lajin soveltuvuus erityisryhmille.⁸⁹

Kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisjärjestöt

Kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisjärjestöt ovat merkittäviä soveltavan liikunnan järjestäjiä. Pelkästään Soveltava liikunta Soveli ry:n 18 kansanterveysjärjestön paikallisyhdistyksissä liikuntaa suunnittelee ja järjestää yhteensä 750 liikuntavastaavaa ja yhdyshenkilöä. Yhdistyksissä liikuntaa toteuttaa yhteensä yli tuhat ohjaajaa.⁹⁰

Kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisjärjestöillä on hyvin samansuuntaisia haasteita soveltavan liikunnan järjestämisessä kuin muillakin yhdistyksillä. Keskeisinä haasteina ovat mm. vaikeudet ohjaajien ja avustajien rekrytoinnissa, yhteistyön tekeminen muiden toimijoiden kanssa sekä puutteet soveltavan liikunnan osaamisesta, harjoitusvuoroista ja liikuntaan soveltuvista tiloista.⁹¹

Kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisjärjestöjen liikunnan järjestämiseen liittyy myös muutamia erityishaasteita. Yhdistysten vapaaehtoistoimijoissa on paljon itsekin sairaita ja iäkkäitä henkilöitä. Sairauden etenemisestä ja ikääntymisestä johtuen vapaaehtoistoimijat vaihtuvat usein ja uusien rekrytointi sekä kouluttaminen on erityisen haasteellista. Yhdistysten liikuntatoimintaa ei myöskään avusteta ja tueta kaikissa kunnissa, minkä vuoksi yhdistyksillä voi olla vaikeuksia maksaa ohjaajille palkkioita ja tilavuokria.⁹²

4 Normiohjaus

4 Normiohjaus

Soveltavalla liikunnalla ja vammaisurheilulla on vahva asema julkisen liikuntatoiminnan sääntelyssä. Lainsäädännön mukaan liikunta on jokaisen perusoikeus ja peruspalvelu. Liikuntalain tavoitteena on edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa. Tavoitteena on myös edistää väestön hyvinvointia, terveyttä ja fyysistä toimintakykyä. Maankäyttö- ja rakennuslailla tavoitellaan esteetöntä ympäristöä. Lainsäädäntö luo kuitenkin toiminnalle lähinnä vain suuntaviivat ja jättää toimijoille (kuten valtiolle ja kunnille) toimintavapauden päättää, miten toteuttaa suuntaviivoja.

Tässä luvussa tarkastellaan soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun liittyvää keskeistä normiohjausta valtionhallinnon kannalta.

PERUSTUSLAIN (731/1999) sivistyksellisten oikeuksien mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti kehittää itseään varttumuuden sitä estämättä. Itsensä kehittäminen pitää sisällään myös jokaiselle yhtäläiset mahdollisuudet liikunnan harjoittamiseen. Velvoite koskee niin valtiota kuin kuntia. Lisäksi perustuslaissa säädetään julkisen vallan velvollisuudesta edistää väestön terveyttä.

Sivistykselliset oikeudet sisältävät perustelun ja velvoitteen toimintarajoitteisten ja -esteisten liikunnan edistämiseksi. Sivistyksellisissä oikeuksissa velvoitetaan julkista valtaa takaamaan jokaiselle yhtäläiset mahdollisuudet kehittää itseään. Toimintarajoitteisilla ei ole ilman erityistoimia yhtäläisiä mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen, kuten liikunnan harrastamiseen.

PERUSTUSLAIN yhdenvertaisuus-pykälässä ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) säädetään ihmisten yhdenvertaisuudesta. Ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan tai syrjiä esimerkiksi iän, alkuperän, kansalaisuuden, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Viranomaisten, kuten valtion viranomaisten, velvollisuutena on edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan. Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Viranomaisella on oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Lait sallivat positiivisen erityiskohtelun. Joitain ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, mikäli tämä turvaa tai edistää tasa-arvoa eikä syrji muita ihmisryhmiä. Julkisen vallan toimet, joilla se edistää toimintarajoitteisten liikuntaa, edistävät samalla myös yhdenvertaisuutta ja sopivat positiiviseen erityiskohteluun.

Yhdenvertaisuuslain mukaan vammaisten henkilöiden tulee saada tarjolla olevia palveluita yhdenvertaisesti muiden kanssa.

LIIKUNTALAIN (390/2015) keskeisenä tavoitteena on edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa, väestön hyvinvointia ja terveyttä, fyysistä toimintakykyä sekä eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa. Terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan tavoitteena on saada harrastamaan liikuntaa myös ne, joilla on esimerkiksi terveydellisistä syistä ongelmia liikkua terveytensä kannalta riittävästi. Terveyttä ja hyvinvointia edistävä liikunta sisältää toiminnan, jolla kohennetaan vamman tai sairauden takia erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden toimintakykyä.

Liikuntalain tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys.

Liikuntalain mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Ministeriö myöntää kunnille valtionosuuden liikunta-toimintaan, osoittaa liikunnan aluehallinnon toimintaan määrärahat, hyväksyy valtionapukelpoiset järjestöt ja myöntää näiden toimintaan vuosittain avustuksia, myöntää liikuntapaikkojen valtionavustuksista sekä valtionavustuksia muihin liikuntaa edistäviin tarkoituksiin. Valtionhallinnon tulee tarpeen mukaan tehdä yhteistyötä kuntien, kansalaisjärjestöjen ja muiden liikunta-alan toimijoiden kanssa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelimenä toimii valtion liikuntaneuvosto, joka mm. arvioi valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia liikunnan alueella.

Liikuntalain uudistukset vuonna 2015 lisäsivät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten painoarvoa liikuntakulttuurissa. Myös OKM tiukensi tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvää ohjausta. Ministeriö on edellyttänyt vuodesta 2016 lähtien valtionapua hakevilta liikuntaa edistävilta järjestöiltä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmaa.

YK:n YLEISSOPIMUS vammaisten henkilöiden oikeuksista ratifioitiin Suomessa kesäkuussa 2016. Sopimus takaa vammaisille mahdollisuuden nauttia täysimääräisesti ihmisoikeuksista ja perusvapauksista ilman syrjintää. Sopimus mm. laajentaa esteettömyyden ja saavutettavuuden vaatimuksia sekä edellyttää aktiivisia toimia vammaisten yhdenvertaisten ihmisoikeuksien ja osallisuuden takaamiseksi.

Sopimus sisältää myös artiklan osallistumisesta virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan sekä urheiluun. Artiklan mukaan vammaisten yhdenvertainen osallistuminen virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan sekä urheiluun edellyttää jäsenmailta erityisiä toimia, kuten edistää vammaisten mahdollisimman laajaa osallistumista urheilutoiminnan kaikilla tasoilla sekä varmistaa vammaisille pääsy urheilupaikoille ja mahdollisuus järjestää urheilutoimintaa sekä osallistua siihen.

Sopimuksen jokaisen jäsenmaan tulee raportoida säännöllisesti toimenpiteistään sekä vammaisten aseman ja oikeuksien tilasta sopimusta valvovalle komitealle.

NUORISOLAIN (1285/2016) yhtenä keskeisinä tavoitteina on edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia, kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa, tukea nuorten harrastamista sekä edistää nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa nuorisotyön ja -politiikan yleisestä johdosta,

yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Valtionhallinnon tulee edistää nuorisotyötä tarpeen mukaan yhteistyössä kuntien, nuorisoalan järjestöjen ja muiden yhteisöjen sekä nuorten kanssa.

VALTIONAVUSTUSLAILLA (688/2001) säädetään niistä perusteista ja menettelyistä, joita viranomaisen tulee noudattaa myöntäessään valtionavustuksia. Viranomainen voi myöntää valtionavustuksen yleisavustuksena tai erityisavustuksena. Valtionavustuksen yleiseksi edellytykseksi määritellään mm. yhteiskunnallisesti hyväksyttävä tarkoitus ja perusteltu käyttö asetettujen tavoitteiden kannalta. Valtionavustuksen on huolehdittava valtionavustuksen asianmukaisesta ja riittävästä valvonnasta hankkimalla avustuksen käyttö- ja seurantatietoja sekä muita tietoja.

MAANKÄYTTÖ- ja rakennuslailla (132/1999) on merkitystä esteettömän liikkumisen kannalta. Lailla säädetään alueiden käytön suunnittelun ja rakentamisen tavoitteista sekä vaatimuksista. Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista. Rakennushankkeessa on huolehdittava esteettömyydestä ja käytettävyydestä erityisesti lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta.

Rakennusten tulee soveltua, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö edellyttää, myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Kevyen liikenteen väylät tulee säilyttää liikkumiselle esteettöminä ja turvallisina.

VALTIOEUVOSTON asetuksella rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) säädetään luvanvaraisen uuden rakennuksen rakentamisesta sekä korjaus- ja muutostöistä. Asetuksella säädetään ja tarkennetaan maankäyttö- ja rakennuslaissa säädettyä esteettömyyttä koskevia teknisiä vaatimuksia. Liikunnan osalta asetuksessa säädetään muun muassa liikkumisesteisen pääsystä uima-altaaseen.

5

Informaatio-ohjaus

5 Informaatio-ohjaus

Yhdenvertaisen liikuntakulttuurin sekä yhdenvertaisten liikkumis- ja harrastusmahdollisuuksien edistäminen ovat vahvasti esillä eri hallinnonalojen asiakirjoissa, linjauksissa ja ohjelmissa. Liikunta- ja harrastustoiminnalle asetetut tavoitteet ovat pysyneet jo pitkään hyvin samansuuntaisina.

Keskeiset tavoitteet liittyvät muun muassa kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisiin ja tasa-arvoisiin harrastusmahdollisuuksiin, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liikunnan avulla, liikkumisen ja liikunnan lisäämiseen koko elämänkaarella, osallisuuden kehittäminen sekä yhteistyön lisäämiseen eri toimijoiden välillä.

Tässä osiossa käydään läpi keskeinen valtionhallinnon tuottama informaatio-ohjaus, joka liittyy toimintarajoitteisten liikkumiseen, liikuntaan, ulkoiluun tai urheiluun tai näiden edellytysten parantamiseen. Informaatio-ohjaus on rajattu koskemaan 2010-lukua.

5.1. Hallitusohjelmat

Pääministeri Jyrki Kataisen ja Alexander Stubbin hallitusohjelmat (2011–2015)

Pääministeri Kataisen ja Stubbin hallitusohjelmissa painotettiin hyvinvointipolitiikan osalta julkisten palveluiden merkitystä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden takaajana. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä eriarvoisuuden vähentäminen huomioidaan kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sisällytetään kaikkien hallinnonalojen ja ministeriöiden toimintaan.

Kataisen hallituksen ohjelmassa liikuntapolitiikan tavoitteena oli edistää liikunnallista elämäntapaa koko elämänkaarella. Tavoitteena oli erityisesti liikkujien määrän ja osallisuuden lisääminen eri väestöryhmissä. Arkiliikunnan mahdollisuuksia haluttiin parantaa kehittämällä yhdyskuntarakennetta ja lisäämällä laajoja käyttäjäryhmiä palvelevien liikuntapaikkojen esteettömyyttä. Harrastusmahdollisuuksien tasa-arvoon erityisesti lasten ja nuorten osalta haluttiin kiinnittää erityistä huomiota. Lisäksi tavoitteena oli turva eettisesti kestävä, yhdenvertaisen ja moniarvoisen huippu-urheilun toimintaedellytykset, mukaan lukien vammaisurheilu. Keskeinen tavoite oli myös uudistaa liikuntalaki, millä haluttiin edistää koko liikuntajärjestelmän rakennemuutosta.

Stubbin hallituksen ohjelmassa ei määritelty liikunnalle uusia tavoitteita vaan Kataisen hallituksen ohjelma vaalikaudelle 2011–2015 ja sen tavoitteet olivat edelleen voimassa.

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelma (2015–)

Liikunnan ja erityisesti soveltavan liikunnan osalta Sipilän hallitusohjelma sisältää kolme isoa toimenpidekokonaisuutta, jotka ovat myös hallituksen kärkihankkeita. ”Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin”-kärkihankkeen osana laajennetaan Liikkuva koulu-ohjelma valtakunnalliseksi. Liikkuva koulu-ohjelman avulla toteutetaan hallitusohjelman tavoitetta, että jokainen peruskouluikäinen

liikkuu tunnin päivässä. Liikkuvan koulun tavoitteena on aktiivisempi ja viihtyisämpi koulupäivä.

Toinen kärkihanke on ”Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta”, johon sisältyy Voimaa vanhuuteen tutuksi ja tavaksi -hanke. Hankkeen tavoitteena on edistää kotona asuvien ikäihmisten hyvinvointia ja itsenäistä kotona asumista fyysisen aktiivisuuden avulla. Kohderyhmä ovat vähän liikkuvat, toimintakyvyltään jossain määrin heikentyneet ja heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevat ikäihmiset (75+).

Kolmas kärkihanke on lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE, jonka tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle suotuisa kasvu- ja oppimisympäristö sekä tukea perheen hyvinvointia. Ohjelmassa muutetaan lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita sekä lapsen oikeuksia vahvistavaa toimintakulttuuria lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä heidän omien voimavarojensa vahvistamiseksi. Yksi ohjelman tulosten mittaamisen indikaattoreista on, että ”Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus”.

5.2. Opetus- ja kulttuuriministeriön suositukset ja ohjelmat

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015

Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019 sisältää suunnitelmakauden keskeiset määrälliset ja laadulliset tavoitteet ministeriön toiminnalle. Eri toimialoista vastaavat ministerit ovat hyväksyneet suunnitelman linjaukset oman toimialansa osalta.

Liikuntapolitiikan yhteiskunnallisiksi vaikuttavuustavoitteiksi suunnitelmassa määritellään liikunnan yhdenvertaisen saavutettavuuden ja liikunnallisen elämäntavan edistäminen, väestön osallisuuden vahvistaminen sekä liikunta-alan osaamisen ja tietopohjan vahvistaminen. Liikuntapolitiikalla halutaan vaikuttaa ennalta ehkäisevästi hyvinvointi- ja terveysongelmien syntyyn ja työ- ja toimintakyvyn ylläpitoon sekä vahvistetaan kansalaisyhteiskuntaa. Valtionhallinnossa opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä on vastata liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta.

Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017.

Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö linjaa valtion liikuntamäärärahoista avustettavan tutkimuksen painopistealueet Liikuntatutkimuksen Suunta-asiakirjoissa. Linjaukset laaditaan yhteistyössä valtion liikuntaneuvoston liikuntatieteen jaoston kanssa. Vuonna 2013 julkaistu suunta-asiakirja määritteli perusteet vuosien 2014–2017 liikuntatieteellisten tutkimushankkeiden rahoituspäätöksille ja niissä tuotetun tiedon paremmalle hyödyntämiselle.

Suunta-asiakirjassa liikuntatutkimukselle määriteltiin kolme teema-aluetta: (1) väestön liikunnan edistäminen, (2) liikunnan saavutettavuus ja polarisaatio sekä (3) liikunta- ja urheilukulttuurin muutokset ja osallisuuden edistäminen. Näiden lisäksi on määriteltä kaksi teema-alueita poikkileikkaavaa tietotarvetta: (1) Liikunnan edis-

tämisen poikkihallinnollisuuden toteutuminen julkisen sektorin rakenteissa ja päätöksenteossa sekä (2) liikunnan edistämiseksi toteutettavien toimien vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus koko yhteiskunnan kannalta. Väestön liikunnan edistämisen teema-alueen painopisteenä on muun muassa fyysinen aktiivisuus eri ikäryhmissä, erityisesti lapsissa ja nuorissa sekä iäkkäissä. Liikunnan saavutettavuus ja polarisaatio sisältää yhtenä painopisteenä liikunnan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen.

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja

Valtion liikuntaneuvosto 2014

Valtion liikuntaneuvosto on valmistellut liikuntapaikkarakentamisen valtionavustuspolitiikkaa linjaavan Suunta-asiakirjan. Asiakirjassa neuvosto esittää, että OKM ja sen alainen aluehallinto huomioivat asiakirjan periaatteet ja painotukset, kun ne avustavat liikuntapaikkarakentamista ja muuta liikuntapaikkojen kehittämis- ja ohjaustoimintaa.

Suunta-asiakirjassa määritellään (1) säädöksiin, määräyksiin ja ohjeisiin pohjautuvat avustamisen ehdot, (2) avustamista puoltavat kriteerit ja (3) resurssipainotukset. Asiakirjan mukaan avustuspolitiikassa tulee painottaa hankkeita, jotka palvelevat laajojen käyttäjäryhmien liikuntatarpeita. Liikuntapaikan liikunnalliset palvelut tulee olla monipuolisia ja mahdollisimman monen liikuntamuodon käyttöön soveltuvia. Linjauksissa painotetaan hankkeiden esteettömyyttä. Avustuksen hakijan tulee liittää hakemukseen hanketta koskeva esteettömyyselvytys ja peruskorjausten osalta esteettömyyskartoitus.

Suuntaviivoja liikuntapolitiikan tulevaisuuteen

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti vuonna 2014 työryhmän arvioimaan ja valmistelemaan ehdotuksia liikuntapolitiikan tulevaisuuden suuntaviivoiksi. Työryhmän tehtävänä oli erityisesti etsiä keinoja (1) liikunnallisen elämäntavan lisäämiseen erityisesti lasten ja nuorten kohdalla, (2) liikunnan yhdenvertaiseen harrastamiseen sekä (3) osallistumisen esteiden purkamiseen.

Työryhmä suositti muun muassa, että (1) kuntakohtaisissa opetussuunnitelmissa tulisi huomioida laaja-alainen liikunta lasten kasvua ja kehitystä tukevana tekijänä, (2) varhaiskasvattajien ja alakouluissa opettavien osaamista liikunnalliseen elämäntapaan kasvattamisessa tulee vahvistaa ja (3) koulupäivän välittömään läheisyyteen tulee luoda yhdenvertainen harrastusmahdollisuus kaikille.

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset antavat ohjeita alle kahdeksanvuotiaiden lasten fyysisen aktiivisuuden määrästä ja laadusta, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön rooleista sekä ohjatun liikunnan ja liikuntakasvatuksen suunnittelusta ja toteuttamisesta osana varhaiskasvatusta. Suositukset on tarkoitettu lasten vanhemmille, eri alojen ammattilaisille sekä muille lasten liikunnan, terveyden tai hyvinvoinnin edistämisen parissa toimiville yhteisöille.

Suosittelujen ja varhaiskasvatustuksen perusteella jokaisella varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus suunniteltuun, tavoitteelliseen ja monipuoliseen liikuntakasvatukseen. Erityistä tukea tarvitsevia lapsia tulee tukea mm. tarvittavilla apuvälineillä, jotta heillä on mahdollisuus osallistua toimintaan. Tärkeää on myös esteetön liikkumisympäristö.

Ikäihmisten liikunnan kansallinen toimenpideohjelma. Liikunnasta terveyttä ja hyvinvointia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011

Toimenpideohjelman kohderyhminä ovat terveytensä kannalta liian vähän liikkuvat ikäihmiset: 60+ eläkkeelle siirtyvät, 75+ itsenäisesti asuvat ja alkavista toimintakyvyn ongelmista kärsivät sekä kotihoidon, palveluasumisen tai pitkäaikaisen laitoshoidon piirissä olevat ikäihmiset. Ohjelman lähtökohtana on lisätä arkiaktiivisuutta sekä liikunnan harrastamista omaehtoisesti tai ohjattuna.

Ikäihmisten arkiliikunnan edistäminen sekä liikuntaneuvonnan ja ohjatun liikuntatoiminnan lisääminen ja kehittäminen edellyttävät ohjelman mukaan hallinnonalojen rajat ylittävää yhteistyötä, asenteiden muutosta sekä uuden tiedon ja toimintatapojen omaksumista.

Ohjelman toimenpide-ehdotukset on kohdennettu päättäjille ja eri toimijoille valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Toimenpide-ehdotukset kytkeytyvät kuuteen osa-alueeseen: (1) poikkisektoraalinen yhteistyö ja työnjako, (2) liikkumisympäristöt ja -olosuhteet, (3) liikuntaneuvonta ja -toiminta, (4) yleinen tietoisuus, asenteet ja osaaminen, (5) tutkimuksen ja kehittämistyön vuoropuhelu sekä (6) toimenpideohjelman koordinointi, seuranta ja arviointi.

Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma. Ohjelma vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti vuonna 2016 ohjelman vihapuheen ja rasismien ehkäisemiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Toimintaohjelma sisältää kymmenen toimenpidettä, jotka kohdistuvat muun muassa opetushenkilöstön koulutukseen, nuorisotyöhön ja liikuntaan. Ministeriön hallinnonalojen toimijat haastetaan muun muassa huomioimaan osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamisen läpäisyperiaatteella eri toimijoiden ohjauksessa. Lisäksi liikunta-alalla jatketaan kuntien ja järjestöjen yhdenvertaisuutta edistävien hankkeiden tukemista.

Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa – painopisteenä harrastamisen hinta -työryhmä

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016

Harrastamisen hinta -työryhmän tehtävänä oli tehdä esityksiä liikuntaharrastamisen kustannusten alentamiseksi. Toimeksianto liittyi kysymykseen liikunnan yhdenvertaisuudesta. Työryhmä esitti, että erityisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret tarvitsevat liikkumisensa ja harrastamisensa tueksi erityisiä tukitoimia. Suotuisaa integraatiokehitystä tulee vauhdittaa laaja-alaisessa yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Lisäksi kuntien tulee tukea paikallista seuratoimintaa. Avustusperiaatteissa tulee huomioida järjestöjen toiminta yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen liikunnan näkökulmasta. Kuntien viestinnässä tulee huomioida mm. monikulttuuriset ja muut erityisryhmät.

Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen -työryhmän raportti

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017

Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus, jolla jokaiselle lapselle ja nuorelle taataan mahdollisuus ainakin yhteen mieleiseen harrastukseen. Työryhmän tehtävänä oli koota ehdotukset ja toimet, jotka on jo tehty lasten ja nuorten harrastuneisuuden edistämiseksi esimerkiksi liikunta-alalla, kartoittaa esteet harrastamiselle, koota hyviä käytäntöjä sekä tehdä ehdotuksia, joilla jokaiselle lapselle ja nuorelle voidaan taata ainakin yksi mieleinen harrastus.

Työryhmä totesi mm. että lasten ja nuorten harrastusten parissa työskenteleviä ohjaajia tulee kouluttaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusosaamisessa, mikä vahvistaisi erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten harrastamisen mahdollisuuksia.

5.3. Muiden hallinnonalojen ja toimijoiden suositukset ja ohjelmat

Muutosta liikkeelle! Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan 2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö 2013

Linjaukset kohdentuvat erityisesti terveytensä ja hyvinvointinsa kannalta riittämättömästi liikkuvien aktivoimiseen sekä organisaatioiden toimintakulttuurien liikunnallistamiseen elämänkulun eri vaiheissa. Linjauksissa kuvataan väestön fyysisen aktiivisuuden tilaa, terveys- ja hyvinvointiliikunnan toimenpiteiden nykytilaa sekä tavoitteita ja kriittisiä tekijöitä tavoitteisiin pääsemiseksi, ja esitetään konkreettisia toimenpiteitä eri toimijoille.

Erityisryhmät huomioidaan toimenpiteissä lähinnä siinä, että paikallistoimijoiden suositellaan lisäävät ammattimaista, elintapamuutoksiin tähtäävää liikuntaneuvontaa ja tietoa terveyteen vaikuttavista tekijöistä erityisesti niissä palveluissa, jotka kohtaavat suuren osan väestöstä. Ikääntyneet on huomioitu linjauksissa paremmin. Suositusten mukaan valtakunnallisten toimijoiden tulee sisällyttää mm. vanhuspalvelulain soveltamisohjeisiin ja ikääntyneiden palvelujen laatusuosituksiin ohjeistukset iäkkäiden liikunnasta ja ulkoilusta sekä seurata ohjeistusten toteutumista.

Suosituksien liikunnan edistämiseksi kunnissa

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010

Sosiaali- ja terveysministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, ympäristöministeriön sekä Suomen Kuntaliiton yhteistyönä laadittiin kuntia varten suositukset liikunnan edistämiseksi. Suositukset on tarkoitettu kuntien johdolle. Suositusten tavoitteena on kannustaa kuntia tekemään liikunnasta keskeinen strateginen valinta.

Suosituksissa huomioitiin myös monessa kohdin erityisryhmät ja iäkkäät. Suositusten mukaan kunnan oman liikunnanohjauksen painopiste tulee olla terveys- ja erityisliikunnassa. Kunta tulee analysoida eri väestöryhmien liikunnan palvelutarpeet ja organisoinut keinot palvelujen järjestämiseksi. Kuntien tulee tukea avustuksilla liikunta- ja urheiluseurojen lisäksi muita liikuntaa edistäviä yhdistyksiä.

Korkeakoululiikunnan suositukset 2011/2018

*Opiskelijoiden Liikuntaliitto ry ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö
Otus sr 2011/2018*

Korkeakoululiikunnan suositukset julkaistiin vuonna 2011 ja päivitetty suositukset vuonna 2018. Suositukset antavat suuntaviivoja niistä tekijöistä, joista hyvä ja toimiva korkeakoululiikunta rakentuu. Suositusten mukaan korkeakoulujen liikuntatarjonnan tulee huomioida erilaisten liikkujien ja liikkujaryhmien tarpeet. Liikuntatarjonnan kehittämisessä kiinnitetään erityisesti huomiota saavutettavuuden parantamiseen, kuten asenneilmapiiiriin ja esteettömyyteen. Korkeakoululiikunnan kehittämisessä ja liikuntapalvelujen aktivoinnissa huomioidaan saavutettavuus sekä laajasti erilaiset erityisryhmät.

Suomi, jonka haluamme 2050 – Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus

Kestävän kehityksen toimikunta 2016.

Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus toimii pitkän aikavälin tavoitekehikkona ja politiikkajohdonmukaisuuden välineenä eri hallinnonalojen ja yhteiskunnallisten toimijoiden strategia- ja ohjelmatyölle. Yhteiskuntasitoumuksen periaatteet ja tavoitteet halutaan sisällyttää osaksi tulevia hallitusohjelmia, hallituksen tulevaisuustyötä sekä budjettivalmistelua.

Sitoumuksessa halutaan muun muassa taata kaikille yhteiskunnan jäsenille mahdollisuudet hyvään elämään, terveyteen, koulutukseen ja työllistymiseen. Sosiaalisesti kestävän yhteiskunnan tulee kohdella kaikkia jäseniään yhdenvertaisesti, tukea terveyttä ja toimintakykyä sekä antaa tarvittavan turvan palvelut. Kaikille halutaan varmistaa yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset hyvinvointipalvelut.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015

Valtioneuvosto 2012

Valtio-neuvosto hyväksyi vuonna 2011 Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuosille 2012–2015. Ohjelmaan valittiin kolme kärkitavoitetta: osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta. Ohjelma sisälsi yhdeksän strategista tavoitetta, jotka pitivät sisällään lasten ja nuorten tasavertaiset mahdollisuudet osallistua kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan toimintaan sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen lasten ja nuorten välillä. Yhdenvertaisuuden toteutuminen kulttuuri- ja liikunta- ja vapaa-ajanpalveluissa sekä harrastusmahdollisuuksissa edellyttää, että palvelut ovat kaikkien saavutettavissa. Saavutettavuus edellyttää mm. kohdennettua viestintää ja harrastustilojen esteettömyyttä.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

Maa- ja metsätalousministeriö

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 eli maaseutuohjelma on keskeisin väline maatalouden uudistamisessa ja maaseudun kehittämisessä. Maaseutuohjelman avulla tähdätään elinvoimaisen maaseudun säilymiseen, ympäristön tilan paranemiseen ja uusiutuvien luonnonvarojen kestäväan käyttöön.

Yksi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kolmesta strategista painopistettä vuosille 2014–2020 on lisätä maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua. Kehit-

tämisohjelman tavoitteena on muun muassa parantaa maaseudun yritystoimintaa ja palveluita.

Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen – Terveys ja hyvinvointi 2025 -ohjelma
Metsähallitus 2017

Kansallinen metsästrategia 2025
Valtioneuvosto 2015

Metsähallituksen Luontopalvelut ja Eräpalvelut ovat lanseeranneet Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen – Terveys ja hyvinvointi 2017–2025-ohjelman. Ohjelman tavoitteena on, että kaikilla on toimintakyvystä riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet luontoharrastuksiin sekä luonnossa liikkumiseen. Tavoitteena on, että luontoliikuntaan on tarjolla kohteita sekä harrastusmahdollisuuksia erilaisiin tarpeisiin.⁹³

Kansallisen metsästrategian 2025 yhtenä tavoitteena on, että metsien virkistyskäyttö sekä terveysvaikutukset kasvavat ja metsät ovat kaikkien saavutettavissa. Metsästrategian visio on ”Metsien kestävä hoito ja käyttö on kasvavan hyvinvoinnin lähde”.⁹⁴

Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi.
Toimenpideohjelma 2017–2021.
Liikenne- ja viestintäministeriö 2017

Toimenpideohjelman painopisteinä ovat yleisten digitaalisten palvelujen soveltuminen mahdollisimman monelle sekä fyysistä esteettömyyttä koskevan tiedon saatavuus ja välittyminen palvelujen tuottajien käyttöön. Ohjelma kattaa liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut. Ohjelma on suunnattu pääasiassa liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalle.

Ohjelman toimenpidekokonaisuuksia ovat muun muassa (1) esteettömyyden huomioiminen liikenteen ja viestinnän hallinnonalalla sen jokapäiväisessä työssä, (2) esteettömyystietojen saatavuuden parantaminen ja liikkumispalvelujen tuottajien tietoisuuden lisääminen, (3) niiden henkilöiden arjen helpottaminen, jotka eivät vielä pysty käyttämään sähköisiä palveluja sekä (4) palvelujen ja uusien mediapalvelujen helppokäyttöisyyden ja esteettömyyden edistäminen mm. tutkimustoiminnalla.

Kävelyn ja pyöräilyn valtakunnallinen strategia 2020
Liikenne- ja viestintäministeriö 2017

Kävelyn ja pyöräilyn strategia on laadittu liikenne- ja viestintäministeriössä yhteistyössä Liikenneviraston, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten, kaupunkien ja kuntien, ympäristöministeriön sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Strategian tavoitteena on nostaa kävelyn ja pyöräilyn kulkutapaosuutta 20 prosenttia. Ohjelmassa huomioidaan monessa kohdin muun muassa esteettömyys, joka on esimerkiksi iäkkäiden kävely- ja pyöräilymatkojen kasvattamisen kannalta tärkeää kaikkina vuodenaikoina.

6

Resurssiohjaus

6 Resurssiohjaus

Valtionhallinto rahoittaa liikkumista, liikuntaa ja urheilua suoraan ja välillisesti useilla eri määrärahoilla ja avustuksilla. Keskeisin suora rahoituslähde ovat valtion liikuntamäärärahat, jotka osoitetaan veikkaus- ja raha-arpajaispeliin voittovaroista sekä valtion yleiskatteisista budjettivaroista.

Liikuntamäärärahojen jakamisesta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) liikunnan vastuualue. Myös OKM:n muiden sektoreiden ja muiden ministeriöiden määrärahoista tuetaan liikunnan edistämistä.

Tässä luvussa esitellään kokonaiskuvaus valtionhallinnon resurssiohjauksesta koskien toimintarajoitteisten liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämistä. Kokonaiskuvan muodostamiseksi on käyty läpi vuoden 2016 valtionhallinnon resurssiohjausta. Osassa kohtaa tarkastellaan resurssiohjauksen kehittymistä pidemmältä ajalta.

6.1. Resurssiohjauksen muodot

Toimintarajoitteisten liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistämisen resurssiohjaus voidaan jakaa kolmeen luokkaan (kuvio 8). Ensimmäisen luokan muodostavat ne resurssiohjauksen muodot, jotka kohdistuvat suoraan toimintarajoitteisten liikunnan ja urheilun edistämiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun järjestöille suunnatut toiminta-avustukset ja kehittämishankeavustukset sekä näiden alojen tutkimusavustukset. Suoraan liikuntaan myönnetyille avustuksille on asetettu monesti myös erilaisia laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita, mutta näissä avustuksissa soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäminen on myös itsessään toiminnan tavoite.

Toisen luokan muodostavat ne resurssiohjauksen muodot, joissa sekä liikunta että toimintarajoitteiset ovat mukana yhtenä teemana. Näissä avustuksissa toimintarajoitteiset voivat olla ainoana kohderyhmänä tai inklusiivisesti mukana avustetussa toiminnassa/kohteessa. Määrärahoista ja avustuksista voi olla vaikea arvioida tarkasti, että mikä osuus avustuksesta on kohdistunut toimintarajoitteisten liikuntaan.

Toiseen luokkaan kuuluvia avustuksia ovat esimerkiksi (1) liikuntapaikkarakentamisen avustukset, joilla edistetään esteetöntä rakentamista, (2) toiminta-avustukset lajiitoille ja muille järjestöille, jotka edistävät toiminnallaan myös soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua, (3) osa valtionosuuksista (esimerkiksi kuntien liikuntatoiminnan valtionosuus) sekä (4) muiden hallinnon alojen soveltavaan liikuntaan kohdentuneet avustukset, joissa liikunnan edistäminen ei ole ensisijainen toiminnan tavoite vaan liikunta on väline jonkin toisen tavoitteen saavuttamiseksi, kuten terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin tai maaseudun kehittämisen edistämiseksi.

Kolmannen luokan muodostavat ne resurssiohjauksen muodot, joilla luodaan lähinnä edellytyksiä toimintarajoitteisten liikkumiselle, liikunnalle ja urheilulle vaikka tämä ei ole välttämättä resurssin ensisijainen tavoite. Tällaisia muotoja ovat esimerkiksi muut kuin varsinaisten liikuntapaikkojen rakentamisavustukset, joilla edistetään esteetöntä rakentamista koko väestölle sekä apuvälineisiin, avustajiin, kuljetuspalveluihin ja saavutettaviin sähköisiin palveluihin kohdentuneet avustukset.

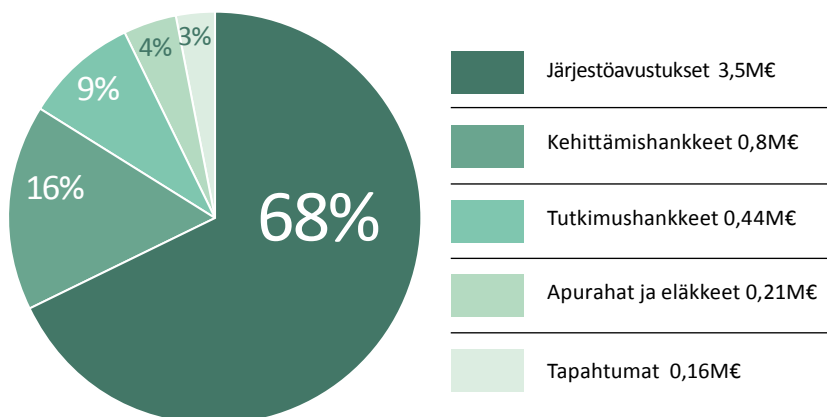
KOHDENNETTU AVUSTUS: Avustukset soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun.	INKLUSIIVINEN AVUSTUS: Ne avustukset liikunnan/terveyden edistämiseen, joilla tuetaan myös soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua.	VÄLILLINEN AVUSTUS: Ne eri hallinnonalojen avustukset, jotka voivat tukea myös soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edellytyksiä.
---	---	--

Kuvio 8. Toimintarajoitteisten arkiliikkumista, liikuntaa ja urheilua tukevien valtionavustusten muodot (kuvio suuntaa antava, osuuksien suhdetta ei mahdollista laskea).

6.2. Resurssiohjauksen jakautuminen avustusmuodoittain

Vuonna 2016 soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun kohdennettiin suoria avustuksia lähinnä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta. Yhteensä kohdennettua avustusta oli arviolta noin 5,2 miljoonaa euroa.

Yli puolet kohdennetusta summasta koostui liikuntajärjestöjen yleisavustuksista (kahdeksan kansanterveys- ja vammaisjärjestöä, neljä soveltavan liikunnan, vammaisurheilun ja vammaishuippu-urheilun järjestöä). Lisäksi Olympiakomitealle myönnettiin paralympiaurheilun edistämiseen 665 000 €. Muita merkittäviä avustuksia olivat erilaiset soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun kehittämishankkeet (n. 800 000 €) ja tutkimushankkeet (440 000 €), vammaisurheilijoiden apurahat (210 000 €) sekä tuki vammaisurheilun tapahtumille (160 000 €) (kuvio 9).

Kuvio 9. OKM:n avustukset soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun vuonna 2016.

Kohdennetut avustukset jakoutuivat suurin piirtein tasan vammaiskilpa- ja huippu-urheilun sekä soveltavan liikunnan välillä. Vammaiskilpa- ja huippu-urheilun avustus koostui Paralympiakomitealle sekä muille alan järjestöille myönnettyistä avustuksista, vammaisurheilijoiden apurahoista ja eläkkeistä, vammaisurheilun tapahtumien tuista, Rion paralympialaisten kisamatkan avustamisesta sekä yhdestä vammaisurheilun luokitteluun liittyvästä tutkimusavustuksesta.

Soveltavan liikunnan avustukset koostuivat kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen avustuksista sekä kehittämis- ja tutkimushankkeista. Avustuksista merkittävän osan kattaa Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry:n toiminta-avustus, joka jakautuu molempiin toimintoihin.

Kohdennetut avustukset jaettiin lähes kokonaan valtakunnallisille järjestöille ja paikallisyhdistyksille. Lähinnä vain tutkimus- ja kehittämisavustuksista osa kohdentui kunnille, oppilaitoksille tai muille julkisoikeudellisille yhteisöille. Lisäksi apurahat menivät suoraan vammaisurheilijoille. Liikunnan vastuu-alueen kohdennetut avustukset on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. OKM:n liikunnan vastuualueen soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun kohdentamat avustukset vuonna 2016.

AVUSTUSMUOTO	SELITE	KOKONAISMÄÄRÄ	KOHDENTUI	%-OSUUS
Liikuntaa edistävien järjestöjen yleisavustus	Kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen osuus yleisavustuksista	40 300 000€	2 800 000 €	7 %
Seuratoiminnan kehittämistuki, Seuratuki	Erytisryhmien liikunnan edistämiseen avustusta käyttäneet	4 000 000 €	n. 100 000 €	n. 3 %
Huippu-urheiluyksikön avustus	Paralympiaurheiluun kohdistuneet avustukset	6 860 000 €	665 000 €	10 %
Urheiluapurahat	Vammaisurheilijoiden saamat apurahat	1 700 000 €	210 000 €	12 %
Urheilijoiden ammatin-edistämissäätö	Vammaisurheilijoiden saamat apurahat	135 000 €	6 000 €	4 %
Olympiavoittajien eläkkeet ja Pro Urheilu -tunnustuspalkinto	Vammaisurheilijan saama eläke ja tunnustuspalkinto (mitali)	300 000 €	16 000 €	5 %
Liikunta elämänkaarella, valtakunnalliset ja alueelliset hankkeet	Erytisryhmien liikuntaan ja ikääntyneiden liikuntaan kohdennetut avustukset	2 200 000 €	368 000 €	17 %
Liikunnallisen elämäntavan paikalliset hankkeet	Erytisryhmien liikuntaan ja ikääntyneiden liikuntaan kohdennetut avustukset	2 300 000 €	83 000 €	4%
Kunnossa kaiken ikää-ohjelma, hanketuet	Erytisryhmien liikuntaan ja ikääntyneiden liikuntaan kohdennetut avustukset	2 300 000 €	54 000 €	8%
Yleiset projektit	Soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun kohdennetut avustukset	765 000 €	177 000 €	23 %
Liikuntatieteelliset tutkimusprojektit	Soveltavaan liikuntaan, ikääntyneiden liikuntaan sekä vammaisurheiluun kohdennetut tutkimusavustukset	2 500 000 €	420 000 €	17 %
Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämisavustukset	Esteettömään liikuntapaikkaan kohdentunut tutkimus- ja kehittämisavustus	700 000 €	17 000 €	2 %
Koulutuskeskusten opinto-seteli- sekä kehittämis- ja laatu-hankkeet	Soveltavaan liikuntaan kohdentunut kehittämishankeavustus	1 000 000 €	20 000 €	2 %
Liikunnan ja urheilun suur-tapahtumiin	Vammaisurheilun tapahtumat	1 700 000 €	160 000 €	9 %
Kansainväliseen toimintaan	Vammaisliikuntajärjestölle kohdentunut avustus	457 000 €	30 000 €	
YHTEENSÄ		-	n. 5,2 milj. €	-

6.3. Liikunnan vastuu-alueen avustukset ja määrärahat

Seuraavassa käydään läpi soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun näkökulmasta valtion liikuntamäärärahat, joiden jakamisesta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön liikunnan vastuu-alue. Liikuntamäärärahojen jaottelu seuraa Liikuntatoimi tilastojen valossa 2016 -raportin jaottelua ja lukuja.

6.3.1. Liikunnan kansalaistoiminta

LIIKUNTAA EDISTÄVIEN JÄRJESTÖJEN YLEISAVUSTUS

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain valtionavustuksia liikuntaa edistävälle järjestöille. Vapaaehtoinen kansalaistoiminta on merkittävä tekijä suomalaisessa liikuntakulttuurissa ja väestön liikuttamisessa. Järjestöjen ja seurojen liikuntatoimintaan osallistuu yhteensä yli miljoona suomalaista.⁹⁵

Tavoitteet: Liikuntajärjestöjen yleisavustuksilla edistetään liikuntalain (390/2015, 2 §) mukaisesti mm. eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa, väestön hyvinvointia ja terveyttä, fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista, liikunnan kansalaistoimintaa, huippu-urheilua sekä eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa. Lain tavoitteiden toteuttamisen lähtökohtia ovat mm. tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Avustusta hakevat järjestöt voivat toteuttaa tavoitteita mm. harasteliikunnalla, kilpailutoiminnalla, huippu-urheilulla, viestinnällä ja koulutustoiminnalla.

Resurssit: Avustusta myönnetään valtionkelpoiseksi hyväksytyille järjestöille. Valtionapukelpoiseksi voidaan hyväksyä rekisteröity yhdistys, jonka tarkoituksena on liikunnan edistäminen ja joka toimii liikuntalain tavoitteiden mukaisesti.

Liikuntajärjestöjen yleisavustukset ovat harkinnanvaraisia. Harkinnassa huomioidaan järjestön toiminnan laatu, laajuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus sekä miten järjestö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Avustusten myöntämisessä käytetään erilaisia tulosperusteisia järjestelmiä, joita on luotu eri järjestöryhmille. Vuodesta 2016 lähtien valtion yleisavustusta saavilta liikuntajärjestöiltä on vaadittu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

Vuonna 2016 liikuntajärjestöjen yleisavustusta myönnettiin yhteensä 40,3 miljoonaa euroa. Myönnetystä avustussummasta 2,8 miljoonaa euroa kohdentui suoraan soveltavan liikunnan ja/tai vammaisurheilun edistämiseen. Avustusta saivat valtakunnalliset soveltavan liikunnan, vammaisliikunnan ja -urheilun järjestöt (Paralympiakomitea, VAU ry, SoveLi ry ja SKUL ry) sekä kahdeksan kansanterveys- ja vammaisjärjestöä. Myönnetty avustussummat vaihtelivat järjestöittäin 12 000 eurosta 1,5 miljoonaan euroon. Soveltavaan liikuntaan ohjattujen avustusten osuus on pysynyt samana kymmenen viime vuoden aikana.⁹⁶

Myös muut avustettavat järjestöt edistivät soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua osana toimintaansa. Soveltava liikunta ja vammaisurheilua edistettiin kuitenkin hyvin vaihtelevasti. Osissa järjestöjä teemat olivat merkittävästi mukana ja osa järjestöistä ei kiinnittänyt niihin juurikaan huomiota.

SEURATOIMINNAN KEHITTÄMISTUKI, SEURATUKI

Liikunta- ja urheiluseurat ovat merkittäviä väestön liikuttajia Suomessa. Lapsista ja nuorista noin puolet, aikuisista noin 15 prosenttia ja ikääntyneistä muutama prosentti liikkuu liikunta- ja urheiluseuroissa.⁹⁷ OKM on tukenut urheiluseuroja veikkausvoitovaroista vuodesta 1999 lähtien. Avustusten myöntöprosessi oli aiemmin delegoitu järjestöille, mutta vuodesta 2013 lähtien Seuratoiminnan kehittämistukea (Seuratuki) on myönnetty suoraan OKM:stä.⁹⁸

Tavoitteet: Seuratuella halutaan vahvistaa seuratoiminnan laatua, kehittää ja uudistaa perustoimintaa sekä mahdollistaa liikunnan harrastaminen taloudellisesti. Seuratuella pyritään myös edistämään yhteisöllisyyttä ja monimuotoista liikunnan kansalaistoimintaa sekä tukea seurojen vapaaehtoistyötä.⁹⁹

Seuratuen tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten liikunnan harrastamista sekä monipuolistaa organisoidun liikunnan harrastusmahdollisuuksia liikunta- ja urheiluseuroissa. Vuoden 2016 hakuohjeissa tuen erityisiksi tarkoituksiksi määriteltiin lasten ja nuorten matalan harrastuskynnyksen toiminnan edistäminen, innovatiivisten toimintamallien kokeilu, toimintaan monipuolisuuden lisääminen sekä harrastustoiminnan kehittäminen lajitoiminnan sisällä.¹⁰⁰

Tuettavien hankkeiden tuli toteuttaa yhtä tai useampaa ennalta määriteltyä alatavoitetta, kuten edistää liikunnallisen elämäntavan omaksumista ohjatun seuratoiminnan avulla, ehkäistä drop outia sekä hillitä harrastamisen kustannuksia. Yhtenä tavoitteena oli myös edistää yhdenvertaisia, tasa-arvoisia ja saavutettavia liikunnan harrastusmahdollisuuksia seuroissa.¹⁰¹

Resurssit: Seuratukea voivat hakea liikuntaa ja/tai urheilua järjestävät paikalliset, rekisteröityneet yhdistykset. Avustusta voi hakea joko toiminnalliseen kehittämiseen tai palkkaustukeen.

Avustus myönnetään harkinnanvaraisena erityisavustuksena. Arvioinnissa huomioidaan hankkeen tarkoituksenmukaisuus suhteessa haun tavoitteisiin, toiminta- ja taloussuunnitelman realismi sekä hankkeen laatu ja laajuus, kuten yhteistyö muiden seurojen ja muiden toimijoiden kanssa sekä sukupuolisen tasa-arvon huomioiminen. Erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret eivät näyttäneet olleen mukana kriteerinä hankkeen laatua ja laajuutta arvioitaessa vuonna 2016.

Vuonna 2016 seuratukea myönnettiin yhteensä neljä miljoonaa euroa. Hakemuksista 9 %:ssa mainittiin tavoitteissa erityisryhmät, kuten uusien soveltavan liikunnan ryhmien perustaminen. Näille hankkeille myönnettiin avustusta yhteensä 415 000 euroa. Osassa hakemuksissa erityisryhmät oli mainittu vain yhdessä lauseessa, osassa huomioitu laajemmin.¹⁰²

Vuonna 2015 erityisryhmien liikuntamahdollisuuksien edistäminen mainittiin yhtenä tavoitteena 12 %:ssa hankkeista ja vuonna 2014 7 %:ssa hankkeista. Se, että hakemuksissa on mainittu erityisryhmät, ei vielä tarkoita, että hanke olisi edistänyt erityisryhmien liikuntaa. Esimerkiksi vuonna 2014 lopulta vain kaksi prosenttia seuroista raportoi kehittäneensä erityisryhmien liikuntaa.¹⁰³ Näin ollen voidaan karkeasti arvioida, että seuratuesta kohdistui noin 100 000 euroa erityisryhmien liikuntaan vuonna 2016.

6.3.2. Valtionosuus kuntien toiminnalle

Kunnan keskeisimpiä tehtäviä on edistää asukkaidensa hyvinvointia. Kunnat ovat merkittäviä liikuntapalvelujen tuottajia ja liikunnan toimintaedellytysten luoja paikallistasolla, etenkin erilaisille erityisryhmille.

OKM myöntää kunnille liikuntatoiminnan järjestämiseen valtionosuutta, joka on keskimäärin 3 % kuntien liikunnan käyttömenoista. Valtionosuuden merkitys vaihtelee kunnittain. Pienille kunnille valtionosuudella on suurin merkitys. Vaikka valtionosuus kattaa vain marginaalisen osuuden kuntien liikunnan kokonaiskäyttömenoista, valtionosuuden on katsottu luovan liikunnalle peruspalveluluonteen.¹⁰⁴

Tavoitteet: Valtionosuuden tavoitteena on tukea kuntia liikunnan edellytysten luomisessa paikallistasolla. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle (1) järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen, (2) tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoimintaa sekä (3) rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja.¹⁰⁵

Resurssit: Valtionosuutta myönnetään kuntien liikuntatoiminnan käyttökustannuksiin kunnan asukasmäärään ja valtion talousarviossa määritellyn asukaskohtaiseen yksikköhinnan (12,00 €) perusteella. Vuonna 2016 kunnille myönnettiin yhteensä 19,4 miljoonaa euroa liikunnan valtionosuutta yhteensä 297 kunnalle. Valtionosuus kattoi kuntien liikuntatoiminnan käyttökustannuksista 2,7 % vuonna 2016.¹⁰⁶

Tietoa ei ole siitä, miten kuntien liikuntatoimintaan saama valtionosuus kohdentuu kuntien eri toimintoihin. Ainakin asukasluvultaan pienille alle 10 000 asukkaan kunnille valtionosuudella näyttäisi olevan vaikutusta soveltavan liikunnan palveluiden tarjoamiseen.¹⁰⁷

6.3.3. Huippu-urheilu

AVUSTUS HUIPPU-URHEILUYKSIKÖLLE

Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä on edistää kilpa- ja huippu-urheilua, mikä pitää sisällään myös vammaisurheilun ja -huippu-urheilun. Keskeisiä keinoja huippu-urheilun edistämiseksi ovat mm. avustukset urheiluorganisaatioille ja antidopingtoimintaan sekä urheilijoiden henkilökohtaiset tuet.

Suomen Olympiakomitea ja sen Huippu-urheiluyksikkö (HUY) johtaa ja koordinoi huippu-urheilu-verkoston toimintaa, mukaan lukien vammaishuippu-urheilu.¹⁰⁸ Suomen Paralympiakomitea vastaa yhteistyössä HUY:n kanssa mm. vammaishuippu-urheilun valmennustoiminnasta ja valmennustuen suuntaamisesta.¹⁰⁹

Tavoitteet: OKM:n tavoitteet huippu-urheilulle voidaan määritellä mm. liikuntalaista, hallitusohjelmista, ministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmista sekä valtion talousarviosta. Vuosina 2011–2016 tavoitteina ovat olleet (1) huippu-urheilumenestyksen lisääminen, (2) yhteiskuntavastuullisen, yhdenvertaisen, moniarvoisen ja eettisen huippu-urheilun tukeminen ja edistäminen, (3) vammaishuippu-urheilun integraatio, (4) Suomessa järjestettävien suur tapahtumien järjestäminen ja niiden vaikuttavuuden parantaminen sekä (5) huippu-urheilun osaamisen vahvistaminen.¹¹⁰

Resurssit: Vuonna 2016 huippu-urheiluyksikölle myönnettiin avustusta 6,8 miljoonaa euroa. Avustus on pystynyt samana HUY:n perustamisvuodesta 2013 lähtien. Tästä avustuksesta kohdennettiin 600 000 euroa HUY:ssa työskentelevien Paralympiakomitean työntekijöiden palkkukseen sekä paralympiaurheilun kehittämiseen vuonna 2016. Lisäksi € HUY:n avustuksesta kohdennettiin Parajoukkuelajivavustusta 65 000 €.

Paralympiakomitea saa myös järjestöavustusta OKM:lta (300 000 €), joten yhteensä komitean avustukset olivat 965 000 euroa vuonna 2016. Vuodesta 2007 lähtien Paralympiakomitean kokonaisavustus on kasvanut (indeksikorjattuna) reilut 40 %.

Paralympiaurheiluun kohdennettujen avustusten lisäksi HUY:n saama reilun kuuden miljoonan euron avustus on hyödyttänyt osaltaan myös paraurheilua. Esimerkiksi lajiryhmävastaavien työ on hyödyttänyt osassa lajeista myös paraurheilua. Lisäksi lajien kehitysprosessissa on arvioitu vammaisurheilua osana eri lajien kokonaisuutta. HUY:n asiantuntijat ovat tuoneet kehitysprosessiin oman asiantuntemuksensa mukaan.¹¹¹

URHEILIJOIDEN VALMENNUS- JA HARJOITTELUAPURAHAT

Valmennus- ja harjoitteluapurahat urheilijoille ovat esimerkki suoraan loppukäyttäjälle suuntautuvasta huippu-urheilun avustamisesta. OKM myöntää apurahoja urheilijoille, jotka sitoutuvat pitkäjänteiseen ja ammattimaiseen valmentautumiseen. Apuraha on monelle huipulle tähtäävälle urheilijalle suuri taloudellinen tuki. Apuraha myönnetään myös paraurheilijoille.¹¹²

Tavoitteet: Harjoittelu- ja valmennusapurahan tavoitteena on luoda urheilijalle taloudelliset edellytykset ammattimaiselle ja päätoimiselle valmentautumiselle, jotta urheilijalla on mahdollisuus menestyä kansainvälisissä arvokisoissa.

Resurssit: Urheilija-apurahoja myönnettiin 20 000, 10 000 ja 5 000 euron (nykyisin 6 000 euron) suuruisina vuonna 2016. Apurahat ovat harkinnanvaraisia. Hakemusten arviointi ja keskinäinen vertailu perustuvat kokonaisarviointiin. Apuraha ei myönnetä palkkiona menestyksestä, mutta harkinnassa huomioidaan urheilijan kansainvälinen menestys, kehitys suhteessa lajin kansainväliseen tasoon sekä urheilijan henkilökohtainen tuloskehitys viime vuosina. Lisäksi huomioidaan lajien erityispiirteet, kansainvälinen arvostus ja taso. Paralympialajeissa huomioidaan eri kilpailuluokkien taso sekä kilpailuihin osallistuvien maiden ja kilpailuluokassa kilpailevien urheilijoiden määrä.

Apuraha myönnettiin vammaisista urheilijoista vain paralympialaisten urheilijoille. Vammattomien kohdalla hakukelpoisia ovat olympialajien, mutta myös ei-olympialajien urheilijat, jotka kilpailevat lajissaan maailmanmestaruustasolla. Vammaisten ja vammattomien välillä on myös muita eroja apurahakriteereissä.

Esimerkiksi suurimman 20 000 euron apurahan kohdalla paraurheilijan on oltava potentiaalinen kultamitalisti, kun vammattoman urheilijan on oltava mitaliurheilija. Lisäksi paraurheilijan tulee olla sijoittunut edellisissä paralympialaisissaan tai lajinsa MM-kisoissa mitalisijoille, kun vammattoman urheilijan kohdalla kriteerinä on sijoittuminen lajinsa viimeisimmissä olympialaisissa tai MM-kisoissa kahdeksan parhaan joukkoon.

OKM ei tee yksin apurahojen rahoituspäätöksiä vaan asiantuntijana toimii Olympiakomitean Huippu-urheiluyksikkö (HUY), jonka esityksen pohjalta OKM tekee lopullisen päätöksen. Ministeriö tekee harvoin muutoksia HUY:n esityksiin, mutta viime vuosina ministeriö on nostanut muutaman paraurheilijan kohdalla apurahaesitystä.

Urheilija-apurahoja myönnettiin yhteensä 1 675 000 euroa vuonna 2016. Lisäksi OKM myönsi Olympiakomitealle vajaat 160 000 euroa, jolla tuettiin apurahaa saaneiden urheilijoiden henkilökohtaisia valmentajia. Apurahoista myönnettiin yhteensä noin 210 000 euroa paraurheilijoille ja heidän valmentajille, mikä oli noin 12 % kokonaissummasta. Vuosina 2007–2017 apurahoista keskimäärin 15 prosenttia myönnettiin paraurheilijoille. Isoimman 20 000 apurahan saaneista 21 % myönnettiin para-urheilijoille. Reilun kymmenen vuoden ajalta eniten apurahaa saaneiden urheilijoiden kärkikolmikko on muodostunut paraurheilijoista.¹¹³

AVUSTUS URHEILIJOIDEN AMMATINEDISTÄMISSÄÄTIÖLLE (URA)

OKM myöntää vuosittain valtionavustusta Urheilijoiden Ammattinedistämissäätiölle (URA). Säätiö myöntää vuosittain apurahoja kansainväliseen menestykseen tähtäävien tai aktiiviuransa päättäneiden huippu-urheilijoiden opiskeluun.

Tavoitteet: URA-säätiön ja sen myöntämien apurahojen tavoitteena on edistää urheilijoiden ammattiin valmistumista ja turvata aktiiviuransa päättäneiden urheilijoiden koulutus.

Resurssit: Apurahan saadakseen urheilijan on täytettävä apurahan myöntämisperusteet. Vuonna 2016 näihin kuului (1) opiskelu korkeakoulussa, toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa tai muussa ammatilliseen pätevyyteen tähtäävässä koulutuksessa, (2) systemaattinen valmentautuminen lajinsa maajoukkueessa tavoitteena kansainvälinen kilpailumenestys sekä (3) vähintään 18 vuoden ikä. Myös jo huippu-urheilu-uransa päättäneet menestyneet urheilijat sekä vammaisurheilijat voivat hakea URA-apurahaa. Kriteerit urheilumenestyksen ja opintovaatimusten suhteen ovat samat kuin vammattomilla urheilijoilla.¹¹⁴

Vuonna 2016 URA-säätiö jakoi opiskeluapurahoja lukuvuodelle 2016–2017 yhteensä 142 000 euroa. Apuraha myönnettiin kolmelle vammaisurheilijalle, joille myönnettiin kaikille 2 000 euron apuraha eli yhteensä 6 000 euroa. Apurahaa haki seitsemän vammaisurheilijaa.

AVUSTUS KILPA- HUIPPU-URHEILUN TUTKIMUSKESKUKSELLE

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU:a osana huippu-urheilun rahoitusta. KIHU vastaa kilpa- ja huippu-urheilun soveltavasta tutkimus- ja kehitystyöstä sekä tutkimustiedon välityksestä.

Tavoitteet: KIHU:n toiminnan tavoitteena on varmistaa, että urheilijoilla, valmentajilla, lajeilla ja muilla toimijoilla on paras ja ajantasaisin tieto, osaaminen sekä tuki käytössään koko urheilijan polulla. KIHU:n tuottamalla asiantuntija- sekä tuote- ja kehittämistoiminnalla mahdollistetaan lapsen ja nuoren kehittyminen menestyväksi huippu-urheilijaksi.¹¹⁵

Resurssit: Vuonna 2016 ministeriön yleisavustus KIHU:lle oli 1,615 miljoonaa euroa. Viimeiset pari edeltävää vuotta KIHU:n yleisavustus pysyi samalla tasolla, mutta vuodesta 2007 noin avustus on lähes kaksinkertaistunut. Lisäksi KIHU sai toimintaansa muita tuottoja ja avustuksia niin, kuten Paralympiakomitealta asiantuntijatukea 30 000 euroa huippuvaiheen asiantuntijatoimintaan (menestyspotentiaalin omaavien urheilija-valmentajaparin tukemiseen).

Avustuksesta ei ole kohdennettu osaa vammaishuippu-urheiluun vaan se on integroitu osaksi kaikkea KIHU:n toimintaa. KIHU kohdentaa yleisavustusta vammaisurheilulajeihin ja yleisesti vammaisurheilun kehittämiseen (esimerkiksi luokittelu). Myös yleinen kehittämistyö, kuten mittauslaitteiden ja -menetelmien kehittäminen, hyödyttää sekä vammaisurheilijoita että vammattomia urheilijoita.

AVUSTUS URHEILUAKATEMIOILLE

Urheiluakatemioiden ovat alueellisia yhteistyöverkostoja, joiden tehtävänä on yhteen sovittaa huippu-urheilu-ura ja opiskelu. Akatemioiden palvelevat myös vammaisurheilijoita. Vuonna 2016 Suomessa toimi 20 urheiluakatemiaa, joiden toimintaa OKM tukee vuosittain.¹¹⁶

Tavoitteet: Akatemiatoiminnan tavoitteena on tukea nuoren urheilijan valmentautumisen, opiskelun ja muun elämän integrointia. Toiminnalla halutaan edistää laadukkaaseen valmentautumiseen ja urheilijan elämään liittyvien tukipalvelujen saatavuutta.¹¹⁷

Resurssit: OKM myönsi urheiluakatemiatoiminnan kehittämiseksi ja akatemioiden valtakunnalliseen koordinointiin 950 000 euroa vuonna 2016. Akatemioille myönnetty avustus on kasvanut vuodesta 2013 noin 19 %.¹¹⁸ Akatemia-avustuksessa ei ole kohdennettua avustusta vammaisurheilijoille vaan resurssin kohdentuminen riippuu siitä, miten hyvin yksittäiset vammaisurheilijat sekä lajit hyödyntävät luotua toimintaympäristöä (urheiluakatemioiden ja valmennuskeskukset) valmentautumisessaan.

Syksyllä 2016 yhteensä 56 vammaisurheilijaa harjoitteli 11 eri urheiluakatemiassa. Lisäksi Urheiluakatemiaohjelman koordinoimassa yläkoulutoiminnassa oli mukana 30–40 vammaisurheilijaa. Kaiken kaikkiaan akatemiaverkostossa oli mukana yhteensä yli 11 000 urheilijaa (2015).

YLIMÄÄRÄISEN URHEILIJAELÄKKEET JA PRO URHEILU -TUNNUSTUSPALKINTO

OKM on myöntänyt vuodesta 2015 lähtien ylimääräistä urheilijaeläkettä tunnustuksena olympivoitosta, merkittävästä kansainvälisestä urheilu-urasta tai ansiokkaasta toiminnasta urheilukulttuurin hyväksi.

Ministeriö on myöntänyt vuodesta 2000 lähtien myös Pro Urheilu -tunnustuspalkintoja suomalaisille urheilijoille tunnustuksena merkittävästä urheilu-urasta tai huomattavasta urheilusaavutuksesta. Ministeriön asettama työryhmä valmistelee ehdotukset tunnustuspalkintojen saajista.

Resurssit: Täysimääräinen urheilijaeläke on 1 324,32 euroa kuukaudessa ja osaeläke puolet siitä. Eläkkeen myöntämisessä otetaan huomioon hakijan sosiaalinen asema ja verotettavat tulot. Vuonna 2016 täysimääräinen urheilijaeläke myönnettiin kolmelle urheilijalle ja osaeläke yhdelle urheilijalle. Täysimääräisen urheilijaeläkkeen saajista yksi oli vammaisurheilija.

Pro Urheilu -tunnustuspalkinnot ovat suuruudeltaan 20 000 euroa. Palkinto voidaan myöntää urheilijoille, jotka ovat lajeissaan saavuttaneet kansainvälistä menestystä. Lisäksi myönnetään Pro Urheilu -mitaleja tunnustuksena urheilun eri osa-alueiden hyväksi tehdystä työstä. Vuonna 2016 Pro Urheilu -mitali (ei rahallista tunnustusta) myönnettiin kuudelle urheilijalle, joista yksi oli vammaisurheilija.

Vuonna 2016 urheilijaeläkkeisiin ja Pro Urheilu-palkintoihin myönnettiin yhteensä 300 000 euroa, joista noin 16 000 euroa (5 %) kohdentui vammaisurheilijoille.

6.3.4. Liikunnan koulutuskeskukset

VALTIONOSUUDET VALTAKUNNALLISILLE JA ALUEELLISILLE LIIKUNNAN KOULUTUSKESKUKSILLE

Suomessa on 11 valtakunnallista ja kolme alueellista liikunnan koulutuskeskusta, jotka ovat kokopäiväistä opetusta antavia valtakunnallisia sisäoppilaitoksia tai alueellisia oppilaitoksia. Keskusten tehtävänä on järjestää liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää koulutusta koko väestölle sekä liikunnan järjestö- ja seuratoimintaa palvelevaa koulutusta ja valmennustoimintaa.¹¹⁹

Liikunnan koulutuskeskusten koulutus ja muu toiminta jaetaan vapaaseen sivistystyöhön, ammatilliseen peruskoulutukseen ja lisäkoulutukseen sekä maksulliseen palvelutoimintaan. Vapaan sivistystyön osalta koulutuskeskukset järjestävät muun muassa urheilijoiden valmennukseen liittyvää koulutusta sekä urheiluseurojen ohjaajien, valmentajien ja muun henkilöstön koulutusta yhteistyössä liikuntajärjestöjen kanssa. Keskukset toimivat koko myös väestön kunto- ja terveystoiminnan koulutuskeskuksina.¹²⁰

Ammatillisen peruskoulutus sisältää liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavaa koulutusta sekä vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta. Ammatillinen lisäkoulutus sisältää tutkintoon tähtäävää koulutusta, muuta pitkäkestoista lisäkoulutusta sekä lyhytkestoista ammatillista täydennyskoulutusta.¹²¹

Maksullisessa palvelutoiminnassa on kyse mm. työvoimapoliittisesta koulutuksesta, oppisopimuskoulutuksesta, työnantajan tilaamista koulutuksista sekä urheiluseurojen ja liikuntajärjestöjen koulutuksista.¹²²

Resurssit: Valtakunnallisten liikunnan koulutuskeskusten kokonaisrahoitus muodostuu vapaan sivistystyön ja ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen suoritusperusteisistä valtionosuuksista sekä harkinnanvaraisista rakentamis-, kehittämis- ja opintoteliavustuksista (harkinnanvaraisista avustuksista jäljempänä). Valtionavustusten lisäksi koulutuskeskukset toimivat osin toimivat maksullisen palvelutoiminnan piirissä.

Vuonna 2016 valtakunnallisille liikunnan koulutuskeskuksille maksettiin vapaan sivistystyön käyttökustannuksiin perustuvaa valtionosuutta yhteensä noin 17,6 miljoonaa euroa.¹²³ Tästä summasta 16,8 miljoonaa euroa katettiin veikkausvoittovaroista ja 0,75 miljoonaa euroa valtion budjettivaroista. Lisäksi ammatilliseen perus- ja lisäkoulutuksen suoritusperusteisiin valtionosuuksiin ohjattiin resursseja valtion talousarviosta.

Vuonna 2016 alueellisille liikunnan koulutuskeskuksille myönnettiin vapaan sivistystyön käyttökustannuksiin perustuvaa valtionosuutta yhteensä 572 000 euroa. Alueellisten koulutuskeskusten vapaan sivistystyön avustus on pysynyt hyvin samantasoisena (indeksikorjattuna) 2010-luvulla.¹²⁴

Vuonna 2016 yksikään valtakunnallisista koulutuskeskuksista ei järjestänyt ammatillisen peruskoulutuksen osalta vammaisten valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta vaan pelkästään liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavaa koulutusta. Edellisinä

vuosina vammaisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen osallistui alle kymmenen opiskelijaa. Liikunnan ohjauksen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa on mukana valinnainen soveltavan liikunnan opintokokonaisuus. Soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua on ollut mukana myös osana koulutuskeskusten erilaista vapaan sivistystyön koulustoittoa. Koulutuskeskusten soveltavan liikunnan koulutuksiin osallistuneiden määristä ei ole tietoa.

LIKUNNAN KOULUTUSKESKUSTEN HARKINNANVARAISET VALTIONAVUSTUKSET

Valtionosuuden lisäksi liikunnan koulutuskeskuksille myönnettiin harkinnanvaraisia valtionavustuksia liikuntapaikkarakentamiseen, laatu- ja kehittämishankkeisiin sekä opintoseteli-avustuksiin. Rakentamisavustuksia myönnetään liikuntapaikkojen ja vapaa-aikatilojen rakentamiseen, peruskorjaukseen, hankkimiseen ja varustamiseen. Opintoseteliavustuksia myönnettiin koulutuksessa aliedustettujen väestöryhmien opiskelijamaksujen alentamiseen.

Tavoite: Liikunnan koulutuskeskusten rakentamisavustuksilla pyritään tukemaan liikunnan koulutuskeskuksia laissa määrättyjen tehtävien hoitamisessa. Harkinnanvaraisten hakemusten arviointi ja keskinäinen vertailu perustuvat Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan kriteereihin, jotka sisältävät mm. liikunnan koulutuskeskusten esteettömyyden kehittämisen.¹²⁵

Laatu- ja kehittämishankkeilla halutaan vahvistaa koulutuskeskusten osaamista ja asiantuntemusta sekä verkostoyhteistyötä. Laatuavustuksilla halutaan kehittää vapaan sivistystyön koulutuksen laatua, tarjontaa, toteutusta tai arviointia keskusten omien painopiste- ja vahvuusalueiden suunnassa (ei kuitenkaan huippu-urheilu).¹²⁶

Opintoseteliavustuksien tavoitteena on lisätä vapaan sivistystyön koulutukseen osallistumista koulutuksessa aliedustetuissa kohderyhmissä, kuten maahanmuuttajissa ja pitkäaikaistyöttömissä.¹²⁷

Resurssit: Koulutuskeskusten rakentamisavustuksien avustussumma on vaihdellut viimeisen kymmenen vuoden aikana 1,5 miljoonasta 5,6 miljoonaan euroon (indeksi-korjattuna). Vuonna 2016 rakentamishankkeisiin myönnettiin avustusta 2,4 miljoonaa euroa. Suurimmat yksittäiset avustukset ovat olleet reilut 600 000 euroa.¹²⁸ Kaikissa avustetuissa kohteissa on tullut huomioida esteettömyys.

Vuosina 2015 ja 2016 opintoseteli- sekä laatu- ja kehittämishankkeisiin on myönnetty reilu miljoona euroa, jolla on toteutettu vajaat 20 hanketta vuosittain.¹²⁹ Valtaosa avustuksesta (600 000 euroa) kohdentui Kuortaneen urheiluopistolle valtakunnallisen erityisen koulutustehtävän saaneiden valmennuskeskusten yhteishankkeeseen. Ainakin yhdessä avustetussa hankkeessa (20 000 euron avustus) oli mukana soveltava liikunta (soveltava luonto- ja seikkailuliikunta).

Opintoseteliavustuksiin myönnettiin reilut 150 000 euroa, jotka kohdentuivat erityisesti maahanmuuttajiin, mutta myös työttömiin. Tukea ei kohdistunut toimintarajoitteisiin.

6.3.5. Liikunnallisen elämäntavan edistäminen

AVUSTUKSET LIIKKUVA KOULU-OHJELMAAN

Liikkuva koulu-ohjelma on ollut yksi keskeisimmistä lasten ja nuorten liikunnan kehittämistoimenpiteistä 2010-luvulla. Syksystä 2015 lähtien ohjelma on ollut yksi Juha Sipilän hallitusohjelman (2015) osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeista. Vuoden 2016 lopussa 75 % peruskouluista (1 833 koulua) oli Liikkuvia kouluja. Ohjelmassa oli mukana 83 % peruskoulun oppilaista ja 84 % kunnista.¹³⁰

Liikkuva koulu-ohjelma koostuu monesta kokonaisuudesta. Merkittävin kokonaisuus ovat kehittämisavustukset kunnille ja opetuksenjärjestäjille koulupäivän aikaisen liikunnan edistämiseen.

Tavoitteet: Liikkuva koulu-ohjelman tavoitteena on aktiivisempi ja viihtyisämpi koulupäivä peruskouluissa. Ohjelma toteuttaa Juha Sipilän hallitusohjelmaa, jonka tavoitteena on, että jokainen peruskouluikäinen liikkuu tunnin päivässä.

Liikkuva koulu-ohjelman keskeisiä teemoja ovat oppimisen tukeminen, oppilaiden osallisuus sekä liikkumisen lisääminen ja istumisen vähentäminen. Keskeisiä toimenpiteitä koulussa ovat mm. opettajien osaamisen lisääminen, toiminnallisten opetusmenetelmien käyttöönotto, oppilaiden osallisuuden lisääminen sekä välitunti- ja koulumatkaliikunnan edistäminen. Jokainen koulu toteuttaa liikkuvampaa koulupäivää omalla tavallaan.

Resurssit: Ohjelmalle on varattu vuosille 2016–2018 hallituksen ohjelman kärkihankerahaa yhteensä 21 miljoonaa euroa.

Vuonna 2016 aluehallintovirastojen kautta myönnettiin yhteensä 4,7 miljoonaa euroa kunnille ja muutamalle järjestölle Liikkuva koulu -ohjelman toimintaan. Yhteensä avustettiin 200 hanketta.

Ensimmäinen erityiskoulu rekisteröityi ohjelmaan vuonna 2014. Vuonna 2016 yhteensä 16 erityiskoulua rekisteröityi Liikkuvaksi kouluksi. Vuoden 2017 lopulla 40 koulua 75:stä peruskouluasteen erityiskoulusta oli rekisteröitynyt ohjelmaan. Yksittäisissä liikkuvissa kouluissa on kehitetty erityistä tukea tarvitsevien lasten liikuntaa mm. liikunnan koulukiertueella, edistämällä inklusiota ja harjaantumislukon liikkumista.

LIKUNNALLISEN ELÄMÄNTAVAN VALTAKUNNALLISET, ALUEELLISET JA PAIKALLISET KEHITTÄMISAVUSTUKSET

Liikunnallisen elämäntavan kehittämisavustukset ovat olleet jo pitkään merkittävä valtion liikuntahallinnon keino tukea terveyttä edistävää liikuntaa valtakunnan tasolta paikallistasolle asti. OKM myöntää kehittämisavustuksia valtakunnallisille sekä alueellisille hankkeille ja aluehallintovirastot paikallishankkeille.

Tavoitteet: Kehittämisavustusten tavoitteena on ollut lisätä väestön liikuntaa liikuntasuosituksen mukaisesti koko elämänsä aikana ja kaikissa ikäryhmissä sekä edistää liikunnallisen elämäntavan omaksumista osana ihmisten arkea, erityisesti vähän liikkuvien ihmisten keskuudessa.

Avustetut hankkeet ovat voineet kohdistua yksittäisiin kohderyhmiin ja teemoihin, kuten varhaiskasvatukseen, kouluun, ikäihmisiin ja erityisryhmiin. Hankkeiden tavoitteina on voinut olla myös sukupuolten tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden edistäminen terveyttä ja hyvinvointia edistävässä liikunnassa. Valtakunnallisten hankkeiden osalta on mainittu tavoitteena erikseen erityisryhmien liikunnan edistäminen.

Vuonna 2016 valtakunnallisten avustusten erityisenä painopisteenä oli koulun toimintakulttuurin muuttamiseen kohdistuvat hankkeet liittyen hallitusohjelman ”Liikutaan tunti päivässä/Liikkuva koulu” -toimenpiteen tavoitteisiin.

Avustettavilla hankkeiden on tullut liittyä ”Muutosta liikkeellä! Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan 2020”-linjauksiin sekä sen toimeenpanosuunnitelman toteuttamiseen. Hankkeiden on tullut myös tukea liikuntain (390/2015) ja Juha Sipilän hallitusohjelman (2015) linjausten toimeenpanoa liikunnan osalta.

Resurssit: Avustuksen myöntö on harkinnanvaraista. Arvioinnissa huomioidaan hankkeen tarkoituksenmukaisuus suhteessa haun tavoitteisiin, toiminta- ja taloussuunnitelman realistisuus sekä hankkeen laatu, laajuus ja vaikuttavuus. Kokonaisarvioinnissa huomioidaan mm. hankkeen kokeilu- ja kehittämislouenteisuus, laaja-alainen eri sidosryhmien välinen verkostoituminen ja usean yhteisön yhteiset hankkeet.

Vuonna 2016 liikunnallisen elämäntavan valtakunnallisia ja alueellisia hankkeita avustettiin 2,2 miljoonalla eurolla. Avustusta myönnettiin yhteensä 52 hankkeelle. Suoraan erityisryhmille ohjattiin 138 000 euroa (6 % avustuksista), jolla toteutettiin viisi hanketta. Hankkeita olivat toteuttamassa kolme kansanterveysjärjestöä, Metsähallitus ja ammattikorkeakoulu. Hankkeilla kehitettiin eri sairausryhmien liikuntaa, soveltavaa luontoliikuntaa sekä erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden liikuntaa. Ikäihmisille ohjattiin yhteensä 230 000 euroa (10 % avustuksista), jolla toteutettiin neljä hanketta vuonna 2016. Hankkeita toteuttivat Ikäinstituutti ja kaksi järjestöä. Hankkeilla tarjottiin koulutusta ja muita tukitoimia vertaisohjaajille, kehitettiin ikäntyneiden liikuntaa kuntosaleilla ja -keskuksissa, koordinoitiin ikäihmisten kansallista toimenpideohjelmia sekä juurrutettiin hyviä iäkkäiden liikunnan toimintatapoja kuntiin.

Yhteensä valtakunnallisista ja alueellisista avustuksista noin 370 000 (17 % avustuksista) kohdistui soveltavan liikunnan kohderyhmän liikunnan edistämiseen. Lisäksi ikäihmiset ja erityisryhmät olivat mukana osassa muita hankkeita, kuten koko elämänsäkaarta koskevissa hankkeissa tai erilaisissa liikuntaneuvontaa ja palveluketjuja kehittämissä hankkeissa.

Paikallisia hankkeita avustettiin 2,3 miljoonalla eurolla, jolla avustettiin yhteensä 149 hanketta. Näistä arviolta neljässä hankkeessa (yhteensä reilut 80 000 euroa/4 %) kehitettiin suoraan soveltavaa liikuntaa tai ikäihmisten liikuntaa. Hankkeilla yksittäiset kunnat edistivät diabeetikoiden liikunnanpalveluketjuja, omia soveltavan liikunnan palveluita ja ikäihmisten liikuntaa. Kohdennettujen hankkeiden lisäksi erityisryhmien ja ikäihmisten liikuntaa kehitettiin myös osana muita hankkeita.

Yhteensä liikunnallisen elämäntavan kehittämisavustuksista kohdentui suoraan soveltavaan liikuntaan 450 000 euroa eli 10 %:a avustuksista.

KUNNOSSA KAIKEN IKÄÄ -AVUSTUKSET

Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma on opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) sekä sosiaali- ja terveysministeriön yhteisesti rahoittama valtakunnallinen, poikkihallinnollinen terveysliikunnan edistämishankkeiden ohjelma. Ohjelman toteutuksesta vastaa Liikunnan ja kansanterveyden edistämiskeskitys LIKES. Ohjelma tukee paikallisia hankkeita ja paikallistoimijoiden kouluttautumista, luo ja ylläpitää terveysliikuntaa edistäviä verkostoja sekä lisää tietoisuutta liikunnan myönteisistä terveysvaikutuksista.

Tavoitteet: KKI-ohjelman päämääränä (2016) oli ”terveytensä kannalta liian vähän liikkuvien tavoittaminen ja terveysliikunnan edistäminen paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti”. Ohjelman tavoitteena oli arkisen liikkumisen ja liikunnan harrastamisen sekä terveellisten ruokailutottumisten avulla lisätä aikuisväestön terveyttä ja hyvinvointia. Alatavoitteina olivat mm. helposti lähestyttävien liikuntapalveluiden edistäminen eri puolilla Suomea sekä arkiliikunnan ja olosuhteiden edistäminen.¹³¹

Resurssit: KKI-ohjelma jakaa avustuksia toimijoille kolmessa muodossa: KKI-hanketukena, KKI-kehittämishanketukena ja KKI-koulutustukena. Vuodelle 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi KKI-ohjelmalle 930 000 euroa edelleen jaettavaksi avustuksina paikallis- ja kehittämishankkeille, liikunnan aluejärjestöille sekä koulutustukiin.

Vuonna 2016 ohjelma jakoi KKI-hanketukea paikallisille toimijoille, jotka järjestivät liikuntaa aloittelijoille ja kehittävät keinoja kannustaa terveytensä kannalta liian vähän liikkuvia työkäisiä säännöllisen liikuntaharrastuksen pariin. Hankeavustuksia saivat hakea kaikki rekisteröidyt yhteisöt, poislukien kunnat.¹³²

KKI-hanketukea myönnettiin yhteensä 640 000 euroa ja yhteensä 195 hankkeelle vuonna 2016. Avustusta saivat liikuntaseurat, liikunnan aluejärjestöt, kansanterveysyhdistykset ja muut yhdistykset sekä oppilaitokset. Näistä valtaosa oli työkäisten liikuntahankkeita. Erityisryhmien ja ikäihmisten liikuntaa kehitettiin arviolta vajaassa 30 hankkeessa, joille kohdennettiin reilut 54 000 euroa (8 % avustuksista). Avustusta sai mm. vajaat 20 kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen paikallisyhdistystä (erityisesti sydän-, mielenterveys- ja reumayhdistykset).

Vuonna 2016 KKI-ohjelman kehittämishankkeiden painopistealueet olivat liikunta-neuvonta osana liikunnan palveluketjua, työyhteisöjen liikuntaa ja terveyttä edistävä mallit, fyysisesti huonokuntoiset miehet, liikkumisen olosuhteiden sekä arkiliikunnan edistäminen. Kehittämishankeavustusta myönnettiin 19 hankkeelle yhteensä 297 000 euroa. Hankkeet kohdistuivat lähinnä työssäkäyvien ja työyhteisöjen liikunnan sekä työkyvyn edistämiseen.

KKI-koulutustuella tuetaan (vertais)ohjaajien, liikuntavastaavien ja -neuvojen osallistumista koulutuksiin, jotka edistävät matalan kynnyksen liikuntaryhmien toimintaa tai muulla tavalla kannustavat terveytensä kannalta liian vähän liikkuvia työkäisiä liikkumaan. Koulutustukea voidaan myöntää myös koulutukseen, jolla tuetaan soveltavaa liikuntatoimintaa.¹³³ Koulutustukea voivat hakea kaikki rekisteröidyt yhteisöt ja myös kunnat.

Vuonna 2016 KKI-koulutustukea myönnettiin 29 hakijalle yhteensä vajaat 7 700 euroa. Mukana ei ollut soveltavaan liikuntaan liittyviä koulutustukimyöntöjä. Aiempina vuosina mukana on ollut muutamia koulutushakemuksia esimerkiksi kansanterveysjärjestöiltä ja haettava koulutus on soveltunut myös soveltavaan liikuntaan.¹³⁴

6.3.6. Liikunnan yhdenvertaiseen saavutettavuuteen

LIIKUNTAPAikkojen perustamishankkeisiin

Kattavilla ja saavutettavilla liikunnan olosuhteilla on tärkeä merkitys koko väestön liikunnallisen elämäntavan edistämässä. Liikuntapaikkarakentamisen tukeminen avustuksilla ja tiedolla ovatkin olleet vuosikymmeniä keskeinen osa valtion liikuntapolitiikkaa. Valtion avustamat liikuntapaikat luovat edellytyksiä valtion liikuntapolitiikalle asetettujen vaikuttavuustavoitteiden toteutumiseksi.

Tavoitteet: Tuki on suunnattu pääosin laajoja käyttäjäryhmiä palvelevien sisäliikuntatilojen, ulkokenttien ja lähiliikuntapaikkojen rakentamiseen ja peruskorjaamiseen.¹³⁵ Vuonna 2016 rakentamisavustusten painospisteenä oli kaikille avoimet, asuin ympäristöihin ja koulujen yhteyteen sijoitetut lähiliikuntapaikat.

Rakentamisavustusten tavoitteena on edistää esteetöntä liikuntapaikkarakentamista. Avustuksen ehtona on esteettömyysmääräysten noudattaminen. Avustushakemukseen yhteyteen tulee liittää hanketta koskevan esteettömyyselvitys ja peruskorjausten osalta esteettömyyskartoitus.

Resurssit: Rakentamisavustusten myöntö ja määrä ovat harkinnanvaraista. Hakemusten arviointi ja keskinäinen vertailu perustuvat Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan kriteereihin, joita ovat mm. (1) hanke palvelee laajojen käyttäjäryhmien liikuntatarpeita, (2) hanke on suunniteltu yleisiä rakentamisen laatuperiaatteita korostaen ja (3) hanke edistää tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa.

Vuonna 2016 rakentamisavustuksia myönnettiin yhteensä vajaat 26 miljoonaa euroa. Valtion rahoituksen osuuden arvioidaan olevan noin 10–20 prosenttia rakentamishankkeista. Valtion vuosittaiset rakentamisavustukset ovat vaihdelleet vuosina 2017–2016 18 miljoonan euron ja vajaan 30 miljoonaan euron välillä (indeksikorjattuna).¹³⁶

AVUSTUS MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUTTAMISEEN LIKUNNAN AVULLA

OKM on myöntänyt vuodesta 2011 lähtien avustusta maahanmuuttajien kotouttamiseen liikunnan avulla. Avustuksella ministeriö pyrkii edistämään monikulttuurista lasten ja nuorten liikuntaa, perheliikuntaa ja aikuisten terveyttä edistävää liikuntaa sekä luomaan edellytyksiä urheilu- ja liikuntaseurojen monikulttuuriseen liikuntaan. Avustus on tarkoitettu kunnille, jotka voivat myöntää avustuksen edelleen seuroille tai järjestöille. Avustuksen myöntämisestä vastaavat aluehallintovirastot.

Tavoitteet: Kotouttamisavustuksien päätavoitteena on lisätä kaikkien maahanmuuttajien aktiivista osallistumista liikuntatoimintaan. Tavoitteena on, että maahanmuuttajat inkluusioperiaatteen mukaisesti kaikille tarkoitettujen kuntien sekä liikunta- ja urheiluseurojen palveluihin. Erityiskohderyhmänä ovat naiset ja tytöt sekä vaikeimmin tavoitettavat maahanmuuttajaryhmät. Avustuksella tuetaan liikuntalain (390/2015) ja kotoutumislain (1386/2010) toimeenpanoa. Avustuksen keskeisinä periaatteina ovat poikkisektoraalinen, -hallinnollinen ja -ammattillinen yhteistyö sekä liikunnan läpäisyperiaate suomalaisessa yhteiskunnassa.

Resurssit: Vuonna 2016 maahanmuuttajien kotouttamisavustusta myönnettiin yhteensä 1 430 000 euroa. Avustusta sai 49 kuntaa.¹³⁷ Hankehakemusten perusteella yhdessäkään hankkeessa ei tavoiteltu toimintarajoitteisia maahanmuuttajia.¹³⁸ Tämä ei tarkoita, etteikö hankkeissa olisi voinut liikkua myös toimintakyvyltään heikentyneitä henkilöitä.

ERITYISAVUSTUS VASTAANOTTOKESSUKSISSA JÄRJESTETTÄVÄLLE LIKUNNALLISELLE TOIMINNALLE

Vuonna 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö jakoi erityisavustusta vastaanottokeskuksissa järjestettävälle liikunnalliselle toiminnalle. Vuonna 2017 vastaanottokeskusavustusten haku yhdistettiin osaksi kehittämisavustusta maahanmuuttajien kotouttamiseen liikunnan avulla.¹³⁹

Tavoitteet: Vuonna 2016 erityisavustuksen tavoitteena oli tukea kaikkien turvapaikanhakijoiden hyvinvointia edistävää liikunnallista toimintaa vastaanottokeskuksissa. Erityistä huomioita kiinnitettiin lapsiin ja nuoriin sekä naisiin ja tyttöihin. Avustuksella tuettiin matalan kynnyksen toimintaa, jossa kannustetaan turvapaikanhakijoita ja valtaväestöä toimimaan yhdessä. Suurin osa avustetuista hankkeista toteutettiin yhteistyössä paikallisten liikunta- ja urheiluseurojen kanssa.¹⁴⁰

Resurssit: Vuonna 2016 avustusta myönnettiin yhteensä 500 000 euroa. Avustusta sai kaikkiaan 17 hanketta. Avustusta saivat pääasiassa kaupungit, järjestöt ja yritykset.¹⁴¹ Tiedossa ei ole, tavoiteltiinko ja saavutettiin hankkeilla toimintarajoitteisia turvapaikanhakijoita.

6.3.7. Liikuntatiede ja tutkimukset

LIKUNNAN TUTKIMUSPROJEKTIT

Liikunta-alan strateginen johtaminen perustuu tiedolla johtamisen periaatteelle ja liikuntapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten jatkuvalla arvioinnilla. Liikuntatutkimusta tarvitaan liikunnan toimialan ohjausjärjestelmien tueksi.¹⁴² OKM myöntää vuosittain tutkimusprojektiavustuksia, jotka on suunnattu tutkimusyhteisöille ja yksittäisille tutkijoille. Avustukset on tarkoitettu erityisesti liikunnan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisiin tutkimuksiin sekä monitieteisiin tutkimusprojekteihin.

Tavoitteet: OKM tulee liikuntatutkimusta, joka perustuu ministeriön ja valtion liikuntaneuvoston liikuntatieteen jaoston määrittelemiin teema-alueisiin: (1) Väestön liikunnan edistäminen, (2) Liikunnan saavutettavuus ja liikuntakäyttämiseen liittyvän polarisaation vähentäminen (3) Liikunta- ja urheilukulttuurin muutokset ja osallisuuden edistäminen sekä (4) teema-alueita poikkileikkaavat tietotarpeet.¹⁴³

Väestön liikunnan edistämisen teema koskettaa kaikkia ikäryhmiä, mutta painopisteinä ovat lapset ja nuoret sekä iäkkäät. Liikunnan saavutettavuuden ja liikuntakäyttämisen polarisaatio-teema-alueen yhtenä painopisteinä on liikunnan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutuminen. Liikunta- ja urheilukulttuurin muutokset ja osallisuus-teema-alueen odotetaan tuottavan sovellettavaa tietoa liikunnan kansalaistoiminnan muutoksista sekä osallisuuden edistämisestä etenkin sellaisten väestöryhmien osalta, joiden osallistumisen esteenä ovat sosiaaliset, taloudelliset tai kulttuuriset tekijät.¹⁴⁴

Hakemusten tieteellinen taso arvioinnista vastaa Suomen Akatemia. Valtion liikuntaneuvosto antaa lausunnon liikuntatieteellisten tutkimusprojektien liikuntapoliittisesta relevanssista.¹⁴⁵

Resurssit: Opetus- ja kulttuuriministeriöön tulee vuosittain noin 30 uutta tutkimusprojektihakemusta. Lisäksi ministeriö avustaa vuosittain jatkuvia hankkeita. Avustettavien hankkeiden määrä on vaihdellut viime vuosina 30–40 hankkeen välillä. Myönnettyjen avustusten kokonaissumma on vaihdellut 2,5–2,8 miljoonan välillä.

Teemoittain tarkasteltuna avustuksia on myönnetty viime vuosina eniten fyysisen aktiivisuuden fysiologisia ja terveydellisiä vaikutuksia, liikunnan yhteiskunnallisia ilmiöitä sekä lasten ja nuorten liikuntaa tutkiviin hankkeisiin.¹⁴⁶

Erityisryhmien ja ikäihmisten liikunnan tutkimushankkeisiin on jaettu viime vuosina vaihtelevasti avustuksia. Keskimäärin OKM on tukenut viime vuosina muutamia em. kohderyhmän tutkimushankkeita, joihin on kohdennettu noin 100 000–300 000 euroa (noin 10 % avustuksista). Avustetuissa hankkeissa on tutkittu mm. ikäihmisten liikuntaa ja liikkumista, vammaisia lapsia ja nuoria sekä vammaisurheilun luokitusta. Suurin osa avustetusta tutkimuksesta on tehty Jyväskylän yliopistossa, mutta myös muita tutkimusyhteisöjä, kuten ammattikorkeakouluja on avustettu.

Vuonna 2016 OKM myönsi avustusta 20 projektille yhteensä 1,9 miljoonaa euroa. Soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun liittyvää tutkimusta avustettiin 420 000 eurolla. Mukana oli yksi vammaisten nuorten liikuntaan ja yksi vammaisurheiluun liittyvää tutkimus. Pääosin avustettu soveltavaan liikuntaan liittyvä tutkimus kohdentui ikääntyneisiin.

LIIKUNTA-ALAN TIEDOLLA JOHTAMISEN KEHITTÄMINEN

OKM:n liikunnan vastuualue on pyrkinyt vahvistamaan tiedolla johtamisen mahdollisuuksiaan. Ministeriö on pyrkinyt tunnistamaan niitä kysymyksiä, joiden selvittämisellä voidaan lisätä liikuntapoliittisen päätöksenteon laatua ja vaikuttavuutta. Vuodesta 2011 lähtien ministeriö on myöntänyt avustuksia liikuntapoliittista päätöksentekoa palveleviin tutkimus- ja selvityshankkeisiin.¹⁴⁷

Tavoitteet: Avustusten tavoitteena on kehittää liikunta-alan tiedolla johtamista, vahvistaa alan tietopohjaa sekä edesauttaa alan strategisen tason tiedollisen kokonaisuuden rakentamista.¹⁴⁸

Resurssit: Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2016 yhteensä 368 000 euroa yhdeksälle liikunta-alan tiedolla johtamisen hankkeelle.¹⁴⁹ Suurin yksittäinen avustus (100 000 euroa) myönnettiin UKK-instituutille aktiivisuusmittariston luomiseen ja käytettäväksi väestötutkimuksissa. Muut myönnetyt avustukset kohdistuivat erilaisten tietokantojen kehittämiseen sekä seurantatutkimuksiin ja -selvityksiin tekemiseen. Mukana oli Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa – LIITU -tutkimus (80 000 euroa), jossa yhtenä kohderyhmänä olivat toimintarajoitteiset ja -esteiset lapset ja nuoret.

LIIKUNTAPAIKKARAKENTAMISEN TUTKIMUKSEEN JA KEHITTÄMISEEN

Liikuntapaikkarakentaminen on erikoisrakentamista ja yleensä rakennuttajalle kerta-rakennuttamista. Eri liikuntapaikkatyyppisiin liittyy omat suunnittelun ja rakentamisen erityiskysymyksensä. Liikuntatilojen monipuolinen käyttö ja korkeat käyttöasteet edellyttävät teknisen suunnittelun erityisosaamista. Laadukasta liikuntapaikkarakentamista varten tarvitaan erityisesti suunnittelun, rakentamisen ja ylläpidon oppaita sekä ohjeita.¹⁵⁰

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain avustuksia liikuntapaikkojen rakentamista, ylläpitoa ja käyttöä palveleviin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Avustukset on kohdennettu mm. korkeakouluille, valtakunnallisille liikuntajärjestöille, tutkimusyhteisöille ja koulutuskeskuksille.

Tavoitteet: Avustusten tavoitteena on tuottaa tietoa pääasiassa liikuntapaikkarakentamisen erityiskysymyksistä ja rakentamisoppaiden laatimista varten. Tiedon avulla kehitetään liikuntarakentamisen osaamista ja laatua sekä liikuntapaikkojen turvallisuutta, saavutettavuutta, esteettömyyttä, ekologisuutta ja monikäyttöisyyttä.

Avustushakemusten arviointi perustuu valtion liikuntaneuvoston Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan kriteereihin. Avustettavien tutkimus- ja kehittämishankkeiden teemana voi olla mm. erityisryhmien ja ikääntyvien ihmisten liikuntapaikkojen kehittäminen.¹⁵¹

Resurssit: Liikuntapaikkarakentamisen kehittämis- ja tutkimustoimintaan myönnettyjen avustusten kokonaissumma on pysynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana hyvin samalla tasolla, noin 700 000–800 000 eurossa (indeksikorjattuna 700 000–850 000 euroa). Vuosina 2012–2015 eniten avustuksia myönnettiin rakennustekniikkaan (kolmannes) ja tietotekniikkaan (viidennes) liittyviin hankkeisiin.¹⁵²

Erityisryhmiin ja tasa-arvoon kohdistuneisiin hankkeisiin on myönnetty keskimäärin noin pari prosenttia avustuksista (vaihtelu 0–6 % / 0–2 kpl). Avustuksilla on tuettu viimeisen kymmenen vuoden aikana esteettömän luontoliikunnan kehittämistä, tutkimusta liikuntapalveluiden saatavuudesta tasa-arvon kannalta, liikuntarakentamisen esteettömyyden arviointia ja oppaan päivittämistä, iäkkäiden lähiliikuntapaikkoihin liittyvää internetsivustoa sekä esteettömän leikkipuiston kehittämistä.¹⁵³

Vuonna 2016 suoraan soveltavaan liikuntaan kohdistui yksi myöntö (17 000 €/2 %). Tässä hankkeessa selvitettiin kaikille soveltuvaa liikunnallista leikkipuistoa.

6.3.8. Tutkimus- ja kehitystyö sekä koulutustoiminta

AVUSTUKSET TIETEELLISILLE YHTEISÖILLE, TIEDONVÄLITYS- YHTEISÖILLE JA KEHITTÄMISYHTEISÖILLE

OKM tukee vuosittain tutkimusprojektien lisäksi liikuntatieteellistä toimintaa avustamalla kuuden liikuntalääketieteellisen keskuksen ja liikuntatieteellisten yhteisöjen sekä tiedonvälitysyhteisöjen toimintaa.

Liikuntalääketieteen keskusten avustamisen yhteiskunnallisena perusteluna on pidetty keskusten toteuttamaa liikuntatieteellistä tutkimustyötä, koulutustoimintaa ja tiedonvälitystä sekä liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutusta.¹⁵⁴ Tiedonvälitys-

yhteisöistä pääosa avustuksesta kohdentuu Liikuntatieteelliselle Seuralle (LTS), jonka tehtävänä on ollut tieteellisen tiedon popularisointi ja sen välittäminen liikunta-alan toimijoiden käyttöön.

Tavoitteet: Avustuksen tavoitteena on tuottaa ja laajentaa liikunta- ja liikuntalääketieteellistä tietopohjaa, tukea liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutusta sekä liittää yhteistyötä liikuntatieteellisten tutkimus- ja tiedonvälitysyhteisöjen ja muiden sidosryhmien välillä.¹⁵⁵ Avustus on kohdennettu yhteisöille, joiden päätoimintamuotona on liikuntalääketieteellinen tai liikuntatieteellinen tutkimus tai liikuntatieteen tiedonvälitys.¹⁵⁶ Kullakin liikuntalääketieteen keskuksella on oma liikunta- tai liikuntalääketieteellisen tutkimuksen painopistealueensa.¹⁵⁷

Resurssit: Avustus myönnetään yleisavustuksena tai kohdennettuna yleisavustuksena oikeuskelpoisille yhteisöille ja säätiöille.¹⁵⁸ Keskusten saama avustus on kasvanut viimeisen viiden vuoden aikana 0,4 miljoonaa euroa (v. 2011 1,9 miljoonaa euroa). LTS:lle myönnettiin avustusta 650 000 euroa vuonna 2016. LTS:n avustus on pysynyt viimeisen viiden vuoden aikana hyvin samansuuruisena.

Liikuntalääketieteen keskusten arvioinnissa (2016) toimintarajoitteiset eivät nousseet keskusten itsearvioinnissa tai haastatteluissa juurikaan esille. Keskuksien toiminnassa, sekä vastaanotto- että tutkimustoiminnassa, on kuitenkin mukana toimintarajoitteisia. Keskukset mm. testaavat ja hoitavat vammaisurheilijoita.

Liikuntatieteellisen Seuran toiminnassa soveltavalla liikunnalla on ollut keskeinen asema jo vuosikymmenten ajan. Vuonna 2016 LTS käytti soveltavaan liikuntaan arviolta vähintään noin 30 000 euroa. Kustannukset syntyivät alan tapahtumien ja tapaamisten järjestämisestä sekä alan tutkimus- ja koulutustoiminnan koordinoinnista.

AVUSTUS URHEILUMUSEOSÄÄTIÖLLE

Urheilumuseolla on päävastuu urheiluun liittyvän museoaineiston tallennuksesta ja tallennuksen koordinoinnista Suomessa.¹⁵⁹ OKM on tukenut vuosittain Urheilumuseota ylläpitävää Suomen Urheilumuseosäätiötä yleisavustuksilla ja erityisavustuksilla.

Tavoitteet: Museoasetuksen (1192/2005) mukaisesti valtakunnallisen erikoismuseoiden tehtävänä on edistää alallaan erikoismuseotoimintaa, huolehtia saman alan museoiden keskinäistä yhteistyöstä ja erikoisalansa museokokoelmiin liittyvän tiedon saatavuudesta sekä antaa asiantuntija-apua toimialaansa liittyvissä kysymyksissä. Urheilumuseon tavoitteena on tarjota luotettavaa ja asiantuntevaa urheilutietoa sekä olla monipuolinen oppimisympäristö kaiken ikäisille.¹⁶⁰

Resurssit: OKM tuki Suomen Urheilumuseosäätiön toimintaa 339 000 euron yleisavustuksella vuonna 2016. Lisäksi Suomen Urheilumuseosäätiö sai erityisavustuksia yhteensä 112 000 euroa. Yleisavustus on noussut 49 000 eurolla vuodesta 2012 (ei indeksikorjattuna).¹⁶¹

Vammaisurheilu on ollut osa museon tallennus- ja näyttelytoimintaa 1980-luvulta lähtien, mutta sen osuutta vaikea tarkkaan eritellä museon toiminnasta. Karkeasti voidaan arvioida, että vuonna 2016 vammaisurheiluun panostettiin noin 5–7 % henkilötyövuosista. Vuosittainen panostus voi vaihdella riippuen siitä tehdäänkö esimerkiksi vammaisurheiluun liittyvä erikoisnäyttely.¹⁶²

TIETEELLISIIN KANSAINVÄLISIIN KONGRESSEIHIN

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain Tieteellisten seurain valtuuskunnalle (TSV) valtioavustuksen, jonka TSV välittää eteenpäin liikunta-alan kansainvälisten konferenssien ja kansallisten seminaarien järjestämiseen.¹⁶³

Resurssit: Vuonna 2016 tieteellisiin kansainvälisiin liikunta-alan kongresseihin kohdennettiin avustusta yhteensä 150 000 euroa. Tästä avustuksesta myönnettiin lopulta vajaat 46 000 euroa seitsemälle eri kongressille, kuten lasten ja nuorten liikunta kongressille, Kuntotestauspäiville 2016 ja Liikuntalääketieteen päiville 2016. Avustetuista kongresseista yksikään ei kohdentunut soveltavaan liikuntaan tai vammaisurheiluun eivätkä teemat olleet juurikaan esillä kongresseissa.

6.3.9. Muut momentit ja avustukset

YLEISET PROJEKTIT

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää yleiset projektit-avustusta ensisijaisesti liikunnan edistämistä koskeviin hankkeisiin. Avustukset ovat pääsääntöisesti projektiluonteisia erityisavustuksia, joiden haku on jatkuva.¹⁶⁴ Mukana on myös muitakin kuin varsinaisia kehittämishankkeita, kuten kirjahankkeiden ja tapahtumien avustusta.

Tavoitteet: Ei erikseen määriteltyjä tavoitteita.

Resurssit: Vuonna 2016 yleisistä projekteista myönnettiin avustuksia yhteensä 765 000 euroa. Tästä summasta kohdistui soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun 177 000 euroa (23 %). Määrärahasta avustettiin kolmea hanketta, jotka kohdistuivat suoraan soveltavan liikunnan kehittämiseen. Hankkeilla kehitettiin kaikille avointa lumilautakulttuuria, esteetöntä golfympäristöä sekä liikuntapaikkojen esteettömyyden seurantaa. Lisäksi yleisistä projekteista avustettiin Rion Paralympialaisten 2016 kisoihin osallistumista ja kansainvälisen maalipalloturnauksen järjestämistä.

AVUSTUKSET LIIKUNNAN JA URHEILUN SUURTAPAHTUMIIN

OKM myöntää avustuksia liikunnan ja urheilun suur tapahtumiin. Avustuksen tarkoitus on luoda edellytykset hakea Suomeen urheilun suur tapahtumia ja ja tukea Suomessa järjestettäviä urheilun arvokisoja sekä muita merkittäviä liikuntakulttuurin liittyviä tapahtumia.¹⁶⁵

Tavoitteet: Avustuksen tavoitteena on edistää aktiivista ja osallistavaa liikunnan kansalaistoimintaa luomalla järjestöille edellytyksiä hakea ja järjestää kansainvälisiä urheilun suur tapahtumia, arvokisoja sekä muita merkittäviä liikuntatapahtumia Suomessa.¹⁶⁶

Hakemusten arviointi ja keskinäinen vertailu perustuvat kokonaisarviointiin, jossa huomioidaan mm. tapahtuman herättämä kiinnostus mediassa, katsojissa ja yrityksissä, lajin harrastuksen lisääntyminen Suomessa sekä yhteiskunnallinen vaikutus. Eduksi voidaan katsoa, jos hankkeella edistetään mm. tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Resurssit: Vuonna 2016 OKM myönsi liikunnan ja urheilun suur tapahtumiin yhteensä 1,7 miljoonaa euroa, jolla toteutettiin 28 erilaista liikunta- ja urheilutapahtumaa Suomessa. Avustuksella tuettiin mm. eri lajien ja eri ikäryhmien arvokisoja ja maailmancupin osakilpailuja sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen urheilu- ja kulttuuri-

tapahtumaa. Noin 160 000 euroa avustuksista (9 %) kohdentui neljään eri vammaisurheilun kisaan ja tapahtumaan. Avustettuja tapahtumia olivat pyörätuol curlingin B MM-kisat, pyörätuolitanssikilpailu sekä maalipallon ja elinsiirron saaneiden EM-kisat.

LIIKUNNAN JA URHEILUN EETTISEEN TOIMINTAAN

OKM edistää liikuntalain tavoitteiden mukaisesti kaikessa toiminnassaan liikunnan ja urheilun eettisiä periaatteita, yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa. Keskeinen osa liikunnan ja urheilun eettisyyden edistämistä on anti-dopingtoiminta ja dopingvalvonta.¹⁶⁷ OKM vastaa anti-dopingtoiminnan edistämisestä ja tukemisesta Suomessa. Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry vastaa antidopingtoiminnan toimeenpanosta.

Tavoitteet: SUEK ry:n tehtävänä on vahvistaa urheilun eettisiä asioita yhteistyössä eri toimijoiden kanssa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Antidopingtoiminnan toimeenpanon lisäksi SUEK vastaa kilpailumanipulaation ehkäisyn, katsomoturvallisuuden ja -viihtyvyyden sekä erilaisten muun eettisen toimijoiden edistämisestä.¹⁶⁸

Resurssit: Vuonna 2016 OKM tuki SUEK ry:tä 3 350 000 euron toiminta-avustuksella. SUEK:lle ja sen edeltäjälle Suomen antidopingtoimikunta ADT:lle myönnetty toiminta-avustus on lähes kaksinkertaistunut (indeksikorjattuna) vuosien 2007 ja 2016 välillä.¹⁶⁹

Vammaisurheilu on keskeinen osa SUEK:in toimintaa, minkä vuoksi on hyvin haasteellista erotella, kuinka paljon avustuksesta kohdentui vammaisurheiluun. SUEK on edistänyt yhteistyössä Paralympiakomitean ja Suomen Vammaisurheilu- ja liikunta VAU ry:n kanssa vammaisurheilun antidopingtoimintaa mm. yhteisillä koulutuksilla ja tilaisuuksilla sekä huolehtineet vammaisurheilijoiden dopingvalvonnasta.

KANSAINVÄLISEEN TOIMINTAAN

Suomalaiset toimijat osallistuvat liikunta-alan kansainväliseen toimintaan kansainvälisissä järjestöissä sekä eri maiden kahdenvälisen ja monenkeskisen yhteistyön puitteissa. Merkittäviä liikunnan ja urheilun kansainvälisiä yhteistyöalustoja ovat Euroopan unioni, Euroopan neuvosto, YK:n kasvatustiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO sekä Maailman antidopingtoimisto WADA. OKM osallistuu liikunta-asioissa eri maiden yhteistyöhön kansainvälisissä järjestöissä sekä Euroopan unionissa.¹⁷⁰

Tavoitteet: Suomen tavoitteena on ollut kansainvälisessä yhteistyössä edistää suomalaisen liikunnan ja urheilun kannalta merkittäviä asioita. Kansainvälisen yhteistyössä on painotettu muun muassa urheilun eettisiä kysymyksiä, kuten yhteistyön kehittäminen urheilutulosten manipuloinnin ja dopingin vastaisessa työssä sekä hyvän hallinnon periaatteiden, osallisuuden ja terveyttä edistävän liikunnan edistäminen.¹⁷¹

Resurssit: OKM varaa vuosittain liikunnan kansainväliseen yhteistyöhön määrärahan, joka oli 457 000 euroa vuonna 2016. Määräraha on vaihdellut vuosina 2012–2016 vajaan 460 000 eurosta yli 880 000 euroon. Ministeriö myöntää määrärahaa vuosittain harkinnanvaraisia valtionavustuksia liikuntajärjestöille ja -yhteisöille kansainväliseen toimintaan, Suomessa toimivien kansainvälisten lajiliittojen toimintaan sekä kansainvälisten urheilujärjestöjen puheenjohtajuuskuluihin.

Vuonna 2016 järjestöille ja yhteisöille myönnettiin kansainväliseen toimintaan yhteensä 222 500 euroa. Määrärahaa maksettiin myös Euroopan kurojen urheilujär-

jestön (EDSO) toimiston 30 000 € avustus Suomessa. Lisäksi soveltava liikunta ja vammaisurheilu olivat ”inklusiivisesti” mukana myös muussa määrärahasta rahoitetussa toiminnassa. Esimerkiksi Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO:lle asetettiin käyttöön omarahoitusosuus komission rahoittamalle Erasmus + sport -ohjelmalle. Ohjelmasta sai tukea mm. elinsiirron saaneiden EM-kisat.¹⁷²

6.4. OKM:n muiden sektorien resurssiohjaus

Seuraavassa käydään läpi soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun näkökulmasta opetus- ja kulttuuriministeriön muiden sektorien kuin liikuntahallinnon resurssiohjaus. Resurssit ja niiden jaottelu perustuvat mm. valtion talousarvioon vuodelta 2016.

6.4.1. Yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi valtion yleissivistävän koulutuksen toimintamenoihin 43 miljoonan euron määrärahan vuonna 2016. Määrärahasta tuettiin VALTERI-koulun palvelu- ja kehittämiskustoimintaa sekä avustettiin oppimisympäristöjen kehittämistä ja monipuolistamista arviolta noin 34 miljoonalla eurolla.¹⁷³

Valteri on Opetushallituksen alaisuudessa toimiva valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus, jonka kuuden toimipisteen yhteydessä toimivat Valteri-koulut. Koulut tarjoavat erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille mahdollisuuden opiskella ja saada oppimista tukevaa kuntoutusta koulupäivän aikana.¹⁷⁴ Valteri edisti soveltavaa liikuntaa mm. tarjoamalla kouluissaan liikunnanopetusta, tuottamalla soveltavaan liikuntaan liittyviä asiantuntija- ja koulutuspalveluita sekä materiaaleja, tekemällä alan kehittämistyötä sekä vaikuttamalla erilaisissa alan verkostoissa.¹⁷⁵

Ministeriö myönsi valtionosuutta ja -avustusta myös yleissivistävän koulutuksen käyttökustannuksiin reilut 703 miljoonaa euroa vuonna 2016. Määrärahalta tuettiin mm. kunnallista ja yksityistä lukiokoulutusta, vammaisten ja vaikeavammaisten oppilaiden perusopetusta, aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä kerhotoimintaa. Yleissivistävää koulutusta tuettiin OKM:n valtionosuuksien ja avustusten lisäksi valtiovarainministeriön hallinnoimasta peruspalvelujen valtionosuudesta sekä esi- ja perusopetuksen kotikuntakorvauksista (lisätietoa jäljempänä).

Kunnallista ja yksityisten lukiokoulutukseen kohdennetuilla määrärahoilla tuettiin myös osaltaan toimintarajoitteisten liikuntaa. Lukio-opetukseen osallistuneista pelkästään vakava fyysinen toimintarajoite oli neljällä prosentilla oppilaista (Kouluterveyskysely 2017). Nykyisen opetussuunnitelman mukaisesti kaikille suunnattua yhteistä liikunnanopetusta on lukiokoulutuksessa kaksi kurssia.¹⁷⁷

Kunnille maksettiin vammaisoppilaiden ja vaikeasti kehitysvammaisten oppilaiden perusopetukseen (pidennettyyn oppivelvollisuuteen perustuvaan opetukseen) valtionosuutta erillään muusta perusopetuksen rahoituksesta.¹⁷⁷ Perusopetuksen tuntilajan mukaisesti liikunta on pakollinen oppiaine koko perusopetuksen ajan.

Perusopetuksessa on käytössä kolmiportainen tukijärjestelmä (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki) koulunkäynnin tukemiseksi. Tuen avulla autetaan oppilasta saavuttamaan mm. liikunnanopetuksen tavoitteet sekä kokemaan onnistumisen ja pätevyyden tunteita liikuntatunneilla.¹⁷⁸ Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetus

voidaan järjestää oppiainejaon sijasta toiminta-alueittain. Tällöin yhtenä alueena on motoristen taitojen oppiminen, joka sisältää mm. motoriikkaan, tasapainoon, koordinaatioon, rytmiin, kestävyyyteen ja lihasvoiman kehittämiseen liittyviä osa-alueita.¹⁷⁹

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi reilut 50 miljoonaa euroa vuonna 2016. Aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien erityisopetuksen oppilaille. Aamu- ja iltapäivätoiminnan halutaan edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee tarjota lapsille monipuoliset mahdollisuudet osallistua ohjattuun ja virkistävään toimintaan. Kunnilla ei ole velvollisuutta tarjota toimintaa, mutta Manner-Suomen kunnista yli 98 % järjestää aamu- ja iltapäivätoimintaa.¹⁸⁰

Aamu- ja iltapäivätoiminta tavoittaa vuosittain reilut 50 000 lasta. Vuonna 2008 toiminnassa oli mukana noin 1 800 erityisopetukseen otettuja tai siirrettyjä oppilaita. Opetushallituksen arviointikyselyssä (2008) noin 60 % toiminnan ohjaajista vastasi ryhmässään olevan erityisopetuspäätöksen saaneita lapsia. Selvityksen kyselyssä koordinaattorit raportoivat, että erityisoppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminta järjestetään pääosin integroidusti. Liikunta ja ulkoilu ovat keskeisiä toimintamuotoja aamu- ja iltapäivätoiminnassa, joten kyse on merkittävästä toimintarajoitteisten liikunnan edistämisen toimenpiteestä.

OKM tuki myös koululaisten kerhotoimintaa noin 4,9 miljoonalla eurolla vuonna 2016. Vuosien 2008–2016 välillä kerhotoiminnan tuki on vaihdellut 0,5–1,0 miljoonan euron välillä (ei indeksikorjausta).¹⁸¹ Kerhotoiminnan tavoitteena on tarjota koululaisille monipuolista lapsen ja nuoren kasvua tukevaa vapaa-ajan toimintaa, joka vakiintuu osaksi lapsen ja nuoren iltapäivää. Jokaiselle lapselle halutaan tarjota mahdollisuus ainakin yhteen kerhoharrastukseen läpi koko perusopetuksen. Vuonna 2016 kerhoja eri puolilla Suomea yhteensä noin 16 000, joissa oli osallistujia yhteensä noin 232 000 eli reilut 40 % perusopetuksen oppilasmäärästä.¹⁸²

Kerhojen sisällöistä päätetään paikallisesti. Arviolta noin 70 % kerhoista on liikunnallisia kerhoja. Kerhotoiminta on oppituntien ulkopuolista harrastustoimintaa, joten oppilaat ja oppilaiden vanhemmat päättävät osallistuuko lapsi kerhotoimintaan vai ei.¹⁸³ Tiedossa ei kuitenkaan ole, kuinka paljon erityistä tukea tarvitsevat lapset osallistuvat koulujen kerhotoimintaan. Kuitenkin näyttää siltä, että esimerkiksi erityiskoulujen oppilaille koulujen kerhot ovat yksi merkittävistä paikoista, joissa harrastaa ohjattua liikuntaa.¹⁸⁴

6.4.2. Ammatillinen koulutus

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi valtionosuutta ja -avustuksia ammatillisen koulutuksen käyttökustannuksiin yhteensä reilut 468 miljoonaa euroa vuonna 2016. Määräraha sisälsi 851 000 euron avustuksen ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen.

Ammatilliseen perustutkintoon kuuluu kaikille yhteinen tutkinnon osa, joka sisältää työkyvyn ja hyvinvoinnin ylläpitämisen osa-alueen (mukaan lukien liikunnan). Ammatilliseen koulutukseen osallistuneista pelkästään vakava fyysinen toimintarajoite oli reilulla viidellä prosentilla oppilaista (Kouluterveyskysely 2017).

6.4.3. Aikuiskoulutus

Vapaan sivistystyön tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä ja järjestää yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Oppilaitosten ylläpitäjät (kunnat, kuntayhtymät, yhdistykset, säätiöt tai osakeyhtiöt) päättävät koulutuksen tavoitteista ja sisällöistä.¹⁸⁵

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee valtionosuuksilla ja -avustuksilla vapaan sivistystyön oppilaitoksia, kuten kansalaisopistoja, kansanopistoja, opintokeskuksia ja kesäyliopistoja. Vuonna 2016 määrärahat olivat yhteensä reilut 157 miljoonaa euroa. Määrärahalla edistettiin soveltavaa liikuntaa lähinnä kansalaisopistoille myönnettyllä 89 miljoonan euron avustuksella.

Kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi.¹⁸⁶ Kansalaisopistot tavoittavat vuosittain yli 600 000 ihmistä. Liikunta on keskeinen osa kansalaisopistojen kurssivalikoimaa. Vuonna 2016 liikuntaan ja urheiluun liittyvää opetusta oli karkeasti arvioiden noin 16 % opetustarjonnasta.¹⁸⁷

Kansalaisopistojen liikunnanopetuksen tavoitteena on edistää terveyttä ja hyvinvointia sekä parantaa ihmisen toimintakykyä.¹⁸⁸ Opistojen kurssitarjonta vaihtelee paljon opistoittain, mutta opistot järjestävät paljon eritasoisia liikuntakursseja ikääntyneille, mutta myös mm. vammaisille. Kansalaisopistojen järjestämään soveltavaan liikuntaan osallistuu hyvin karkeasti arvioiden noin 10 000 henkilöä.¹⁸⁹

6.4.4. Korkeakouluopetus ja tutkimus

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi valtionrahoitusta yliopistojen toimintaan 1 824 miljoonaa euroa vuonna 2016. Rahoituksella edistettiin soveltavaa liikuntaa lähinnä Jyväskylän yliopiston osalta. Jyväskylän yliopisto on ainoa yliopisto, jossa annetaan Suomessa soveltavan liikunnan opetusta ja tehdään merkittävässä määrin alan tutkimusta. Jyväskylän yliopistossa on ainoa soveltavan liikunnan professuuri. Lisäksi Jyväskylässä on muutama muu alan henkilöstöresurssi. Jyväskylän yliopiston liikunnanopiskelijoista arviolta noin 10–15 % suorittaa vuosittain joitain soveltavan liikunnan opintoja ja vajaat kymmenen opiskelijaa suorittaa soveltavan liikunnan perusopinnot kokonaan (25 op).¹⁹⁰

Ammattikorkeakoulujen toimintaan myönnettiin 858 miljoonan euron avustus vuonna 2016. Neljä ammattikorkeakoulua (Haaga-Helia/Vierumäki, Arcada, Kajaani ja Rovaniemi) tarjoavat liikunta-alan koulutusta. Soveltavan liikunnan opinnot ovat osana näiden koulujen tarjoamaa liikunnanohjaaja (AMK) -koulutusta. Lisäksi osassa ammattikorkeakouluissa (Satakunta, Jyväskylä, Oulu, Laurea, Metropolia) soveltavan liikunnan opinnot ovat osa muita opintoja, kuten fysioterapeutin opintoja. Lisäksi ammattikorkeakoulut ovat tehneet soveltavaan liikuntaan liittyvää tutkimustyötä.

6.4.5. Nuorisotyö

Opetus ja kulttuuriministeriö tukee valtionosuuksilla ja -avustuksilla kuntien ja järjestöjen nuorisotyötä sekä alueellista nuorisotyötä. Vuonna 2016 ministeriö myönsi Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovaroista nuorisotyön edistämiseen 53 100 000 euroa. Määräraha piti sisällään mm. avustukset valtakunnallisille nuorisoalan järjestöille (15,5 milj. euroa) ja valtionosuuden kuntien nuorisotoimeen (8 milj. euroa).

Avustuksella valtakunnallisille nuorisoalan järjestöille ja valtionosuudella kuntien nuorisotyöhön edistetään nuorisolain tavoitteita, kuten tuetaan nuorten harrastamista sekä edistetään nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Tavoitteen toteuttamisen lähtökohtina ovat mm. terveet elämäntavat. Esimerkiksi kunnista noin 75 % toteuttaa liikunnallista nuorisotyötä ja toiminnassa on varmastikin mukana toimintarajoitteisia. Tarkkaa tietoa ei ole kuitenkaan siitä, kuinka paljon järjestöjen ja kuntien nuorisotyöllä edistetään myös toimintarajoitteisten liikkumista ja liikuntaa.

Valtio tuki myös nuorten työpajatoimintaa ja etsivää nuorisotyötä 15,5 miljoonalla eurolla, josta työpajatoiminnan osuus oli 11,5 miljoonaa euroa. Nuorten työpajoilla tuetaan alle 29-vuotiaita nuoria koulutuksen, työelämän ja elämänhallinnan kysymyksissä. Työpajatoimintaa järjestävät muun muassa kunnat, yhdistykset ja säätiöt. Työpajatoimintaa on yli 90 prosentissa Manner-Suomen kunnista.¹⁹¹

Vuonna 2016 työpajoissa oli yhteensä vajaat 26 000 osallistujaa, joista noin kymmenes oli mukana erilaisissa kuntouttavissa toimenpiteissä. Työpajatoimintaan osallistuvien toimintakyvyssä on hyvin moninaisia rajoitteita, joista yksi yleisimmistä on masennus. Reilussa 90 %:ssa työpajoista mukana terveys-, ravinto- ja liikuntakasvatusta. Työpajoihin osallistuvat liikkuvat viikoittain yhdessä ja mukana on myös paljon arkiliikuntaa. Osallistujille pyritään etsimään edullisia harrastuksia, jotka jatkuisivat työpajan jälkeen.¹⁹²

Lisäksi ministeriö avusti lasten ja nuorten paikallista harrastustoimintaa noin 2,7 miljoonalla eurolla vuonna 2016. Summalla avustettiin yhteensä noin 680 hanketta.¹⁹³ Paikallisen harrastustoiminnan avustus on tarkoitettu nuorisotyön ja -toiminnan alueellisiin ja paikallisiin kehittämishankkeisiin sekä kansainvälistymishankkeisiin. Tavoitteena on parantaa mm. lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia sekä yhdenvertaisuutta ja toimintamahdollisuuksien saavutettavuutta.¹⁹⁴

Avustuksella on tuettu vapaa-aikana tapahtuvaa, säännöllisesti, pitkäjänteisesti ja laadukkaasti toteutettavaa harrastustoimintaa. Vuonna 2016 toimintaan osallistui noin 94 000 lasta ja nuorta noin 6 200 ryhmässä. Toiminnan toteutuksesta on olemassa varsin vähän tietoa, mutta yksiä suosituimpia kerhoja ovat erilaiset liikuntaan liittyvät kerhot.¹⁹⁵ Mukana on ollut myös yksittäisiä erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille suunnattuja liikunnallisia kerhoja.¹⁹⁶

Taulukko 4. OKM:n muiden sektorien keskeisimmät soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua edistävät määrärahat.

AVUSTUSMUOTO	SELITE	KOKONAISMÄÄRÄ
Määräraha valtion yleissivistävään koulutukseen	VALTERI-koulun palvelu- ja kehittämiskeskustoiminta sekä oppimisympäristöjen kehittäminen ja monipuolistaminen	34 000 000 €
Määräraha kunnalliseen ja yksityiseen lukiokoulutukseen	Lukioiden liikunnanopetus	172 000 000 €
Määräraha vammaisoppilaiden ja vaikeasti kehitysvammaisten oppilaiden perusopetukseen	Perusopetuksen liikunnanopetus vammaisille ja vaikeasti kehitysvammaisille	348 500 000 €
Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta	Liikuntaa sisältävä aamu- ja iltapäivätoiminta, joka kohdentunut erityistä tukea tarvitseville lapsille	50 000 000 €
Koululaisten kerhotoiminta	Liikuntaa sisältävä kerhotoiminta, jossa mukana erityistä tukea tarvitsevat lapset	4 900 000 €
Määräraha ammatilliseen koulutukseen	Ammatillisen koulutuksen liikunnanopetus	468 000 000 €
Vapaan sivistystyön valtionosuus	Kansalaisopistojen osuus valtionosuudesta.	89 000 000 €
Valtionrahoitus yliopistoille	Soveltavan liikunnan koulutuksen ja tutkimuksen osuus yliopistoissa	1 824 000 000 €
Valtionrahoitus ammattikorkeakouluille	Soveltavan liikunnan koulutuksen ja tutkimuksen osuus ammattikorkeakouluissa	858 000 000 €
Valtakunnallisten nuorisoalan järjestöjen toiminta-avustukset	Liikuntaa ja ulkoilua edistäneiden nuorisoalan järjestöjen osuus	15 306 000 €
Valtionosuus kuntien nuorisotoimintaan	Liikunnallisen nuorisotyö, jossa mukana toimintarajoitteiset ja -esteiset lapset ja nuoret	8 048 000 €
Valtionosuus nuorten työpaja-toimintaan ja etsivään nuorisotyöhön	Työpajatoiminta, jossa mukana toimintarajoitteiset ja -esteiset ja järjestetty liikuntatoimintaa	15 500 000 €
Lasten ja nuorten paikallinen harrastustoiminta	Liikuntaa ja ulkoilua sisältävä harrastustoiminta, jossa mukana erityistä tukea tarvitsevat lapset	2 650 000 €

6.5. Muiden hallinnonalojen resurssiohjaus

6.5.1. Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla liikkumiseen ja liikuntaan kohdentuu suoraa rahoitusta terveyden edistämisen määrärahasta sekä Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n avustuksista (vuonna 2016 vielä Raha-automaattiyhdistys RAY). Näistä avustuksista reilut seitsemän miljoonaa euroa voidaan katsoa kohdentuneen soveltavaan liikuntaan.

Terveyden edistämisen (TELI) määrärahasta myönnetään valtionavustuksia 1–3 vuotta kestäviin terveyden edistämisen kokeilu- ja kehittämishankkeisiin sekä terveyden edistämistä tukeviin tutkimushankkeisiin ja ohjelmiin. Määrärahalla tuettavien hankkeiden tulee tukea Terveys 2015-kansanterveysohjelman ja muiden valtakunnallisten terveyden edistämisen ohjelmien toimeenpanoa. Vuonna 2016 avustuksella haluttiin tukea erityisesti hankkeita, jotka ottivat huomioon ja pyrkivät kaventamaan sosioekonomisten väestöryhmien välisiä terveyseroja.¹⁹⁷

Vuonna 2016 TELI-määrärahasta myönnettiin avustuksia 15 uudelle hankkeelle yhteensä 2,4 miljoonaa euroa. Toimintakyvyn edistäminen ja liikunnan lisääminen-painopistealueesta myönnettiin avustusta yhteensä 292 000 euroa kahdelle hankkeelle, joissa edistettiin liikunnan avulla toimintakyvyn kehittymistä mm. muistisairaille iäkkäillä. Lisäksi myönnettiin lyhytkasvuisten toimintakykyyn ja esteettömyyteen liittyvään hankkeeseen 44 000 euroa.

Vuoteen 2016 asti Raha-automaattiyhdistys RAY huolehti avustusten myöntämisestä yhteisöille ja säätiöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Vuodesta 2017 eteenpäin veikkausvoittovaroista tulevat avustukset on jakanut eteenpäin Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA. Vuonna 2016 jaettiin avustusta yli 317 miljoonaa euroa. Avustuksen sai reilut 850 sosiaali- ja terveysalan järjestöä reiluun 1 800 kohteeseen. Avustusta myönnettiin yleisavustuksina, kohdennettuina yleisavustuksina, hankeavustuksina ja investointiavustuksina.¹⁹⁸

Vuoden 2016 avustusmyönnoissä noin 15–16 miljoonassa eurossa oli mukana liikunta yhtenä toimintamuotona. Avustuksissa oli kuitenkin paljon mukana mm. työttömille kohdennettua toimintaa, joissa ei ollut varsinaisia soveltavan liikunnan kohderyhmiä. Arviolta noin 6,8 miljoonaa euroa avustuksista kohdentui toimintaan, jossa liikunta oli mukana yhtenä toimintamuotona ja kohderyhmänä olivat toimintarajoitteiset henkilöt.

Vuoden 2016 kohdennetuista toiminta-avustuksista 4,2 miljoonaa euroa kohdentui sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan, jolla muun muassa ylläpidettiin ja kehitettiin toimintakykyä sekä edistettiin hyvinvointia ja toimijuutta. Liikunta oli mukana yhtenä toimintamuotona. Toimintaa kohdennettiin mm. mielenterveyskuntoutujille, toimintakyvyltään heikentyneille iäkkäille, pitkäaikaissairaille ja vammaisille.

Vuonna 2016 hankeavustuksista noin 2,6 miljoonaa euroa kohdentui hankkeisiin, joissa järjestöt kehittivät ikääntyneiden, pitkäaikaissairaiden ja vammaisten hyvinvointiin, osallisuuteen, sairauksien ennaltaehkäisyyn ym. edistämiseen liittyviä uudenlaisia toimintamalleja.

Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta myönnetään erilaisia avustuksia, joilla edistetään välillisesti toimintarajoitteisten liikkumis- tai liikuntamahdollisuuksia. Näistä avustuksista on kuitenkin hyvin vaikea erotella, paljonko avustuksesta kohdistui nimenomaan soveltavaan liikuntaan. Tällaisia avustuksia olivat vuonna 2016 esimerkiksi:

- **Valtionavustukset vaikeavammaisten tulkkauspalveluihin (44 800 000 euroa)**, joita voi käyttää mm. harrastamiseen tai virkistykseen.¹⁹⁹
- **Valtionosuus kunnille perustoimeentulotuen kustannuksiin (arviomääräraha 329 000 000 euroa)**. Perustoimeentulotuen kiinteällä perusosalla katetaan myös harrastus- ja virkistystoiminta sekä paikallisliikenteen käyttö.²⁰⁰
- **Valtionavustus UKK-instituutin toimintaan (siirtomääräraha 2 v. 930 000 euroa)**. UKK-instituutti edistää osaltaan myös toimintarajoitteisten liikuntaa mm. tuottamalla aineistoja ja tietoa sekä kehittämällä liikuntaneuvontaa osana hoito- ja palveluketjua ja sosiaali- ja terveyspalveluiden elintapaohjausta.

6.5.2. Valtiovarainministeriö

Valtiovarainministeriö avustuksista on soveltavan liikunnan mahdollisuuksien kannalta keskeisin kunnille myönnettävä peruspalvelujen valtionosuus, jota myönnettiin yhteensä reilut yhdeksän miljardia euroa vuonna 2016. Laskennallinen peruspalvelujen valtionosuus perustuu kunnan asukkaiden palvelutarpeeseen ja olosuhdetekijöihin. Peruspalvelujen valtionosuus kattaa sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen (päivähoito), esi- ja perusopetuksen, kirjastot, yleisen kulttuuritoimen sekä taiteen perusopetuksen (asukasperusteinen). Valtionosuuden laskennassa huomioitiin mm. kunnan ikärakenne ja sairastuvuus vuonna 2016.²⁰¹

Peruspalveluiden valtionosuudella tuetaan soveltavaa liikuntaa vähintäänkin välillisesti muun muassa kuntien järjestämän perusopetuksen (soveltava liikunnanopetus), terveydenhuollon (mm. liikuntaneuvonta), kuntoutuksen (mm. liikunnallinen kuntoutus), vammaispalveluiden (mm. apuvälinepalvelut, kuljetuspalvelut, päivätoiminta ja henkilökohtainen apu) sekä vanhuspalveluiden (mm. laitoshoidon ja päivätoiminta) kautta.

6.5.3 Maa- ja metsätalousministeriö

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan liikuntaan ja ulkoiluun suoraan kohdentuva rahoitus muodostuu pääasiassa maaseudun kehittämishankkeiden rahoituksesta ja rakennerahastovaroista, 4H-toiminnan avustuksista sekä hevostalouden ja -urheilun tukemisesta. Näistä soveltavaan liikuntaan voidaan katsoa kohdentuneen noin neljä miljoonaa euroa.

Maaseutuohjelmasta voi hakea avustusta hankkeen koosta riippuen joko Leader-toimintaryhmiltä tai ELY-keskuksista.²⁰² Maaseuturahastosta avustettiin vuosina 2014–2016 yhteensä 568 liikuntaa edistänyttä hanketta, joista 483 toteutettiin Leader-rahoituksella ja 85 ELY-keskusten rahoittamina. Julkista tukea (EU ja kansallinen rahoitus) hankkeet saivat 35 miljoonaa euroa. Hankkeiden yhteenlasketut kokonaiskustannukset olivat lähes 54 miljoonaa euroa.²⁰³

Reilun 20 miljoonan euron **Leader-rahoituksen hankkeista** noin kaksi miljoonaa (10 %) voidaan katsoa kohdentuneen suoraan tai osaksi soveltavan liikunnan kehittämiseen.

Tästä summasta 1,5 miljoonaa euroa oli erilaisia rakentamisavustuksia, joilla kehitettiin paikallisten liikuntapaikkojen, kuten kylätalojen ja ulkoilureittien esteettömyyttä. Osassa näitä hankkeita esteettömyys oli pääosassa, kuten kokonaan esteettömien luontoreittien rakentamishankkeissa. Osassa hankkeita esteettömyys oli mukana yhtenä tavoitteista, esimerkiksi kun osa rakennettavasta reitistä oli suunniteltu esteettömäksi. Leader-rahoituksella tuettiin myös liikuntaan liittyviä toiminnallisia hankkeita sekä laitehankintoja, joiden kohderyhmänä olivat iäkkäät tai toimintakyvyltään rajoittuneet henkilöt, kuten vammaiset. Hankkeita toteuttivat kunnat, urheiluseurat, kyläyhdistykset ja muut yhdistykset sekä osuuskunnat.²⁰⁴

ELY-keskusten myöntämässä maaseuturahaston hankkeissa oli myös jonkin verran mukana toimintarajoitteisten liikuntaan liittyviä hankkeita. Kyseessä oli lähinnä ulkoilureittistöjen ja muiden liikuntapaikkojen rakentamishankkeita, joissa oli huomioitu esteettömyys. Lisäksi avustettiin ratsastukseen ja hevostoimintaan liittyviä hankkeita, joissa oli huomioitu vammaisratsastajat tai terapiaratsastus. Yhteensä näihin hankkeisiin ohjattiin resursseja vajaat 1,5 miljoonaa euroa.²⁰⁵

Kehittämishankeavustusten lisäksi maa- ja metsätalousministeriö myöntää vuosittain valtionavustusta 4H-toimintaan. Suomen 4H-liitto auttaa lapsia ja nuoria löytämään itselleen mielekästä tekemistä ja monipuolisen harrastuksen. Vuonna 2016 4H-toimintaan myönnettiin avustusta 3 900 000 euroa.²⁰⁶ Osana 4H-toimintaa järjestetään liikuntatoimintaa, ulkoilua ja retkeilyä. Vuonna 2016 4H-kerhojen liikuntatoimintaan, ulkoiluun ja retkeilyyn tilastoitiin lähes 170 000 osanottajaa.²⁰⁷

Lisäksi ministeriö edistää myös hevostaloutta. Ministeriö tekee vuosittain päätöksen Veikkaus Oy:n hevoskasvatuksen ja hevosurheilun edistämiseen tarkoitetun neljän prosentin osuuden käytöstä. Tuotosta osoitetaan vähintään 95 prosenttia raviurheilun ja hevoskasvatuksen keskusjärjestölle sekä tämän jäsenyhteisöille. Tiedossa ei ole, tuettiinko määrärahalta mm. terapia- tai vammaisratsastusta.

6.5.4. Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriö edistää liikkumisen ja liikunnan mahdollisuuksia pääasiassa määrärahoilla, jotka kohdentuvat maankäytön suunnitteluun, rakennetun ympäristön esteettömyyteen sekä luonnon virkistyskäytön ja luontoliikunnan edistämiseen.

Luonnon virkistyskäyttöä ja luontoliikuntaa edistettiin ympäristöministeriön hallinnonalalla sekä suoraan että välillisesti. Esimerkkinä suorasta edistämisestä on ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön ohjauksessa toimivan Metsähallituksen toteuttama Rohkeasti luontoon kehittämishanke (2015–2016). Hankkeen tavoitteena oli turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet monipuolisten luontoharrastusten suunnitteluun ja toteuttamiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön avustamassa hankkeessa kehitettiin mm. esteettömien luontoliikuntakohteiden kohdekuvauksia luontoon.fi -verkkopalvelussa. Hankkeen toimintaa jatkettiin jatkohankkeessa Polku luontoon (2017–2019).

Lisäksi Metsähallitukselle julkisiin hallintotehtäviin myönnetyllä määrärahalta (37 616 000 euroa) parannettiin osaltaan myös toimintarajoitteisten luontoliikunnan ja luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksia. Määrärahaa käytettiin muun muassa Metsähallituksen hallinnassa olevien kansallispuistojen ja muiden luontokohteiden hoitoon ja opastustoimintaan sekä luonnonsuojelualueiden ja -kohteiden rakentamiseen ja

olemassa olevien rakennusten kunnostamiseen. Esimerkkinä tästä on vuonna 2017 avattu Hossan kansallispuisto, johon rakennetuista uusista reiteistä pyrittiin tekemään mahdollisimman esteettämiä.

Rakennetun ympäristön esteettömyyttä ja saavutettavuutta parannettiin mm. ministeriön myöntämällä avustuksilla korjaustoimintaan (22 200 000 euroa). Avustuksia myönnettiin vanhusten ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen, hissien rakentamiseen ja liikkumisesteiden poistamiseen asuinrakennuksissa, mikä helpottaa vanhusten ja vammaisten liikkumista ja edesauttaa liikunnan harrastamista.

Lisäksi ympäristöministeriö on ollut mukana teettämässä ja rahoittamassa kävelyyn ja pyöräilyyn liittyviä tutkimus- ja kehittämishankkeita.

6.5.5. Liikenne- ja viestintäministeriö

Monet liikenne ja viestintäministeriön (LVM) määrärahoista edistävät välillisesti liikkumisen ja liikunnan mahdollisuuksia, kuten perusväylänpito ja väyläverkon kehittäminen, joukkoliikenteen palveluiden osto ja kehittäminen sekä digitaalisten palveluiden toimintaympäristön kehittäminen.

Suorimmin LVM kohdistaa resursseja liikkumisen ja liikunnan edistämiseen kävelyn ja pyöräilyn kohdalla. Kävelyn ja pyöräilyn edistämisen osuus ministeriön budjetista on noin 30 miljoonaa euroa. Tiedossa ei kuitenkaan ole, miten kävelyn ja pyöräilyn edistämisessä on huomioitu toimintarajoitteiset.

6.5.6. Työ- ja elinkeinoministeriö

Työ- ja elinkeinoministeriön avustuksista yksi keskeisimmistä ja suorimmista tuista liikuntaan ovat Euroopan unionin rakennerahastojen (Euroopan aluekehitysrahasto EAKR ja Euroopan sosiaalirahasto ESR) myönnettävät hankeavustukset. Rahastojen tavoitteena on vähentää alueiden välisiä kehityseroja sekä vahvistaa alueiden kilpailukykyä, työllisyyttä ja hyvinvointia.

Vuosina 2014–2016 rakennerahastoista avustettiin 74 liikuntaa edistänyttä hanketta. Julkisen tuen kokonaismäärä oli lähes 23 miljoonaa.²⁰⁸ Näissä hankkeissa vain muutamassa oli kohderymänä toimintarajoitteiset henkilöt, kuten vammaiset. Lisäksi oli muutamia hankkeita, joissa pyrittiin parantamaan toimintakykyä, mutta lähinnä työllistymismahdollisuuksien näkökulmasta. Näihin hankkeisiin kohdennettiin avustuksia vajaat 400 000 euroa.²⁰⁹

6.5.7. Muut ministeriöt

Myös muiden ministeriöiden määrärahoilla tuetaan välillisesti toimintarajoitteisten liikkumisen ja liikunnan mahdollisuuksia (taulukko 5).

Oikeusministeriön määrärahoista tuetaan esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintaa ja edistetään kansalaistoimintaa sekä osallisuutta, jotka edistävät osaltaan myös yhdenvertaista ja osallistavaa liikuntakulttuuria. Puolustusvoimat panostavat merkittävästi liikuntaan, mutta lähtökohtaisesti toimintarajoitteiset eivät ole puolustusvoimien toiminnan piirissä. Sisäministeriön määrärahoilla edistetään muun muassa turvallisuutta ja turvallista ympäristöä. Ulkomministeriön hallinnonalalla kohdistetaan resursseja kansainväliseen toimintaan.

Taulukko 5. Muiden hallinnon alojen keskeisimmät soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua suoraan edistävät avustukset.

AVUSTUSMUOTO	HALLINNON-ALA	SELITE	KOHDENTUNUT SUMMA
Terveysten edistämisen määräraha	STM	Toimintakyvyn edistämisen ja liikunnan lisäämiseen sekä esteettömyyteen liittyvät kehittämishankeavustukset	336 000 €
STEA toiminta-avustus	STM/STEA	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yleisen toiminnan kokonaisuudesta erotettuun toimintoon, jossa liikunta mukana yhtenä toimintamuotona	4 200 000 €
STEA hankeavustus	STM/STEA	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kehittämis- ja käynnistämishankkeisiin	2 600 000 €
STEA investointi-avustus	STM/STEA	Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen soveltavaan liikuntaan soveltuvien laitteiden hankintaan	7 000 €
Maaseuturahaston LEADER-avustus	MMM	Pääasiassa yhdistysten liikuntareittien ja liikuntapaikkojen rakentamishankkeet, joissa parannetaan kohteen esteettömyyttä	2 025 000 €
Maaseuturahaston ELY-hankkeet	MMM	Luontoreittien, liikuntapaikkojen ja hevostoiminnan kehittäminen, joissa huomioitu esteettömyys tai erityistä tukea tarvitsevat	1 418 000 €
EAKR- ja ESR-hankeavustukset	TEM	Liikuntatoiminnan kehittämishankkeet, joissa mukana toimintarajoitteisia ja -esteisiä	384 000 €
YHTEENSÄ		-	N. 11 milj. €

VIITTEET

Luku 2

- 1 Pyykkönen, Teijo: Yhdenvertaisuus valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.
- 2 Kaurala, Outi ym.: Erityisestä kaikille avoimeen liikuntaan – Sumalaisen erityisliikunnan juuret ja kehittyminen. Jyväskylän yliopisto 2010 ja Pyykkönen, Teijo: Yhdenvertaisuus valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.
- 3 Erityisryhmien liikunta 2000 -toimikunnan mietintö. Opetusministeriö 1996.
- 4 Saari, Aija: Inklusion esteet ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoin liikunnallinen iltapäivätoiminta. Jyväskylän yliopisto 2011.
- 5 Pyykkönen, Teijo: Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.
- 6 Nurmi-Koikkalainen, Päivi: Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 7 Nurmi-Koikkalainen, Päivi: Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017 ja Pyykkönen, Teijo: Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.
- 8 Nurmi-Koikkalainen, Päivi: Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017 ja Pyykkönen, Teijo: Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.
- 9 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987.
- 10 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD, Vammaisyleissopimus) ja Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE internetsivut.
- 11 Kelan vammaisetuustilaston rajoituksia tässä laskennassa: 1) Etuuksia myönnetään vammaisille, mutta myös pitkäaikaissairaille ja 2) etuuksia eivät ole välttämättä hakeneet kaikki vammaiset.
- 12 Kelan vammaisetuustilasto 2016.
- 13 Kelan vammaisetuustilasto 2016.
- 14 Tilastokeskuksen internetsivut. https://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikainen_s.html.
- 15 Ikääntymisraportti. Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävytydestä. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1/2009.
- 16 Esimerkiksi Salonen, Päivi ym.: Miten suomalainen koululainen voi? Viidennen luokan laajennetun terveystarkastuksen keskeisiä löydöksiä. Duodecim 2004.
- 17 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 18 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 19 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 20 Eläkeikäisen väestön terveystäyttyminen (EVTK) -tutkimus (THL).
- 21 Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2015. Tilastoraportti 2/2015. THL 2015.
- 22 Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH. THL 2017.
- 23 Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 24 Korkiala, Terhi: Liikunnalla lisää osallisuutta. Selvitys soveltavan liikunnan ja osallisuuden edistämisen hyvistä käytännöistä. Kuntoutussäätiö 2015.
- 25 World report on disability. World Health Organization 2011.
- 26 Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 27 Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017 ja Päivi Sainion (THL) sähköposti-vastaus 17.11.2017
- 28 Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 29 Nuorten toimintarajoitteiden mittaaminen pohjautui kansainväliseen suositukseen (WG 2017) toimintarajoitteiden mittaamisesta toimintakyvyn ulottuvuuksien kautta. Näitä ovat näkeminen, kuuleminen ja liikkuminen sekä kognitiiviset tiedonkäsittelyyn liittyvät toiminnot (muistaminen, oppiminen ja keskittyminen). Toimintarajoitteiden ryhmään luokiteltiin ne nuoret, joilla oman kokemuksen mukaan oli ainakin yhdessä edellä mainituissa toiminnoissa vakavia vaikeuksia.
- 30 Ng, Kwok ym.: Toimintakyvyn ja -rajoitteiden yhteydet liikunta-aktiivisuuteen ja paikallaanoloon. Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4.
- 31 Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34.
- 32 Suomen virallinen tilasto (SVT): Erityisopetus [verkkopublication]. ISSN=1799-1595. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 30.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/ti/erop/2016/erop_2016_2017-06-13_tie_001_fi.html?ad=notify.
- 33 Toimintarajoitteisuuden määritelmä perustui Washington Groupin suositukseen, jossa on kysymykset näkemisestä, kuulemisesta, liikkumisesta, kognitiivisesta, itsestä huolehtimisesta ja kommunikoinnista. Näitä kysymyksiä mahdollisimman hyvin vastaavat kysymykset valittiin Terveys 2011 -tutkimuksen aineistosta. Itsestä huolehtimista koskevat kysymykset (peseytyminen ja pukeutuminen) on kysytty vain 55 vuotta täyttäneiltä henkilöiltä. Kommunikaatiovaikeuksiin liittyvää kysymystä ei ollut aineistossa lainkaan. Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 34 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.
- 35 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotutannosta. THL työpaperit 38/2017.

- 36 Eurostat: Distribution of persons aged 16 and over by self-reported long-standing limitations in usual activities due to health problems, 2015 (%). Kysymys: ”Missä määrin jokin terveysongelma on rajoittanut tavanomaista toimintaa (muihin ihmisiin verrattuna) 6 viime kuukauden ajan. Sanoisitko, että toimintasi: 1. on ollut vakavasti rajoittunutta, 2. on ollut rajoittunutta, mutta ei vakavasti, 3. ei ole lainkaan rajoittunutta? Tiedot kerätään vuosittain noin 10 000–11 000 16 vuotta täyttäneeltä henkilöltä puhelimitse. Poikkeustapauksissa tehdään myös käyntihaastattelu.
- 37 Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2013 ja 2014-tutkimukset / Perttu Melkas, Tilastokeskus. Tutkimusten otoskoot ja vastauskadot: 4750 henkilöä ja kotitaloutta, vastaskato 38 % (2013) ja 4850 henkilöä ja kotitaloutta, vastauskato 44 % (2014). Toimintarajoitusta kysytty kysymyksellä: ”Sanoisitko, että toimintanne: 1. on ollut vakavasti rajoittunutta, 2. on ollut rajoittunutta, mutta ei vakavasti, 3. ei ole lainkaan rajoittunutta?”
- 38 Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2013 ja 2014-tutkimukset / Perttu Melkas, Tilastokeskus. Tutkimusten otoskoot ja vastauskadot: 4750 henkilöä ja kotitaloutta, vastaskato 38 % (2013) ja 4850 henkilöä ja kotitaloutta, vastauskato 44 % (2014). Toimintarajoitusta kysytty kysymyksellä: ”Sanoisitko, että toimintanne: 1. on ollut vakavasti rajoittunutta, 2. on ollut rajoittunutta, mutta ei vakavasti, 3. ei ole lainkaan rajoittunutta?”
- 39 Ikääntymisraportti. Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1/2009 ja Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 40 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012 sekä Arviot näkövammaisten lukumäärästä Suomessa. Näkövammaisten liitto ry:n internetsivut www.nkl.fi. Näkövammaisten jakautuminen näkövammaisen asteen ja ikäryhmittäin arvoitu Näkövammaisten liiton Näkövammarekisterin tietojen ja THL:n tutkimustietojen avulla.
- 41 Koskinen Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 42 Kuuloliitto ry / aluetiedottaja Erkki Ahonen 13.10.2017, Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012 ja Kelan tilastot tulkkauksipalvelua käyttävien kuulovammaisten määrästä 2016.
- 43 Ikääntymisraportti. Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1/2009.
- 44 Toimintakyvyn ulottuvuudet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut.
- 45 Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH. THL 2017.
- 46 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 47 Sourander, Andre ym. 2008: Changes in psychiatric problems and service use among 8-year-old children: a 16-year population-based time-trend study ja Sourander, Andre: Mielenterveyden hoito tehostuu perustasolla. www.utu.fi 17.3.2017.
- 48 SotkaNET 2016.
- 49 Toimintakyvyn ulottuvuudet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut.
- 50 Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH. THL 2017.
- 51 Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH. THL 2017.
- 52 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.
- 53 Koskinen, Seppo ym.: Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL 2012.

Luku 3

- 54 Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? THL elokuu 2017.
- 55 Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? THL elokuu 2017.
- 56 Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? THL elokuu 2017.
- 57 Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? THL elokuu 2017.
- 58 Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? THL elokuu 2017.
- 59 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpäpaperi 38/2017.
- 60 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpäpaperi 38/2017.
- 61 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpäpaperi 38/2017.
- 62 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpäpaperi 38/2017.
- 63 Toimintakyvyn ja -rajoitteiden yhteydet liikunta-aktiivisuuteen ja paikallaanoloon. Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016.
- 64 Esimerkiksi Sport England 2001. Disability survey 2000. Young people with a disability and sport. Head-line findings. Sport England ja Zwier, N., Van Schie, P., Becher, J., Smits, D.-W., Gorter, J. & Dallmeijer, A. 2010. Physical activity in young children with cerebral palsy. Disability and Rehabilitation 18, 1501–1508.
- 65 Laine, Emma: Erityiskoulu käyvien lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuus. Liikuntapedagogiikan pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2014.
- 66 Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpäpaperi 38/2017.
- 67 Murto K. ym.: Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010-2017. Verkkojulkaisu: www.thl.fi/ath.
- 68 Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. THL
- 69 Holstila, Anna-Leena ym.: Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2011 ja niiden muutokset 1993–2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 56/2012.
- 70 Epäterveellinen ruokavalio, vähäinen liikunta ja polarisaatio – syyt, kustannukset ja ohjaustoimet.
- 71 Saari, Aija: Inklusion nusteet ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoin liikunnallinen iltapäivätoiminta. 2011.
- 72 VALKKU-tutkimus ja Lisääntykö liike, löytykö harrastus? Valtti-ohjelman pilottivaiheen raportti, Sport England 2001, Scott Porter Research 2001, Schleien ym.1997.

- 73 VALKKU-tutkimus, Lisääntykö liike, löytykö harrastus? Valtti-ohjelman pilottivaiheen raportti ja Aija Saari: Inklusion nosteet ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoin liikunnallinen iltapäivätoiminta. 2011. / Sport England 2001, Scott Porter Research 2001, Schleien ym. 1997. Schleien, Ray & Green 1997, 65, Tsai & Fung 2009, Elling & Claringbould 2005, Sport England 2001, Scott Porter Research 2001, Ken Black 2010.
- 74 Hirvensalo, Mirja ym.: Liikunta. Teoksessa Gerontologia. 3. uudistettu painos ja Borodulin, Katja ym.: Epäterveellinen ruokavalio, vähäinen liikunta ja polarisaatio – syyt, kustannukset ja ohjaustoimet. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2016.
- 75 VALKKU-tutkimus ja Lisääntykö liike, löytykö harrastus? Valtti-ohjelman pilottivaiheen raportti, Parkkonen, Jenni & Yanaa, Heini: Espoolaisten vammaisten lasten ja nuorten ohjattuun liikuntaan osallistuminen ja liikunnan harrastaminen, Laurea-ammattikorkea koulun opinnäytetyö, fysioterapia, 2014.
- 76 Epäterveellinen ruokavalio, vähäinen liikunta ja polarisaatio – syyt, kustannukset ja ohjaustoimet ja Katja Borodulin: Liikunnan esteet ja kannustimet. Liikuntalääketieteen päivät 8.-9.11.2017.
- 77 Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry:n internetsivut. Valmennusjärjestelmä. <https://www.vammaisurheilu.fi/liikunta-ja-urheilu/lajit/valmennusjaerjestelmae>
- 78 Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry:n internetsivut. Valmennusjärjestelmä. <https://www.vammaisurheilu.fi/liikunta-ja-urheilu/lajit/valmennusjaerjestelmae>
- 79 Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry:n internetsivut. Valmennusjärjestelmä. <https://www.vammaisurheilu.fi/liikunta-ja-urheilu/lajit/valmennusjaerjestelmae>
- 80 Koivumäki, Kari: Erityisliikunnan perustiedosto 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014.
- 81 Arvioinnin haastattelut ja kuntien erityisliikunnanohjaajat Erityisliikunnan tilanne kunnissa 2013-raportissa (Timo-Ala-Vähälä ja Saku Rikala, Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2014:5).
- 82 Rantakokko, Merja: Tasa-arvoiset mahdollisuudet liikuntaan vanhuudessa. Gerontologian tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto. Esitys soveltavan liikunnan tutkijatapaisissa 13.12.2017.
- 83 Ala-Vähälä, Timo: Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:3 ja Ala-Vähälä, Timo ym.: Erityisliikunta kunnissa 2013. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2014:5.
- 84 Ala-Vähälä, Timo: Erityisliikunta kunnissa 2013. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2014:5.
- 85 Ala-Vähälä, Timo: Erityisliikunta kunnissa 2013. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2014:5.
- 86 Saari, Aija: Erityisliikunta ja vammaisurheilu seuroissa. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry.
- 87 Saari, Aija: Erityisliikunta ja vammaisurheilu seuroissa. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry.
- 88 Saari, Aija: Erityisliikunta ja vammaisurheilu seuroissa. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry.
- 89 Lisääntykö liike, löytykö harrastus? Valtti-ohjelman pilottivaiheen raportti.
- 90 Kansanterveys- ja vammaisjärjestöt liikuntatoimijoina 2016. Soveltava Liikunta SoveLi ry 2016.
- 91 Kansanterveys- ja vammaisjärjestöt liikuntatoimijoina. Selvitys kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen liikuntatoiminnan toteuttamisesta, rahoituksesta ja tulevaisuuden näkymistä ja Koivuniemi, Kaisa ym.: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES ja Soveltava Liikunta SoveLi ry 2013. Soveltavan liikunnan julkaisu 1.
- 92 Kansanterveys- ja vammaisjärjestöt liikuntatoimijoina. Selvitys kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen liikuntatoiminnan toteuttamisesta, rahoituksesta ja tulevaisuuden näkymistä. (pdf, 2,8 MB) Kaisa Koivuniemi ja Anne Taulu. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES ja Soveltava Liikunta SoveLi ry 2013. Soveltavan liikunnan julkaisu 1.

Luku 5

- 93 Hyvinvoiva luonto, hyvinvoiva ihminen - Terveys ja hyvinvointi 2017–2025-ohjelma. Metsähallitus.
- 94 Kansallinen metsästrategia 2025 - Valtioneuvoston periaatepäätös 12.2.2015.

Luku 6

- 95 Liikuntatoimi tilastojen valossa 2015 ja Hallituksen esitys liikuntalaiksi HE 190/2014 vp.
- 96 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:3.
- 97 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017:1.
- 98 Metsälä, Lari: Seuratoiminnan kehittämistuki 2016–2017. Tuettujen hankkeiden hakemusrarviointi. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 337 ja Liikuntatoimi tilastojen valossa 2016.
- 99 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:3.
- 100 Seuratoiminnan kehittämistuki, hakuohje vuodelle 2016.
- 101 Seuratoiminnan kehittämistuki, hakuohje vuodelle 2016.
- 102 Turpeinen, Salla, LIKES-tutkimuskeskus, sähköpostivastaus 17.11.2017 ja Hentunen, Johanna ym.: Lisää laatua, enemmän toimintaa. Seuratuen toimintavuoden tulokset 2014–2015, sekä vuoden 2014 hakemusraportti LIKES-tutkimuskeskus.
- 103 Turpeinen, Salla, LIKES-tutkimuskeskus, sähköpostivastaus 17.11.2017 ja Hentunen, Johanna ym.: Lisää laatua, enemmän toimintaa. Seuratuen toimintavuoden tulokset 2014–2015, sekä vuoden 2014 hakemusraportti LIKES-tutkimuskeskus.
- 104 Hallituksen esitys uudeksi liikuntalaiksi 2014.
- 105 Liikuntalaki 390/2015.
- 106 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:3.
- 107 Ala-Vähälä, Timo: Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:3.
- 108 Suomen Olympiakomitean internetsivut, www.olympiakomitea.fi, Suomen Paralympiakomitean internetsivut, www.paralympiakomitea.fi ja Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:3.

- 109 Suomen Olympiakomitean internetsivut, www.olympiakomitea.fi, Suomen Paralympiakomitean internetsivut, www.paralympiakomitea.fi ja Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 110 Lipponen, Kimmo J: Menestyksen polulla – huippu-urheilun ulkoinen arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2017:1.
- 111 Huippu-urheilun sisäinen arviointi ja Kuorikoski, Tero, Suomen Paralympiakomitea, sähköpostivastaus 29.3.2018.
- 112 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 113 Jakobsson, Niko ym.: Paraurheilijan yhdenvertaisuus valtiollisissa urheilija-apurahaa koskevissa tukipäätöksissä. Lakimies 2017. Tirri, Jukka. Suomen Olympiakomitea, sähköpostivastaus 19.3.2018.
- 114 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU:n internetsivut, www.kihu.fi/etusivu/kihu/toiminnan-tavoitteet/.
- 115 Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU:n internetsivut, www.kihu.fi/etusivu/kihu/toiminnan-tavoitteet/.
- 116 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 117 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 118 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 119 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikunnan koulutuskeskusten perustamishankkeet.
- 120 Valtionhallinto liikunnan edistäjänä 2011–2015. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2015:4.
- 121 Valtionhallinto liikunnan edistäjänä 2011–2015. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2015:4.
- 122 Valtionhallinto liikunnan edistäjänä 2011–2015. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2015:4.
- 123 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 124 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 125 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikunnan koulutuskeskusten perustamishankkeet.
- 126 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Urheiluopistojen harkinnanvaraiset valtionavustukset.
- 127 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 128 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 129 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 130 Kohdi aktiivisempia ja viihtyisämpiä koulupäiviä. Liikkuva koulu -ohjelman väliraportti 1.8.2015–31.12.2016.
- 131 Toimintakertomus 2016. Kunnossa Kaiken Ikää-ohjelma. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 333.
- 132 Toimintakertomus 2016. Kunnossa Kaiken Ikää-ohjelma. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 333.
- 133 Pajunen, Laura, KKI-ohjelma/LIKES, sähköpostivastaus 14.12.2017.
- 134 Laura Pajunen, KKI-ohjelma/LIKES, sähköpostivastaus 14.12.2017.
- 135 Hallituksen esitys uudeksi liikuntalaiksi HE 190/2014 vp ja Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntapaikkojen ja niihin liittyvien vapaa-aikatoimien perustamishankkeet.
- 136 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 137 Pasanen, Sanna ym.: Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. LIKES-tutkimuskeskus 2017 / OKM 2017.
- 138 Pasanen, Sanna, LIKES-tutkimuskeskus, sähköpostivastaus 30.11.2017.
- 139 Aluehallintoviraston tiedote 14.1.2016: Puoli miljoonaa euroa vastaanottokeskusten liikuntatoiminnan järjestämiseen. www.avi.fi ja Pasanen, Sanna ym.: Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. LIKES-tutkimuskeskus 2017.
- 140 Aluehallintoviraston tiedote 14.1.2016: Puoli miljoonaa euroa vastaanottokeskusten liikuntatoiminnan järjestämiseen. www.avi.fi ja Pasanen, Sanna ym.: Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. LIKES-tutkimuskeskus 2017.
- 141 Aluehallintoviraston tiedote 14.1.2016: Puoli miljoonaa euroa vastaanottokeskusten liikuntatoiminnan järjestämiseen. www.avi.fi ja Pasanen, Sanna ym.: Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. LIKES-tutkimuskeskus 2017.
- 142 Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017 - Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja.
- 143 Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017 - Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja.
- 144 Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017 - Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja.
- 145 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 146 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:1.
- 147 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi/liikuntatiede ja Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017. Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:15.
- 148 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 149 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi/liikuntatiede ja Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017. Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:15.
- 150 Hallituksen esitys eduskunnalle liikuntalaiksi HE 190/2014 vp. ja Liikuntapaikkarakentamisen suunta asiakirja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:4.
- 151 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntapaikkarakentaminen ja Liikuntapaikkarakentamisen suunta -asiakirja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:4.
- 152 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustiedot vuodelta 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:1.
- 153 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustiedot vuodelta 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:1 ja Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntapaikkojen rakentamista, ylläpitoa tai käyttöä palveleva tutkimus- ja kehitystyö.
- 154 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 155 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntatiede: tutkimusyhteisöt ja tiedonvälitysyhteisöt.
- 156 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntatiede: tutkimusyhteisöt ja tiedonvälitysyhteisöt.
- 157 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 158 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikuntatiede: tutkimusyhteisöt ja tiedonvälitysyhteisöt.
- 159 Urheilumuseon internetsivut, www.urheilumuseo.fi.
- 160 Urheilumuseon internetsivut, www.urheilumuseo.fi.
- 161 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.

- 162 Honkanen, Pekka, Urheilumuseo, sähköpostivastaus 19.3.2018.
- 163 Tieteellisen seurain valtuuskunnan internetsivut, www.tsv.fi.
- 164 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikunnan yleiset projektit.
- 165 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikunnan ja urheilun suurtahtumat.
- 166 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Liikunnan ja urheilun suurtahtumat.
- 167 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 168 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 169 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 170 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3 ja Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, www.minedu.fi, Kansainvälinen toiminta.
- 171 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3.
- 172 Perustilastot vuodelta 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:3 ja Heikkinen, Satu, opetus- ja kulttuuriministeriö, sähköpostivastaus 28.3.2018.
- 173 Valtion talousarvio 2016.
- 174 Valteri internetsivut, www.valteri.fi.
- 175 Vierelä, Anne, Valteri, sähköpostivastaus 16.4.2018.
- 176 Valtioneuvoston asetus lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta 942/2014.
- 177 Tuloksellisuustarkastuskertomus - Erityisopetus perusopetuksessa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 8/2013.
- 178 Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAA ry:n internetsivut, <https://www.vammaisurheilu.fi/liikunta-ja-urheilu/lapset-ja-nuoret/koulu-liikunnan-tueksi>.
- 179 ePerusteet-palvelu, <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tekstikappale/432698>.
- 180 Opetushallituksen internetsivut, www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/aamu-ja_iltapaivatoiminta ja Kuntaliiton internetsivut, <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/opetus-ja-kulttuuri/opetus-ja-koulutus/aamu-ja-iltapaivatoiminta>.
- 181 Selvitys valtionhallinnon toimenpiteistä lasten ja nuorten harrastustoiminnan edistämiseksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:1.
- 182 Opetushallituksen internetsivut, www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/koulun_kerhotoiminta, Edu.fi – opettajan verkko-palvelu, www.edu.fi/perusopetus/kerhotoiminta sekä Koulun kerhotoiminta, esitys. Opetushallitus.
- 183 Kola-Torvinen, Pia, opetushallitus, sähköpostivastaus 3.4.2018.
- 184 Laine, Emma: Erityiskoulua käyvien lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuus. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto 2014.
- 185 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, <http://minedu.fi/vapaa-sivistystyo>
- 186 Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998.
- 187 Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen, www.vipunen.fi.
- 188 Kansalaisopistojen liiton internetsivut, <http://kansalaisopistot.fi/kurssit/liikunta-ja-hyvinvointi/>.
- 189 Koivumäki, Kari: Erityisliikunnan perustiedosto 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 190 Rintala, Pauli, Jyväskylän yliopisto, haastattelu 7.3.2018.
- 191 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, <http://minedu.fi/tyopajat-ja-etsiva-nuorisotyö>.
- 192 Valtakunnallinen työpajajakely 2016 ja Ahonen-Walker, Mari, Valtakunnallinen työpajajyhdistys ry, puhelinhaastattelu 13.3.2018.
- 193 Selvitys valtionhallinnon toimenpiteistä lasten ja nuorten harrastustoiminnan edistämiseksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:1
- 194 Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut, http://minedu.fi/avustukset/avustus/-/asset_publisher/avustukset-nuorisoalan-alueellisen-ja-paikallisen-toiminnan-kehittamiseen-ja-kansainvaliseen-toimintaan-avi-
- 195 Selvitys valtionhallinnon toimenpiteistä lasten ja nuorten harrastustoiminnan edistämiseksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:1 ja Lämsä, Jaana: Lasten ja nuorten paikallisen harrastustoiminnan valtion-avustuksen käyttö Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla 2015. Aluehallintovirastojen julkaisuja 13/2016.
- 196 Puhakka, Mari, Etelä-Suomen aluehallintovirasto, sähköpostivastaus 3.4.2018.
- 197 Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivut, www.stm.fi.
- 198 Veikkauksen internetsivut, www.veikkaus.fi/fi/yritys#!article/tiedotteet/2016-ray-n-historian-suurin-ja-viimeinen-avustusehdotus-julkaistu/2016-ray-n-historian-suurin-ja-viimeinen-avustusehdotus-julkaistu.
- 199 Kansaneläkelaitoksen internetsivut, www.kela.fi.
- 200 Kansaneläkelaitoksen internetsivut, www.kela.fi.
- 201 Valtiovarainministeriön internetsivut, <http://vm.fi/kunnan-peruspalvelujen-valtionosuus>.
- 202 EU-eurot liikunnalle 2014-2016. Raportti Manner-Suomen maaseutuohjelmasta ja EU:n rakennerahastoista tukea saaneista liikuntaa edistäneistä hankkeista. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 203 EU-eurot liikunnalle 2014-2016. Raportti Manner-Suomen maaseutuohjelmasta ja EU:n rakennerahastoista tukea saaneista liikuntaa edistäneistä hankkeista. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 204 Laskettu lähteestä: EU-eurot liikunnalle 2014–2016/Hankekooste. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 205 Laskettu lähteestä: EU-eurot liikunnalle 2014–2016/Hankekooste. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 206 Valtion talousarvio 2016 ja Suomen 4H-liiton internetsivut, www.4h.fi.
- 207 Skippari, Virpi, Suomen 4H-liitto, sähköpostivastaus 8.2.2018.
- 208 EU-eurot liikunnalle 2014-2016. Raportti Manner-Suomen maaseutuohjelmasta ja EU:n rakennerahastoista tukea saaneista liikuntaa edistäneistä hankkeista. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.
- 209 Laskettu lähteestä: EU-eurot liikunnalle 2014–2016/Hankekooste. Liikunnan Aluejärjestöt, Suomen Olympiakomitea ja opetus- ja kulttuuriministeriö.

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

**Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö**

LINJOJA LIIKUNTAAN VUODESTA 1920